

15334

ԱԶԳԵՅԻՆ ՄԵՏԵՆԵԳԵՐԸ

Թ.

**ՉՈՐՍ ՀԱՅ ՏԱՂԱՍԱՑՆԵՐ
ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՏԱՂԵՐԸ**

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԱՐՆԵՑԻ, ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԹԵՊ. ՕՇԱ-
ԿԱՆՑԻ, ՄՈՎՍԷՍ ԴՊԻՐ ԿԱՐՆԵՑԻ ԵՒ ՄԱՐՏԻՐՈՍ
Վ. ՂՐԻՄԵՑԻ

ԳՐԵՑ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ

ԴԿՏ. Է. ՀԱՄԱԶԱՍՊ ՈՍԿԵԱՆ

ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԷՆ

ՎԻԵՆՆԱ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1966

891. 95

Ո - 46

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԵՐԱՐԱՆ

ՀԱՏՈՐ Մ.

NATIONALBIBLIOTHEK

BAND 200

VIER ARMENISCHE VOLKSDICHTER UND IHRE GEDICHTE

JOHANNES KARNEC'I, ERZBISCHOF GREGOR
OŠAKANC'I, MOSES KARNEC'I UND MARTIROS
VARDAPET AUS KRIM

VON
DR. P. HAMAZASP OSKIAN
MECH.THARIST

WIEN
MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI
1966

291 29
17-46

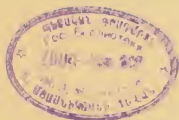
ԶՈՐՍ ՀՍՅ ՏԱՂԱՍԱՑՆԵՐ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՏԱՂԵՐԸ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԿԱՐՆԵՑԻ, ԳՐԻԳՐ ՍՐԺԵՊ. ՕՇԼ-
ԿԱՆՑԻ, ՄՈՎՍԷՍ ԴՊԵՐ ԿԱՐՆԵՑԻ ԵՒ ՄԱՐՏԻՐՈՍ
Վ. ՂՐԻՄԵՑԻ

ԳՐԵՅ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՅ
ԴԿՏ. Հ. ՀԱՄԱԶԱՍՊ ՈՍԿԵԱՆ
ՄԵԽԻՓ. ՈՒՆԵՏԷՆ

ՎԻԵՆՆԱ
ՄԵԽԻՓԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ
1966

2003



38421. 67

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Այս հատարն ամփոփումն է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ լոյս տեսած ֆանի մը յօդուածներու¹։ Անոր հրատարակութեան առօրիս դիտել կու տամ, որ Աղայեանցի Չեռագիրն այժմ Երեւանի Մաշտոցի անուան Մատենադարանին մէջ կը գտնուի եւ ունի թիւ 6682 (հմմտ. աստ էջ 69) եւ դարձեալ թէ Ծ. Լ. Նազարեան «Պատմա-քանասիրական Հանդէս»ի 1964 տարւոյն չորրորդ թիւին մէջ (էջ 101—116) — դժբախտաբար վիճեմաշատ հասած — լոյս ընծայած է խնամուած յօդուած մը. «Գրիգոր Օշականցու կեանքն ու ստեղծագործութիւնը»։

Հ. Հ. Ո.

¹ Ա. Բովհաննէս Կարնեցի, *Հանդէս Ամսօրեայ* 1963, էջ 339—358, 489—500. Բ. Գրիգոր Արքեպ. Օշականցի, անդ 1964, էջ 7—28, 141—154 եւ 311—322. Գ. Մովսէս Դպիր Կարնեցի, անդ 1964, էջ 457—478 եւ Դ. Կարդ եւ թիւ քաղաւորացն Հայոց ի Մարտիրոս վ.է Ղրիմեցոյ, անդ 1965, էջ 31—50։

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

էջ

Ա. Յովհաննէս Կարնեցի	1— 57
Բ. Գրիգոր Արքեպ. Օշականցի	59— 136
Գ. Մովսէս Դայիր Կարնեցի	137— 175
Դ. Կարգ եւ թիւ թագաւորացն Հայոց ի մարտիրոս վ. է Վրիմեցւոյ	177— 210

Հայ տաղասացներու վարժերը եւ անոնց
դրութիւնները հետադատող եւ նոյներուն
տաղերու բծախնդիր հրատարակող Շուշա-
նիկ Նադարեան 1962ին Երեւան լոյս բնծայեց
Յովհաննէս Կարնեցի — Տաղարան : Այս հա-
տորը գրղապատճառն եղաւ հետեւեալ տո-
ղերու :

Յովհաննէսի կամ Հաննէի՝ Կարնեցի
յորջորջանքը կը մատնանշէ անոր ծննդա-
վայրը՝ Կարին :

Ծ. Նադարեան կը գրէ . «(Յովհաննէս)
Առաջին երգերը գրել է 1770ական թուական-
ների սկիզբներին՝ «Ի տղայական նորալուրժ
եւ խաղաղիքի ժամանակի իմում»¹, յիշատա-
կում է նա : Յովհաննէս Կարնեցուց մեզ հա-
ռած վերջին թուակիր գործը գրուած է
1819 թուականին : Այս փաստերը հնարաւո-
րութիւն են տալիս որոշելու նրա ծննդեան
եւ մահուան մօտաւոր ժամանակը : Կնուեղբ

¹ Անխոնջ Ծ. Նադարեան բրտնաջան Ա. Մնացա-
կեանի հետ 1951ին հրատարակած է Նաղաչ Բաֆու-
թան, Բանաստեղծութիւններ, զարձեալ՝ նոյնին հետ
1958ին Պաղտատար Դպիր, Տաղիկներ սիրոյ եւ կարօ-
տանայ ու 1957ին ստանձին Պատմութիւն Յարման
մանկան, միջնադարեան պոեմ. երեքն ալ տպուած
Երեւան :

սկսեց ի փնտռել 1750ական թուականների մէջ, իսկ մահը 1820ական թուականների սկիզբներին» (Յոհաննէս Կարնեցի, Տաղարան, Երևան 1962, էջ 6)։ Սակայն սրովհետեւ Յովհաննէս Կարնեցին իր մասին կ'արտայայտուի թէ «Վասն որոյ զպատմութիւնս այնոյ Մարր կոչեցեալ Սահակ մանկան երանելի նոր նահատակին Քրիստոսի ի նոյն իրադարձութեան տարսջ ի ՌՄԻԷ (1778) թուոջն ի տղայական ի նորափարձ մամանակի իմում անյարմար ստաշարութեամբ զրեալ էի» (Հայոց նոր վկաներ, Վաղարշապատ 1903, էջ 574) կը խորհիմ թէ անոր ծնունդը 1750ական թուականի վերջին տարիներու մէջ տեղի ունեցած ըլլայ, սրով 1770ի սկիզբները եւ 1778 կրնան համաձայնութեան մէջ մանկել «Տղայական, նորափարձ եւ խակակիրթ» արտայայտութիւններու հետ։

Մարկոս վարդապետը Յովհաննէսի ծնագներու անունները մեղի հասցուցած է․ «Յիշեսցէ . . . չարագրօղ ողնոյ տետրակիս (Սահակ մանուկ վկայի վարժի) Կարնեցի նօտար արաքսե Յովհաննէսն եւ զծնօղսն սորին Յարութիւնն եւ զնոսանն» (Նազարեան, անդ էջ 7)։ Իսկ Յովհաննէս կը յիշէ իր դաստիարակներէն եւ իրեն ազգութիւն տուողներէն Մխիթար վարդապետը, երբ կը զրէ․ «Աշխատութեամբ մանկավարժ Յօհաննէս նօտարիս հաւանութեամբ հօր իւրոյ Մխիթարոյ վարդապետի» (Ձեռագիր Երևանի Մատ.ի

թ. 6601, անդ չժ 9²) և գարձեալ Ստեփանոս Վ. Զուգայեցի... «Որ ետ կարսպսթիւն ինձ մեղադարտիս պապափառելի գոյն սմենացանկալի գիրքս քարսպից ...ի ՌԻԻԸ թւոջ (1779)... ի վայելումն գերյարգելի և հոգեւոր հօրն իմոյ Տեառն Ստեփանոս վարդապետի Զուգայեցւոյ ...Յիշեաջիք ի յրնդունական յազատիս ձեր գոյն վերսպրեալ յարգելի պետն իմ պփայելսոյն սարին... և զիս պետնեալ ծառայս և սպասաւորս նորին զչնչին Յօհաննէս պրիչս Կարնեցի» (թիւ 2039 Զեռ. Երեւանի Մատ.ի, անդ չժ 10) :

Թէ Յովհաննէս Ե⁶րբ պրկուած է իր մօրմէն ու հօրմէն, այդ չենք գիտեր, բայց անիկա Գր. Օշականցիի ծննդեան, վարժի ու վախճանման Յիշատակարանին մէջ (Հմմտ. վորբ) կ'աղերսէ «Ոնգրեմ ի հանգիստացոյ յիշել... և հանգուցեալ զծնօգսն իմ» (թիւ 6682 Զեռ. անդ չժ 10) :

Յ. Կարնեցի պարծունէութեան լայն ասպարէզ կ'ունենայ Կարնոյ մէջ : Կ'ըլլայ մանկավարժ կամ ուսուցիչ և այնպիսի նուիրումով ու հմտութեամբ և նմանապէս անկողմնակալութեամբ ու անհասարկութեամբ, որ տրժանի կ'ըլլայ կոչուելու «Արդար վարժապետ. նշանուոր վարժիչ» : Իր աշակերտներու անունները մեզի չեն հասած, միայն

² ՀԱՄԻ Մինիստրների սովետին ասրնթեր Մ. Մաշտոցի անուան հին Զեռագիրների ինստիտուտ «Մասնենագարան» (Նաղարեանց Շ., Յովհաննէս Կարնեցի, Տաղարան, չժ 151) :

մէկուն անունը՝ տիրացու Աղաջան. ինքն եւս անուանուած է «Տիրացու Յովհաննէս» (Ձեռ. Թ. 8081, անդ էջ 7) : Անձանօթ կր մնայ ուսուցչութեան եւ գոտտիարակութեան սրարասումի սկզբնաշրջանը : Արդէն 1799ին իր ինքնագիր Տաղարաններէն մէկուն վրայ կայ իր անձնական կնիքը «Յովհաննէս վարժապետ 1799» (Ձեռ. Թ. 8801, անդ էջ 7) :

Դարձեալ անիկա կ'ըլլայ նօտար, ինչպէս շատ ստէպ ինքը այդ կը շեշտէ իր ստանաւորներու եւ ուրիշ զրութիւններու մէջ եւ համեմտօրէն ինքզինքը կ'որակէ «չպէտ նօտարս» (անդ էջ 11) : Քանի որ ինքզինքը իր յօրինած Վկայարանական տաղերու մէջ գատաստանական հարցերու շատ տեղեակ կը ցուցնէ՝ Շ. Նազարեանց շատ ուղիղ կրնայ եզրակացնել «Թերեւս Յովհաննէս Կարնեցին նօտարի սրաշտօնով աշխատել է՝ Կարինի քաղաքային գոտտարանում» (անդ էջ 11) : Սակայն անիկա կը հակառակի Գիւտ քհ. Աղայեանցի, որ Յովհաննէս Կարնեցին «նարս», այս է Գրիգորիոս արքեպիսկոպոս Օշականցիի նօտարը կը համարի (Արձագանք 1888, էջ 22) սլաւոնադարանելով որ «Յովհաննէս Կարնեցին ինչպէս ցոյց են տալիս մէջբերումները (անդ էջ 11) չի ասուած թէ ինքը եղել է Գր. Օշականցու նօտարը : Այստեղ նա, ինչպէս յաճախ յիշատակուած է իր անունը չպէտ նօտարս, նօտարս Յովհաննէս : Բայց այդ Գր. Օշականցին իր շրջագայութիւնները Կարինում կատարել է 1797—

98 թուականներին և. այնտեղ էր մահացել, մինչդեռ Յովհաննէս Կարնեցին դեռ ևս 1770ական թուականներին գրած շատ մը երգերում իրեն նօտար է անուանում» (անդ էջ 11) : Յովհաննէս կրնայ այդ թուականներուն ինքզինքը նօտար անուանել և. եղած բլալ, սակայն այդ արդեւթ մը չէ որ անիկա 1797—98ին Գր. արքեպիսկոպոսին ևս նօտարութիւն բրած բլլայ և. անոր օգտակար եղած Հնարաւորութեան սահմանին մէջ : Նախընտրած է «չպէտ» ու «անպիտան Յովհաննէս նօտար» սրակումբ (թ. 884 Ձեռ. Վիենն. Մխիթարեան Մատենադարանի Հմմտ. Ոսկեան Հ. Հ., Մայր ցուց. Հայ Ձեռ. Մատ. Մխիթ. ի Վիեննա, Բ. Հտր., էջ 467 բնդ. մամլով) խորհելով համեմատութեամբ՝ թէ անարժան էր բարձրաստիճան եկեղեցականի մը նօտարն բլլալու, թէ և. կարճ ժամանակ մը, բայց հարկաւոր պարագայի մէջ : Այս մասին տե՛ս քիչ յետոյ :

Յովհաննէս ժամեր պահանջող այս լուրջ աշխատանքներու մէջ դեռ կը զրադիարտադրութիւններով և. մասնաւորապէս կը նուիրուի բանաստեղծութեան և. տաղաչափութեան կամ տաղադրութեան — ինքնազիր և. թարգմանարար :

Շ. Նաղարեան կը գրէ. «Մատենադարանում (Երեւանի) պահպանուած են նրա բնօրինակած տասնեակ Ձեռագրեր : Դրանց մէջ հեղինակի երգերի ինքնազիր օրինակների հետ միասին կան ուրիշ գրչագրեր՝

տապարաններ, քարոզարարներ» (անդ էջ 7) :
 Եւ անիկա լոկ արտադրութիւններով չէ
 դոհացած, այլ ջանադիր եղած ճաշակ ու ա-
 բուեստ ներդնել՝ փոյթ տանելով գեղապրու-
 թեան, համաշխարհային պատասխանութեան Եւ նկա-
 րապարկումի՝ գիտակից սր նօսար է, ուսու-
 ցիչ է Եւ իր անունն ու համբաւը սկստք էր
 բարձր բռնել : Երբեմն երբեմն նաեւ գրու-
 թիւններ խմբադրած է Եւ համառօտած (անդ
 էջ 10) :

Մինչ Շ. Նապարեան կը գրէ Յովհաննէս
 Կարնեցին «Մնովել է Կարին քաղաքում Եւ իր
 ուղջ կեանքն անցկացրել այն տեղ» (էջ 6),
 զինքը կը գտնենք Պապեասին Եւ այն՝ Երուսա-
 ղէմ, Բէթղէհէմ Եւ ուրիշ սրբավայրեր ու խ-
 տապնացութեան : Անոր այս համբարդու-
 թիւնը տեղի է՝ ունենայ 1804—1805ին : Այդ
 գիտենք մեր — Վիենն. Միխիթ. Մատենադա-
 րանի — Թ. 1090 Զեռարէն : Անոր մէջ, որ
 կը բովանդակէ Գր. Օչակտնցիի տապերն ու
 տրձանադրութիւնները տեսիլներով միասին,
 տարրեր գրով ու տարրեր գիրքով, գրուած
 ու կոպտուած է տետրակ մը, որ գծախտու-
 րար սկիզբէն թերի է : Կը բովանդակէ Յով-
 հաննէս Կարնեցւոյ այն ուխտապնացութեան
 առիթով գրած ռաանաւորները կամ տա-
 րերը : Անոնց նկարադրական բովանդակու-
 թիւնը Եւ քանի մը արտայայտութիւնները կը
 վկայեն թէ Յովհաննէս Կարնեցին բաւական
 ժամանակ Ս. Երկիր գտնուած է Եւ ուխտի
 կատարման առնթեր յըջօրէն հետաքր-

քրուած է սրբաւոյրերու տեղադրութեամբ
ու պատմութեամբ : Անոր մէջ կը գրէ .

«Վայրն այն խոտաւէտ Բաժեալ սահմանին ,
Ուր հինդ հացն բաշխեաց հինդ հաղար անձին ,
Որ յայժ վայելուէ է տեղն այն վայրին ,
Զի լեռնադաշտ է . ծաղկանց հոտ րուրեն :
Դաջողմամբ Փրկչին էլեալ մեք եկեալք ,
Ի սոյն կենսարար վայրքրս իսկ հասաք .
Ներ (ԾԱՌԱՄԲ . 1805) թւոջ ուխտաւորեցաք
Արբութեան տեղեացս երկրադեցաք³ :

(Թ . 1090 Զեռ . թղ . 114ա) :

Յովհաննէս ոչ թէ միայն ուխտաւոր , այլ
նաեւ «արեղայ եւ աւելածու Սաղիմայ» եղած
է , ինչպէս ինքը կ'արտայայտուի իր յօր-
նած երեք ներսդական դամբանադրերու
մէջ . այսպէս՝ . . . «Յովհաննէս անուն ոմն
սրեղայ , Սաղիմայ սրբոյ ի յաւելածուէ»
(Մանանդեան Յ . եւ Աճառեան Հ . , Հայաց
նոր վկաները , Վաղարշապատ 1903 , էջ 672 ,
հմմտ . տե՛ս էջ 671 եւ 673) :

Վաստակ կայսի մասին իր գրութեան
մէջ Յովհաննէս ինքզինքը կ'անուանէ «մահ-
տեսի» « . ՌՄԿ ի մանկավարժ հօտար մահ-
տեսի Յօհաննիսէ Կարնեցւոյ » (Նաղարեանց ,
անդ . էջ 14) . այդ եւս վկայութիւն է եւ
ապացոյց Յովհաննէսի Ս . Տեղերու այցելու-

³ Աղաւեսունի Մկրտիչ եպ . , Միարանք եւ այցե-
լութ հայ երոստողէի , Երոստողէ 1929 , էջ 352—53 :

թեան: Թէ անիկա ուրիշ երկիրներ ու քա-
ղաքներ ալ պացած է — կ'ենթադրուին ճամ-
բու վրայ եղածներու այցեր — չենք գիտեր:
Նաեւ անձանօթ են անոր մահուան պարա-
պաները: Գուցէ «1820ական թուականների
սկիզբներին» (Նապարեան, անդ էջ 6) եւ կամ
աւելի ուշ, եթէ խոր ծերութեան հասնելու
բախտը ունեցած է:

Յովհաննէս Կարենցին իր ետին կը թո-
ղու կամ ազդին կը կտակէ ոչ աննշան հունձք
մը, որ զժրախտաբար երկար առէն աննկատ
ու լքուած կը մնայ: Զարմանալի է որ Կար-
ենց մէջ — նկատի ունենալով Հ. Աճառեանի
հրատարակած Սանասարեան Վարժարանի
Զեռարաց ցուցակը (տպ. Վիեննա 1900) եւ
Հ. Յ. Քօռեանի Արծնեան վարժարանի եւ
Կարենց զիւղերու Զեռարաց ցուցակները —
անոր զրութիւններէն եւ որտաղրութիւն-
ներէն Զեռարիւրներ չկան կամ անձանօթ
մնացած են⁴, մինչդեռ Երեւանի պետ. Մա-
տենապարտին մէջ անսնցմէ բաւական թւով
կը պահուին:

Յովհաննէս Կարենցին զրած է՝

1. «Պատմութիւն կամ վկայաբանութիւն
Մըսր կոչեցեալ Սահակ մանկան» եւ այն եր-
կիցս. նախ 1778ին անյարմար ստուշարու-

⁴ Օրինակ մը Կարենց մերձ Խոտորջուրէ առա-
քուած է ի Վիեննա (Հմմտ. Ոսկեան Հ. Հ., Մայր
ցուց. Հայ. Զեռ. Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, Բ. Հտր.
էջ 463):

թեամբ իր տղայական հասակին մէջ ևւ յետոյ 1788ին ի հարկադրութենէ սիրելի բարեկամաց . . . ընդլայնամբ ևւ տասնափանկեայ տաղաչափութեամբ, զոր Յ. Մանանդեան ևւ Հ. Աճառեան հրատարակած են Հայոց նոր վկաներ զրֆի մէջ (Վաղարշապատ 1903, էջ 572—561 :

Սոյն պատմական տաղին 14 զյուխներու առաջին տներու սկզբնատառերը կը յայտնեն հեղինակին անունը «Ի Յօհաննիսի և այս» :

2. Յարութիւն Կարնեցւոյ Վկայաբանութիւնը : Այս ևւս տպուած է միեւնոյն զրֆին մէջ (էջ 620—627) : Անկէ երկու օրինակ զրչադիւր կը գտնուի Վիենն. Մխիթարեանց Մատենադարանին մէջ (հմմտ. Ոսկեան, Մայր ցուց. հայ. Ձեռ. Մատ. Մխիթ. ի Վիեննա, էջ 341. Թ. 781 ԺԲ) : Այս զրութեան տներու սկզբնատառերը կը կապեն «Ի Հաննէ նօտարե Կարնեցւոյ ի սէր սրբոյս առաջեալ է բանս» :

3. Դվնիկի նահատակներու պատմութիւնը, ըսոյց յատկապէս Վառվառէ աղջկան նահատակութիւնը ևւ այս ևւս երկու խրմբադրութեամբ՝ ընդարձակ ու համառօտ (տպ. Արարատ 1895, էջ 445 ևւ Հայոց նոր վկաներ, էջ 646—73) : Հեղինակը՝ մանկավարժ նօտար մահտեսի Յովհաննէս Կարնեցի ինքնին կը հաւատտէ թէ աշխատասիրած է մեծաւ հոգունակութեամբ հասու լինելով համայն եղելութեանց ևւ զհաւատտին ուղղադրութեամբ ի լոյս ընծայեալ (անդ. էջ 674) :

4. Ղազար երիտասարդին նահատակութեան պատմութիւնը, որ *զեռ անտիպ կը մնայ* ևւ անոր յայտարերումը կը պարտինք անդադրում պրպումներու *Շ. Նազարեանի*, որ այս շորս գրութիւններու մասին ճշգիւ կ'արտայայտուի «Չնայած Յովհ. Կարնեցու այս երգերը թոյլ են բանաստեղծական առումով... այնուամենայնիւ գրանք որպէս 18րդ դարի վերջին ևւ 19րդ դարի սկիզբին ստեղծուած պոէմներ, որպէս հայ նոր գրականութեան, էպիկական պոեմի նախորդող շրջանի նմուշներ, պիտի գնահատուեն ևւ ներգրուեն պատմութեան մէջ» (անդ. էջ 35) :

5. «Բաղմավէտ»ի մէջ (1884, էջ 118—122) յոյս տեսած է «Յաղագս մեծի սովոյն եւ սղութեան, որ ևղև. ի քաղաքս Կարին ևւ ի շրջակայսն նորին... շարադրեալ հոմերական տաղաչափութեամբ յամենանուաստ մանկավարժ նօտարէ մահտեսի Յովհաննիսէ ի սոյն քաղաքէ յամի Տեառն 1813, ի մերս ՌՄԿԷ», որուն վերջին տան մէջ հեղինակը կ'ըսէ «Յոմանց եղբարց սոհարկեցոյ նուսաստ Յովհաննէս նօտար ծասոյ Զրանս ի կարճոյ գրել փութացոյ. Չերդ գիտ յիշման տիր բաղձացոյ»⁵ :

6. Վիենն. Մխիթարեանց Մատենադարանին Գրիգոր Օշականցւոյ Տաղերը, Արձանագրութիւնները ևւ Տեսիւնները պարսու-

⁵ Ասոնց ևւ տաղերու մասին հակիրճ, գի Շ. Նազարեանց վերոյիշեալ գրքին մէջ բնդարձակօրէն արտայայտուած է :

նակող երեք Գրչայիրները (թ. 884, թղ. 92ա—87բ, թ. 885. թղ. 98ա—103ա եւ թիւ 1090. թղ. 88բ—93ա), ինչպէս նաեւ Երեւանի Մատենադարանի թ. 7672 եւ 6682 Ձեռագիրները (Նադարեանց, անդ էջ 9. հմմտ. եւ Արձապանք 1888, էջ 22) ունին «Յիշատակարան պատմաբանօրէն վասն սննդեան եւ աստուածահանայ վարուց՝ եւ ելջանիկ վախճանման առն Աստուծոյ Տեառն Գրիգորի աւրեպիսկոպոսի եւ շնարկալոյս վարդապետի»։ Կը սկսի «Զարտմութիւն ծննդեան եւ սննդեան պարբերիկ հոգեյի եւ երանաշնորհ առնս Աստուծոյ Օչականցի Գրիգորիսս Արքեպիսկոպոսիս եւ երջանիկ բարունապետիս։ Միաբանք Արբոյ Աթոռոյն էջմիածնի ի ծերունի վարդապետաց լուեալ զսլով զսլով, յարոց եւ մեք տեղեկացեալ արձանացուցաք առտ ստկաւութ»։ Եւ հեղինակը վերջաւորութեանը կը յատկոյնէ «Ուրեմն խնդրեմ ի հանդիպողացդ յիշել ի մաքրափայլ ողորթ ձեր պիս տնայրտան Յօհաննէս նօտարս եւ զհանդուցեալ ծնողսն իմ...» (Ոսկեան 2. 2. Մայր ցուց. Բ. էջ 466—467)։

Յօհաննէսի վերոյիշեալ խօսքերէն կարելի է երկու հետեւութիւն հանել, այս է՝ կամ էջմիածնէն միտրաններ եկած են կարին եւ ինքը անոնցմէ Գրիգորիս արքեպիսկոպոսի մասին տեղեկութիւններ ստացած է եւ կամ ինքը էջմիածին գտնուած է եւ անոնց հետ յարարերութեան մէջ մտած։ Իսկ Գրիգորիսի հետ իր ունեցած յարաբերու-

թեան մասին ինքը կ'արտայայտուի հետեւեալ խօսքերով եւ նաեւ անոր նօտար բլլալուն բաւարար ապացոյց կու տայ. «Եւ ի միսսւմ տուր վերստին կոչեալ պաւտոս քահանայն եւ. զիս չպէտ նօտարս (բառ սրում յոյժ սիրէր զանսիրելի ծառայս եւ բազմիցս արդիւնարար օրհնութեամբն սերախ առնէր մանաւանդ յայնմ պահու) : Եւ ապա բնկոյմանեալ ի վերայ բարձի բերել ետ թուղթ եւ մեղան եւ արար կտակ իւրաքանչիւր Աթոսոց, վանօրէից եւ կեկեղեցեաց, քահանայից եւ սղքատաց յոյժ առատօրէն, ինքն երանելին հեծեծանօք ասէր եւ ես ծոռայս զրէի, ի մէջ այնմ պատն ցուայն պալով այնպիսի կարպաւ յօրինէր զբան կտակին, մինչ զի հիացուցանէր զամենեւեան» (Թ. 884 Զեռ. թղ. 95բ—96ա) :

7. Յովհաննէս «Ի սփոփումն անձին իւրոյ եւ ի հրճուանս երգասէր անձանց» զբաժ է բազմաթիւ տաղեր — երգեր եւ այն՝ բառ նաղարեանցի «Դրանց թիւր հասնում է չուրջ 130ի» (անդ էջ 38) եւ որ անոնց ցանկը կը զնէ (անդ էջ 148—49) : Նմանապէս թրքերէն տաղեր՝ հայերէնի եւ իր տաղերէն մաս մը թուրքերէնի թարգմանած է ⁶ : Դարձեալ փոյթ տարած է անոնց եղանակին եւ տաղերու սկիզբը յաճախ նշանակած թէ թրքերէն ո՛ր տաղի եղանակով անոնք պիտի երգե-

⁶ Թարգմանած է նաեւ Ն. Շնորհալուոյ «Առաւօտ լուսոյն», Հմմտ. Նաղարեանց, անդ էջ 56 :

ցուն : Միթէ կարելի⁷ է խորհիլ որ ինքն ալ
 Լիանակներ հնարած ըլլայ, զոնէ քանի մը
 հատի :

Ա. ԿՐԾՆԱԿԱՆ ՏԱՂԵՐ

Այս տաղ — Երզերու մեծադոյն մասը
 սիրոյ տաղեր են, որոնցմէ 34 հատ Նապա-
 րեանց կը հրատարակէ (անդ էջ 67—134) :
 Մի կողմ կը թողու անոր կրօնական Երզերը
 (անդ էջ 42) : Բայց այդ կրօնական տաղերն
 ալ կը ներկայացնեն որոշ արժէք մը իրենց
 բովանդակութեամբ ու սրտի յուզումով եւ
 մտքի յղացում, թէեւ ոչ այնքան նշանակելի :
 Անոնցմէ քանի մը հատ վիեն. Մխիթարեանց
 Մատենադարանի Թ. 1042 Ձեռագրին մէջ
 կան : Ան հին Ձեռագիր մը չէ, այլ զանազան
 Ձեռագիրներէ տաղերու ամփոփում մը,
 արտադրութիւն մը, զոր մեծանունն Հր.
 Աճառեան բրած է⁷ : Անոր մէջ Յովհաննէս
 Կարնեցիէն ընդօրինակուած են 19 տաղ —
 Երզեր, որոնցմէ կրօնական բովանդակու-
 թեամբ են հետեւեալները :

⁷ Հմմտ. Ակինեան Հ. Ն.,³ Գրիգորիս Ա. Կաթո-
 ղիկոս Աղթամարի, Կեանքն ու քերթումները,
 Վիեննա 1958, էջ 27 :

1.

ԵՐԳ ԾՆՆԴԵԱՆ ՏԵԱԹՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
Թ. 1042 քդ. 340ա

Ի յԱստուծոյ Հօրէն Բարձրեալ աւեախ,
Գարբիէլ պետն առաքեալ :

Յորմէ պղծոյնն սուրբ տուեալ
Առ Մարիամ կոյսն ընտրեալ :

Արախտցիր ասէ բերկրեալ,
Զի ծնցիս Բանն Աստուած օծեալ :

Հոգին Աստուած զքեզ մաքրեալ,
Զօրութիւն Հօր Հովանի լեալ :

Աս այս մինչ սուրբ Կոյսն Հնազանդեալ
Եւ Բանն Աստուած յարգանդն իջեալ :

Ներ ինն ամսեայ յորում ընակեալ,
Ի՛նչո՞ւստապէս եղև ծրնեալ :

Նայեմ Բեթղէհէմ տեղւոջն օրհնեալ,
Ի յանրանիցն մըսուր եղեալ :

Ի յերկնուստ աստ Հրեշտակք իջեալ
Փառք ի բարձունս վերերդեալ :

Այն Հրաշս եւ մինչ Հովուացն տեսեալ
Եւ ընդ Հրեշտակս երդակցեալ :

Էւ նրչանաւ աստեղն եկեալ՝
Երեք արքայն Ներկրապեալ :

Էւ մեք սյսօր ուրախացեալ
 Փառս տացաք սուրբ Յննդեան օրհնեալ⁸ :
 Տներու սկզբնատառերը կը կազմեն՝ «Ի
 Յսհաննիսէ է» :

2.

ԵՐԳ ԱՌ ԽՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆՆ. Ի ԳՈՅՆ ՈՐ ԱՍԷ.
 ԿԷԶԷ ԿԷԶԷ ՊՈՒ ԶԻՀԱՆԻ
 Թ. 1042 ԲՂ. 347ա

Տաճար տենչալի սուրբ Հոգւոյն, ով Երջա-
 նիկ տիրուհի,
 Գերազանցեալ ի բնութենէս Վերնոյն եղեր
 ցանկալի,
 Մնար զծոցածին Բանն Աստուած, զհաստա-
 տիչ համայն աշխարհի :
 Վասն եղկելի քոյ ծառայիս մտղթեալ քո
 սուրբ Միածնի .
 Զի զթացի ի մեղուցեալս եւ ծաղեսցէ
 յիս զիւր լոյս :

Անճատապէս զանաբարտիքն ի սուրբ զրկիւն
 զու բարձեր,
 Զկերակրօյն տիեզերաց կուսիզ կաթմամբ
 սնուցեր,
 Զբարձօղն յերկնի լերկրի մօքսուր բաղկօք
 զու բարձեր :

⁸ Նոյնը աւելի բնդարձակ թարգմանուած՝ տաճ-
 կերէն էջ 189—193. «զոր զանց բրինք» կը զբէ Հ.
 Աճատեան : Զէ նշանակուած թէ ո՞ր տարին յօր-
 նուած է :

Իսկ արդ ճեծաւ Յորդոր բանիւ Ոտս տի-
րուհւոյդ անկտնիմ :

Հայցեալ ի քոյ Առատ Որդւոյդ Ներել չիգոյս ,
որ դուչեմ ,

Ներ սոյն թուոյս (ԻԲԵՌԱՄԲ) սոյս Սաստիկ
նկղեալ էրէրիմ :

Դիտ . Յորդորակը մօէն տունէ յետոյ
կրկնելի :

Գրուած է 1781ին . (Ի — 20 + Բ — 2 +
Ե — 5 + Թ — 1000 + Ա — 1 + Մ — 200 +
Բ — 2 = 1230 + 551 = 1781) :

Վերջին տունը կը յայտնէ հեղինակին
անունը՝ «Ի Յոհաննիսէ» :

3.

ԴԱՐՁԵԱԼ ԵՐԳ ԱՌ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԵՐՆՆ ԹԱՐՁ
ՇՐԹԱՆՅ ԿԱՓԿԱՓԱՄԱՆ : Ի ԳՈՅՆ ՈՐ ԱՍԷ ՊԻՐ ՓԱՐ-
ՁԱՃԲ ՊՈՒԼՈՒՏ

Թ . 1042 ք . 332ա

Ի հրեղինաց դասուղ օրհնեալ դու կոյս տի-
րածին .

Քան զնոսա զերացեալ թէլեւ . Երկրածին .

Յոյժ սոսկալի աթոռ ահեղ էին հայրածին ,
Արդ սոյս արտ ինձ տիրուհի , ժտեա առ
Յիսուս ,

Յոյս , յոյս , ոհ ծաղկէ զոյոյս հոգւոյս :

Ոսկրածոյդ դու աշտանակ յոգնալոյս ջահին,
Որոյ լուսով իսկ լցեալ էր երկիր և
երկին.

Հիացուցեր դհանուր էակս դեր քան զքրննին:

Արկեր ընդ քեզ արդարութեան այն վեհ
արեղակ,

Եւ ընդ յարդոյ ոտիւքդ զլուսինն
ըստուերատեսակ.

Նշուլաղարդ դու սսկեյեռ լուսատու հոյլակ:

Նոր Աղին դու տնկեալ՝ ձեռօք Հօրըն հօրի,
Ելեալ ի քէն ծառն կենաց արդասեօք ի լի.

Ի քէն ընկալաք ըղկերակուր հոգւոց կենսալի:

Սաստիկ սիրոյդ հարկեալ եղէ ծառայս յոյժ
չնչին,

Անկից շրթանց երզս ձօնեցի առ ծնօղդ
Արարչին.

Է լրացեալ (ԵՌՁԱՅՆ) թիւըն ազատեցուց-
չին:

Դիտ. Յորդորակը կրկնել ամէն տունէ
վերջ. զուգաթիւ տուներուն զնկով Թա-
զուհի փխ. Տիրուհի:

Գրուած է՝ ԵՌՁԱՅՆ, թուին = ԲՁԶԶ =
1786ին (Ե — 5 + Բ — 1000 + Զ — 80 +
Ա — 1 + Յ — 300 + Ն — 400 = 1786):

Տներու առաջին և երրորդ տողերու
առաջին տառերը կը կազմեն՝ «Ի Յսհան-
նիսէ»:



38421-67

ԵՐԳ ԼՈՒ ԽՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏՆ. Ի ԳՈՅՆ ՈՐ ԱՍԷ.
ԿԻՐՏԸՄ ԵԱՐԸՆ ՊԱՀՁԱՍԸՆԱՅ ԿԻՒԼ

Թ. 1042 քդ. 336ա

Ի մթաթատ այս կենցաղիս աստղ տառա-
տեալ,
Ի ծաղմանէ մեծի տրիւոյն ԱԻԵՏԻՍ
տուեալ,
Լրումն ասուերատիս օրինին եւ նորս
լսկսեալ,
Վասն իմ մեղօք մթացելոյս միշտ առ
Տէր մաղթեալ,
Ձի ծաղկացէ ինձ եղկելոյս քղքաւու-
թեան լոյս :

Յանդուրին մօրդ լցար հոյւով ՄԱՐԳԱ-
ՐԷԱԿԱՆ,
Մինչ եկն մայր Տեառն առ մայրդ ձայնի-
ոյջնաւրական,
Խայտալով եւ մօրդ բանիւն եղեր օրհ-
նարան,
Վասն իմ մեղօք յար մեռելոյս միշտ առ
Տէր մաղթեալ,
Ձի կենտրար բանիւ իւրով զկեանս տացէ
հոյւոյս :

Հայր քոյ ընդ տեսիլ պետին Վերնոյն յամէն
ստակացաւ .
Եւ չհաւատալով ծննդեան քոյ լեզուն
համբացաւ .

Իսկ մինչ զրեաց զանունդ ՅՅՀԱՆՆԷՍ
և. իսկոյն րացաւ .

Վասն իմ մեղօք կարկամելուոյս միշտ առ
Տէր մաղթեա ,
Զի արձակեսցէ զյեղսւ իմ խօսել զիւր
հաճոյս :

Նքտեալ կենօք յամս երեսուն ձայնդ յանա-
պատին ,
Կոչմամբ Հոգւոյն իջեր քարոյել յա-
պաշխարութիւն ,
Հարցողացն տապեր թէ՞ ևմ ԱՌԱՔԵԼԷԼ
Փրկչին ,
Վասն իմ մեղօք պառածելուոյս միշտ առ
Տէր մաղթեա ,
Զի շնորհեսցէ տապաշխարութիւն ինձ
թշուառելոյս :

Նստատապեալ վեհ արքայն մեծ և. կարող
Փրկիչ
Եկեալ խնդրէր ի քէն մկրտիլ , որ էր
զմեզ սրբիչ ,
Որ և սոսկմամբ ստեղծողին քոյ եղեր
ԼԿԻՏԻԶ .
Վասն իմ մեղօք աղտեղելոյս միշտ առ
Տէր մաղթեա ,
Զի տացէ և. ինձ արտասուօք յաւանալ
զապտ հոգւոյս :

Ասոր իջեր թապաւորին յառաջ բնթացեալ ,
Յաշխայնոց չի դժսխան եղելոց հոգւոց
քարոյեալ ,

Հղօր Փրկչին զմեզ փրկեւոյն ԿԱՐԱՊԵՏ
 զսւ լեալ,

Վասն իմ մեղօք զերեցելոյս միշտ առ
 Տէր մաղթեալ,

Զի աղատեսցէ ի զերսդէն, հանցէ զիս ի
 լոյս :

Էին սիրովն վառեցար, ով մաքուր տաւրակ,
 Յանդիմանելով զանուղղայս բանիւ հա-
 մարձակ,

Վասն օրինացն ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԼ Էզեր
 նահատակ,

Վասն իմ սիրասանեցելոյս միշտ առ Տէր
 մաղթեալ,

Զի վառեսցէ զիս ի սէր իւր՝ պապիւ յրս-
 տարայնոյս :

Էռափափաք րդձիւ այս երկս յօրինելով,

Բարձրապատիւ քում սրբութեանդ առ-
 քննայելով,

Մեծի Տեառնէդ իմմէ խնդրեմ յոյժ պա-
 զատելով :

Յողապս հիքոյս արդ յատկապէս միշտ
 առ Տէր մաղթեալ,

(ՌԱԶՄԻ) Թուոյս ծաղեւ ի յիս զչնորհս
 բաղձալոյս :

Գրուած է ՌԱԶՄԻ Թսին յաւել 551,
 այս է՝ 1778ին (Ռ — 1000 + Ա — 1 +
 2 — 6 + Մ — 200 + Ի — 20 = 1227 +
 551 = 1778) :

Տներու սկզբնատառերը կը կապմեն՝
 «ի Բ(ս)Հ(ա)նն(ի)սէ Է» :

Դիտ . յորդորակը կրկնել ամէն տունէ վերջ :

Հ . Աճառեան այս տաղին Յովհաննէս Կարնեցւոյն զբէն ըլլալուն վրայ կատկած ունեցած է եւ Հարցականով նշանակում՝ «Մահաւսի Յովհաննէս Կարնեցի?» : Իր կատկածը իրաւացի կը թուի Համեմատելով այս տաղը Յովհաննէսի միւս տաղերու յորինուածքի հետ :

Բ . ՍԻՐՈՅ ՏԱՂԵՐ

Յովհաննէս Կարնեցիէն Թ . 1042 Ձեռագիր Տաղարան Հաւաքածոյին մէջ կան սիրոյ հետեւեալ տաղերը .

1 . Թղ . 329ա : Տաղ սիրոյ . ի դոյն , որ սսէ . Կէլ եանքմայ քուզում ճիւղէ : Արի մօտս նազէլի իմ :

2 . Թղ . 331ա : Տաղ սիրոյ . ի դոյն , որ սսէ . Շէյտա պիւլպիւլ . . . : Ի գեղեցիկ վարդէն երզնակն սհ , սհ , սհ էր զրկեալ :

3 . Թղ . 333ա : Տաղ սիրոյ . ի դոյն , որ սսէ . Նիճէ օտլանմայիմ . . . : Ի հրճուանայ ի րոյ գարձիր , սլ անձն իմ :

4 . Թղ . 334ա : Տաղ սիրոյ . ի դոյն , որ սսէ . Կէլին քըղլար . . . : Իմ անձկալի աղնուադոյն սիրելի :

5 . Թղ . 335ա : Երգ կամ տաղ սիրոյ , որ սսէ . Հէյ կիւղէլէր . . . Իմ գեղեցիկ աղնուաթ սիրելի :

6. Թղ. 337ա : Տաղ սիրոյ . ի զոյն , որ
ասէ . Պատէ ինձէզ . . . : Իմ սիրեւոյդ ազնիւ
տեսոյն ըստ ճանցոյ :

7. Թղ. 338ա : Տաղ սիրոյ . ի զոյն Ղա-
լէնտարու . Իմ սրտէ սիրեալ , յոյժ սիրելի ,
սիրոյդ կարօտ եմ :

8. Թղ. 339ա : Տաղ սիրոյ . ի զոյն , որ
ասէ . Գարշրտոյ զաւայ . . . Իմ քաղցրազոյն
սիրելի անճման , անճման :

9. Թղ. 341ա : Տաղ սիրոյ . ի զոյն , որ
ասէ . Գեղեցիկ սլատկեր . . . Ի սէր սիրելոյդ ,
ազնիւ նստելոյդ :

10. Թղ. 342ա : Տաղ սիրոյ . ի զոյն , որ
ասէ . Այրբլի . . . Ի սէր սիրոյդ սեւեռեցոյ
ոյնդազոյն :

11. Թղ. 343ա : Տաղ սիրոյ . ի զոյն , որ
ասէ . Հյ ալնիւմ . . . Ի սկական եւ ըստոյդ սի-
րելիս :

12. Թղ. 345ա : Տաղ սիրոյ ի զոյն , որ
ասէ . Այ տէնիզն . . . : Ի ստիպմանէ սիրոյ
քոյին , զեղեցիկ սէր իմ (կրկ.) :

13. Թղ. 346ա : Տաղ սիրոյ ի զոյն , որ
ասէ . Պիր եօսմանքն . . . Մէկ զեղեցիկ մի
սէրն կոյ ցտաւի զբլիս¹⁰ :

Այս տաղերէն հետեւեալները Շ . Նազա-

¹⁰ Հմմտ. այս բոլոր տաղերը՝ Ոսկեան Հ. Հ. ,
Մայր ցուցակ . Բ. հտր. էջ 680, ուր կտրելի չէ եղած
լիւնէ Թ. 6, դի ցուցակագրութեան ժամանակ տրու-
մադրելի չէ եղած . (Թ. 1042 Ձեռագիր Տաղարանի
կազմուած չէ եւ թղթերը անջատ անջատ գրուած) :

րեանցի «Յովհաննէս Կարնեցի. Տաղարան»
 դրքին մէջ հրատարակուած են.

Թ. 1. էջ 142 (Թ. 30).

Թ. 2. էջ 120 (Թ. 28).

Թ. 3. էջ 122 (Թ. 29).

Թ. 4. էջ 90 (Թ. 15).

Թ. 9. էջ 74 (Թ. 7).

Թ. 11. էջ 84 (Թ. 12).

Թ. 12. էջ 107 (Թ. 23).

Թ. 13. էջ 131 (Թ. 33):

Իսկ Թ. 6 (էջ 149), Թ. 8 (էջ 149),
 Թ. 10 (էջ 148) յիշուած են:

Թ. 7ը (թղ. 398ա) նմանութիւն ունի
 իր դադափարներով, արտայայտութիւններով
 և բառադանձով էջ 96ի (Թ. 18) վրայ հրա-
 տարակուած տաղի հետ.

Թ. 7.

Իմ քրոջ սիրեալ, յոյժ սիրելի, սիրոյդ կա-
 րօտ եմ,

Գեղեցիկ տեսող, քաղցրաբարբառ խօսող
 կարօտ եմ:

Թ. 18 (էջ 96).

Իմ սիրելի յոյժ գովելի,

Բաղձոյ տեսող արդ տկունք իմ:

Թ. 7.

Ոսկեայ բաժակ դու սրտի իմոյ ուրախացու-
 ցիչ.

Թ. 18.

Ոսկեայ բաժակ դու արձացուցիչ,

Արտի իմոյ միշտ սիրտի:

Թ. 7.

Արեւմտան գեղով փայլիս պայծառազար-
դեալ .

Թ. 18.

Արեւմտան դու յուսայիր

Տեւեամբոյ տրա դիս ցնծալի :

Ծ. Նաղարեանցի այս յիշատակած եւ
Հրատարակած տաղերը իր օրինակին հետե-
ւելով տպագրութեան չեմ յանձներ :

Թ. 5 տաղը չլսոյ Ծ. Նաղարեանցի
Յովհաննէս Կարնեցիի տաղերու ցանկին մէջ
(էջ 148—49) : Սակայն կը խորհիմ թէ անոր
Յովհաննէսի զրչէն ու սրտէն բլլալուն վրոյ
Կարելի չէ գիւրաւ կասկածիլ, զի իր բո-
ւանդակութեամբ եւ յօրինուածութեամբ ա-
նոր միւս տաղերուն զրոյմբ կը կրէ, զի
« Յովհաննէս » անունը կը կազմեն տուներու
ստաջին եւ վերջին տողերու ստաջին տառերը
եւ զի միւս տաղ-երկերու հանդոյն ունի վեր-
ջին տան մէջ թուական :

Այս տաղը կը Հրատարակեմ : Թող բլ-
րայ նմոյշ Յովհաննէսի սիրոյ տաղերու :

ԵՐԳ ԿԱՄ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ Ի ԴՈՅՆ ՈՐ ԱՍԷ, ՀԵՅ ԿԻԻՋԷ-
ԼԷՐ, ՇԱՀԼԱՐ ՇԱՀԻ ԷՖԷՆՏՄ

Թ. 1042 քղ. 335ա

Իմ գեղեցիկ տղնուատիոյ սիրելի,

Հատոր հոգւոյս ռատ ըզձանացս բաղ-
ձալի .

Յոյժ ունեման ամենեւին տենչալի :

Սիրով քոյին կիզեր զսիրտ իմ սիրասուն ,
Այնիւ հազեկից , քողցրիկ սիրակից ,
Էութ իմ այս աղէտիս , հրով սիրոյս ,
Կիզեր զանձն իմ հազելի :

Ոսկեփունջ վարսդ զամսարապէս վոյգիայ-
լուն ,

Թաղապարկաւ զեղաշքեղ քոյս զլիսուն ,

Հրաշատես զէմդ արեւանման շողշողուն :

Ակունք քոյին լճակ մաքուր ծովային ,

Կամարացեալ յօնք քոյ նկար թխային ,

Նման վարդի ոյտք քոյ զուարթ կարմրային :

Նարօտ պոյծառ բամեալ հիւսեմ շարս
ականց ,

Սիրաձօնեալ քումդ զլիսոյ գերապանձ ,

Իրբեւ հոյլակ դու լուսասուս զերսպանց :

Սէր իմ անմար ի սէր սիրոյս վասնցաւ ,

Անխլելի սարաւանդեալ միացաւ ,

Էւ տխրալի (մթառիթ) թիւս մերժեցաւ :

Դիտ. Յորդորակը կրկնել ամէն տունէ
վերջ :

Գրուած՝ ՄԹԱՅԻԹ թուին (Մ — 200 +

$\theta = 9 + 11 = 1 + \theta = 1000 + 1 = 20 +$
 $\theta = 9 = 1239 + 551 = 1790$) :

Ստուգիւ «Յովհաննէս Կարնեցու սիրոյ տաղերը մարդկային ծանօթ յայերի եւ զգացմունքների . . . արտայայտութեան ձեւերի, կասուցութեան մտայնացման Եղանակների, պատկերների ստեղծման մէջ յաճախ այնքան ինքնատիւ են, որ նա կարող է մըրցել իր միջնադարի շատ տաղասացների հետ : Դրա պատճառը այն է, որ Յովհաննէս Կարնեցու զրէի վրայ հաւասարապէս ազդել են եւ միջնադարեան անհատական սրտեղիան, եւ ժողովրդական, աշուղական երգը : Եւ ակնյայտ է, որ աւելի քան անարատ, կենսախինգ ու անպաճոյճ են Կարնեցու սիրոյ այն տաղերը, որոնց մէջ ուժեղ են ժողովրդական երգի շունչն ու ուրին» (Նալարեանց, տնդ էջ 48) :

Յովհաննէս Կարնեցին փորձառու տաղասաց է : Ժողովրդական գանազան դասակարգերու եւ խաւերու հետ յարաբերութեան եւ շփումի մէջ մտած՝ ու ընտանեկան յարկերու մէջ տեսնուածներու եւ խօսուածներու աւելի մօտէն տեղեակ՝ ազդուած է, յուղուած է : Շատ տպաւորիչ նկատած է արտաքինը իդական սեռին, ուստի իր տաղերներուն մէջ ստեղծ չեղած ու երգած է զէմքի ու մարմնոյ ներգաշնակութիւն ու գեղեցկութիւն : Հոգեկան ու մտաւոր կարողութիւններ եւ տպրումներ եւ չէ անտեսած, բայց անոնք կրնային աւելի ցայտուն ներ-

կայացուիլ : Անոր տաղ-երգերուն մէջ լաւա-
 ցոյններ կրնան համարուիլ այն մասերը ,
 որոնք սիրոյ ծնունդ՝ սրամաշուք եւ ոյկ-
 տանջ կարօտը հարապատօրէն եւ յուզիչ կը
 ներկայացնեն .

Օրերս լուսը ցաւօք յինչն անցանի ,
 Համայն վայելք յաչս իմ ոչինչ տեսանի ,
 Տապ կարօտոյդ բնաւին ոչ չիջանի
 Արի , կեանք իմ , զիս հրճուեցո յարածամ ¹¹ :

Կամ՝

Արտօսը յաչացս զետօրէն յորդ հեղանին ,
 Սարեր , քարեր ինձ ոգրակից եղանին .
 Բամք թոչնոց՝ երկելոյս իմ ձայնակցին ,
 Արի՛ , լոյս իմ , ի յիս փայլեա յարածամ ¹² :

Կամ՝

Նստեալ եմ մենացեալ ի նրսեմ յարկի ,
 Ընկերադուրկ նման անբախտ տառապի ,
 Եւ լեալ եմ իրբեւ զրու տւերակի ,
 Վասն այնորիկ երգեմ ձայնիւ ցաւալի ¹³ :

Գ. ՈՒՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱՂԵՐ

Ասոնցմէ զժրախտաւար միայն մէկ հատ
 կայ թ. 1042 Տաղարանի մէջ եւ է հետե-
 ւեալը՝

¹¹ Նաղարեանց , անդ էջ 89 :

¹² անդ էջ 89 :

¹³ անդ էջ 90 :

ԵՐԳ ՌԻՐԱԽՈՒԹԵԱՆ (ՅԱՐՄԱՐ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻՆ) Ի
ԳՈՅՆ, ՈՐ ԱՍԷ, ՕՏԱԿԱՐ, ՕՏԱԿԱՐ, ՎԵՐԱՆ ՕԿԱ
Թ. 1042 թղ. 344ա

Իսկ արդ մեք սիրելիք, սիրով զմայլեսցուք,
Եւ ձայնիւ ցնծութեան եղանակեսցուք,

Յիսուսի մեր Փրկչին զոհութիւն տացուք,
Զի շնորհեաց մեզ ոյսօր սոյն ուրախու-
թիւն,
Բարեկէս վայելել զոյս ուրախութիւն:

Ուրախութեամբ մեծաւ արդէն ցնծասցուք,
Զսնազան բարիքս ոյս մեք վայելեա-
ցուք,

Հանուրց ստեղծսկին զփառս առաքեսցուք,
Զի շնորհեաց մեզ ոյսօր սոյն ապնուու-
թիւն,
Հոգեւորաբձ վայելել զոյս ապնուու-
թիւն:

Ազնիւ եւ քաղցրաճամ զինեաւ զըւորճաս-
ցուք,
Բայց քան զչափն աւել ի վեր մի անց-
ցուք.

Նորր մտօք նայելով զմահ Տեսուն պատմեա-
ցուք,
Զի ոյսու մեզ շնորհեաց նոր նորոյս-
թիւն,

Վասն որոյ հրրճուեացուք ընդ այս նա-
րոպութիւն :

Նորոյ սիրելութիւն արդ մեք ըստացուք,
Զթմբեալ սէրն մեր ի վեր դարձուցուք .

Իսկ զպատուէրն Յիսուսի ի միտ մեր առ-
ջուք ,

Առ յիրեարս ցուցուք սէր եւ սիրելու-
թիւն ,

Զի այսու յայտ լինի Տեառն սիրելու-
թիւն :

Արքայն տառապանքիս զսիրտ մեր վստեա-
ցուք ,

Զկենցապոյս վայելմանքն երազ վարկեա-
ցուք ,

Է(ի)ւ տմք մեր այս է (զեղձտակ) վստխա-
ցուք .

Զի այսու յայտ ամի թուարկութիւն ,

Փառք Տեառն որ հասոյց զմեզ ի սոյն
լրութիւն ¹⁴ :

Գրուած է ԴեՂՃԱՌԵԼԼ Թուին (Դ — 4 +
ե — 5 + Դ — 90 + Ճ — 100 + Ա — 1 +
Ռ — 1000 + ե — 5 + Լ — 30 = 1235 +
551 = 1786) :

Կր խորհիմ՝ այս երգը նոյնն ըլլայ Շ . Նա-
դարեանցի Յովհ . Կարնեցոյ « Բարբ երգերի
ցանկին » մէջ յիշուած սա սկզբնաւորովը՝
Իսկ արդ մեք , սիրելիք , սիրելով . . . :

¹⁴ Ոսկեան , անդ 380 :

Յովհաննէս Կարնեցիին, ինչպէս իր կենսապարտիւթեան մէջ նկատեցինք, բաւական երկուր ժամանակ դաժնուած է Ս. Երկիր եւ այն՝ մասնաւորապէս Երուսաղէմ, ուր եղած է «աւելլած ու եւ արեղայ» : Այցելած է զանազան սրբաթայրեր՝ քաղաքին մէջ եւ անկէ դուրս : Հետաքրքրուած է անոնց շինութիւններով եւ ուսումնասիրած անոնց պատմութիւնները, բնականաբար նաեւ աւանդութիւններ լսած : Ներկայ եղած է հանդիսութիւններու եւ իր մասնակցութիւնը րեւած : Ունեւորած է հաւատացեալներու երդն ու աղօթքը : Իր աչքին տոջեւ պատկերացուցած է Փրկչին ու անոր հետ յարաբերութեան մէջ գտնուած տնձերը եւ յիշած Կենարարին չարչարանքներն ու խօսքերը : Եւ յուզուած է ու սղեւորուած : Հետեւաբար ջանացած է իր տեսածներն ու զգացածները թղթին յանձնել՝ մոռացութենէ փրկելու գիտումով : Գրած է ստանաւորներ, որոնք իր միւս տաղերուն եւ երգերուն հետ համեմատուած՝ եթէ կարեւոր մասով մը չեն կրնար անոնց հաւասարիլ, սակայն գծուարին է համամիտ ըլլալ Նազարեանի թէ «Անկեանք զազաւորներ ունենալու հետ մէկտեղ, տալտուկ են, ծանրաշունչ եւ զուրկ ռիբայ երգերի համից ու հոտից» (Յովհ. Կարնեցի, Տաղեր, էջ 38) :

Մեր Մատենադարանի Թ. 1090 Զեռագրին մէջ սոյն ստանաւորներէն քանի մը հատ արտադրուած են :

1. Թղ. 103ր : Ի վերայ սրբոց Յակոբեանց զերտողանձ Սթռոյն : Ամենապայծառ Իսկ զերբազմալի :

2. Թղ. 107ա : Ի վերայ սրբոյ Յարութեան Լրկնանման տաճարի, ուր կան տնօրինական փրկազարձ տեղիքն : Արդ Երկնաման Իսկական տաճար :

3. Թղ. 110ա : Ի վերայ սրբոյ Ծննդեան տեղւոյն, որ ի Բեթղէհէմ : Իսկ և Բեթղէհէմ ի Դաւթոյ շինեալ :

4. Թղ. 112ա : Ի վերայ սրբոյ Առաւուածածնի սրօրէալուծար զերեղմանի, այլ և սուրբ Գալիլեոյ և սուրբ Համբարձման լերանց և այլ սուրբ տեղեաց որ անդ : Ամենամաքուր Մօր Տէտոն սուրբ Կուսին :

5. Թղ. 114ա : Ի վերայ Տիրերական ծովուն : Տիրերեայ ծովն ի մէջ մեծ դաշտի¹ :

¹ Հմմտ. Ոսկեան Հ. Հ., Մայր ցուցակ Բ. էջ 154—155, ուր չէ նկատառնուած — շատ քիչ և թերբոլորտուն պատճառով — թէ թղ. 103ա. կան հետեւեալ տողերը՝

Քաղաքս այս ողնիւ. է թարց պարբսպի,
Բայց ոչ զոյ անդ զոդ և հարամի
Փոքրոյոյն լերանց և ձորամիջի,
Եսբս մերձ ու մերձ դիւղորայս ունի :

Ի դոյն մեր ոստ Ելաք ցնծացեալ
Հոգւով և մարմնով յոյժ ուրախացեալ
Ի (ԼԻՄԲԼԻ) թւոյս ուխտ մեր կատարեալ,
Զայս ոտանաւորս իսկ շարադրեալ :

Այսքանը : Այս՝ վերջաւորութիւնն է ոտանաւորի մը, որուն միւս տուները զժրախտարար կը պակսին :

1.

Ի ՎԵՐԱՅ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՅ ԳԵՐԱՊԱՆՇ ԱԹՈՌՈՅՆ

Թ. 1090. րգ. 103բ—106բ

Ամենապայծառ Իսկ զերրաղձալի,
Սրբոց Յակոբեանց Աթոռ Հոռհալի,
Որ բառ արեւու փայլի լուսով լի,
Յարքայից շինեալ եղև հիմնասոր:

Բարձր պարսպաւ Չփնայ պատուական,
Շափիւղայի պէս քարինքն աննման,
Երկաթապատեալ զբունքն յամբական,
Կամարաձգեալ վերստա յարասոր:

Գմբէթայարակ կայ Պայծառ յարակ սորին,
Աթենասարառ տաճարք երկնային,
Իրաւի տեւմ՝ տապալից երկին,
Բազում կանաչգօք փայլի լուսասոր:

Դիրք լայնաաւրած է մեծ կալսածի,
Յաջ յաճեակ կայմանց յարլոս տարածի,
Քառակողս ձեւով յայն պարսլածի,
Տեղիւքն բարձր է յայժ փաստասոր:

Զի այլաւ արդէն արապայտուեցայ թէ Ռովհ. Կար-
նեցւոյ ախտաղանցութեան և Մ. Տեղերու նախ-
բաւած ստանաւոր բաժանդակոյ Զեռադրէ մաս մը —
12 թուղթ, ծաւալով ու զբով տարրեր — գրւած է
Գրիգոր Ստեփանյիին գրաթիւնները պարսկերէնով
— Թ. 1090 — Զեռադրին մէջ և անոր հետ վերջին
շրջաններու կապմամբ:

Եղեալ կայ չինն Տեառն Էդրօր Մարմին ,
 Յակորայ Էրջանկին ներքայ սեղանին ,
 Պատկերօք նրկար սրմունքն ¹ սորին ,
 Որով պարծիմք ի մէջ սպասց ընթատար :

Զգիրք զխոյն պատուական նըշանադրեալ ,
 Սարր Առաքելայն Յակորայ ընտրեալ ,
 Յաջակազմ սրմոյն զմրէթ յարկեալ ,
 Բարէ սարր Տեղւոյն հատ անուշատար :

Է Է մերձ սորին Օրհնեալ սրմն , յար կայ
 Տապան ճղնատարին Մակարայ ,
 Ուխտաւար անձինք անդ տսեն մեղայ ,
 Խստափանահօրն լինին զզջատար :

Ըստեփանսսի Տաճարն աննման ,
 Որ վարդապետայ է նա կայարան ,
 Միարանաթեամբ անդ յազօթս կան ,
 Երբեմն նստեալ լինին զխրատար :

Թապապարդ սեղանք Աս վերին կազման ,
 Բարձրացոյն խորանք , սրք յայժ պատուա-
 կան ,
 Պեարտս Է Պօղոս Առաքեալք ցնծան ,
 Ըստ պատուոյ խրեանց կան ահեղատար :

Փոգսփարպք զխեալ Րախալի սրբախ ,
 Զսրբոյն Սարգսի տաճարն ազնիւ .
 Ընդ սրբոյն Մինասայ յարպին ի պատիւ ,
 Համբարձօղք լինին սրախ զխրատար :

¹ Բն. սրմունքն :

Իսկ երկու սեղանք է յոյժ բարձրացոյն ,
 Սուրբ Խաչի տնտան և սուրբ Համբարձում ,
 Կան հանդէպ միմեանց կամարաց կանդաւն ,
 Անդ ելօղ անձինք լինին հիասոր :

Լուսաճեւ ունի Յաճեակն տաճար մի ,
 Սուրբ Էջմիածնի տնտան ցանկալի ,
 Երեք սուրբ քարինքն ևն անդ Հնարհալի
 Փայլին բառ յուսնոյ կարի յուսուսր :

Սորան հրաչալի Ար խիտա զեղեցիկ ,
 Եւ տաճարն այն է կարի փռքրիկ ,
 Սուրբ Հոգի տնտամբ կոյ անդ ի տանիք ,
 Համբարձոյք լինին սրտիս զիւրասր :

Ծաղ յարեւելեան Հիմնեալ տաճար մի ,
 Սուրբ Թորոս տնտան քաջ զինասորի ,
 Շարաթսջն յերկիցս ճառարոյ մասաչի ,
 Սխտասուրք լինին անդ սղօթասոր :

Կոյ և տաճար մի Արտաքոյ կողման ,
 Հրեշտակապետի կոտուցեալ տնտան ,
 Սուրբ Բանան տաճին և սուրբ ծառն այն ,
 Բերանարոյ քարինքն յարկին սղասուսոր :

Հրաչալի վանք մի Նոյն կոչի Փրկիչ ,
 Բանան երկրորդ է անդ վէմն կափտրիչ ,
 Սուր Պետրոս լալսմն լեալ հոգւոյն զտիչ ,
 Պատրիարկայունքն անդ ննջեն չիւրմասոր :

Զբիւք Հոգւոյն լցեալ Նորբմոյ Արհիք ,
 Եպիսկոպոստանք կարի երջանիկք ,

Փայլի լիկնստն ախրայնք պանծալիք,
Իբր տառեղս երկնից ճասուցայթաւոր:

Ղամբարանման Խ ներքայ փայլին,
Ծայրապոյն Պետքն ժիշտ քաղցրաձայնին,
Հանգոյն Հրեշտակաց սուրբ եղանակին,
Ջունկրնդիրս ինքեանց առնեն զմայլաւոր:

Ճոխ եւ պանծալի Սոցունց գումարին
Կարգեալ զլուխ եւ Դէտ երջանիկ Արշին,
Սրբազան Հայրն մեր զերչարելիին,
Որ եւ Պատրիարկ յոյժ հոգակաւոր:

Մեծ զինաւորին է նա համանուն²,
Որ առնի մեծ սրահաց նախկին շարաթմուն.
Աստուածապարկս, բաւ մեր բարբաւոյն.
Իրաւի սյս տնտան է արժանաւոր:

Յարդոց եւ աղնի Ասցք իւր բարեկարգ,
Ընտիր եւ մաքուր ունի վարք եւ բարք,
Սիրոյ սղօթից սաղմոսանրբոյ,
Ընդունակ զսլով՝ շրնսրհացն երկնաւոր:

Նախրակունք ունի Արշիք պանծալիք,
Հանձարեց զխաւնք եւ ճոխ բարունիք,
Յոյսբարս աշխարհի վիճակս տնտանիք,
Գնան առց յինին նոցա իրատաւոր:

Շնորհապարզ համեստ Բամք Սարկաւոյաց,
Եւ պարկեշտասուն վարժեցեալ Դոդրաց,

² Բեկագորս Բ. Վանեցի. Պատրիարք Երուստ-
ղէմի (1800—12), յաջորդ Պետրոս Եւզսեկեացոյ:

Որք ունին Սաճման պաշտօնի կարգաց ,
Անխափան լինին օրհնարանաւոր :

Ունի եւ թարգման Նուրբ հանճարով այր ,
Որ տիւ եւ գիշեր է նա հոգատար ,
Սրբոյ Աթոսոյս լինիլ շինարար ,
Ջանասիրութեամբ իւր արձիւնաւոր :

Չքնող գիտութեամբ Երեւելի է ,
Չապիթ ընտելաց պատտախանօղ է ,
Յաշո մմենեցուն յայժ սիրելի է ,
Որ Անուամբ իւրով է աւետար :

Պայծաս ատայիւք Յանկալի խցօք
Շատ պարծակալօք եւ վերակացօք ,
Բարերոյս տղօք , այլ եւ պարտիղօք ,
Շրքեղ Աթոսս է յայժ վայելչաւոր :

Ջերմեանդ սիրով Ելուեմ պատմութիւն ,
Աւետեմ աղղիս մեր սրտախաթիւն ,
Ձի սուրբ Աթոսս է Հոյոս պերճութիւն ,
Երանի է այնց , որ պան սխտաւոր :

Սեւին քաղցրաշոյ Որ եւ բարեհամ ,
Ի սա պտանի շնորհ թողմալան ,
Եւ մեղաւորաց հոգւոյ գեղ բուժման ,
Սրբոյ Աթոսոյս հնարք բխրաւոր :

Սարին համբուն իսկ Յոլարարս հնչէ ,
Յունկս մմենեցուն բառ փոպոյ պսչէ ,
Ըղսիրելիս իւր տա ինքրն կսչէ ,
Եւ պատելիս իւր ասնէ հետաւոր :

Վայելաւ ճրիւք Ամէն պարպեօք,
 Սիրօքն սորին լինանին բարեօք,
 Ասա եւ հանգերձեալն երեւին փառօք,
 Ի մէջ ամենից լինին պատուաւոր :

Տենչալի տաճարք Սորին գեղեցիկ,
 Բալսը չըջապատ սուրբ եկեղեցիք,
 Յարս պաշտանի կան հրեշտակք եւ մարդիք
 Հանապաղ լինին փառաբանաւոր :

Բաժք ժողովրդաց Ասա ամենայն օր,
 Տեսանեն պատարաղ սուրբ Գառին հօր,
 Ընկալնան զչարհս նորին տիրապօր,
 Հալսով եւ մարմնով լինին հրճուաւոր :

Յանկացօք սորին Յնծաթեամբ գիմեն,
 Ի սար յաշխարհաց շատ վիշտրս կրեն,
 Գան համբերութեամբ աշօք տեսանեն,
 Ոյր վայելչութեամբ լինին բերկրաւոր :

Ի սօղոս անարժան եւ կարի յետին,
 Յոյժ փառեալ եղէ արդ սիրով սորին,
 Որ եւ գրեցի զվէպս ճասին,
 Եղեալ մշտապէս սրախ րդճուար :

Փառս մատուցաւք Արարչին մերոյ,
 Որ սուրբ Աթոսս եւ աղլիս հայկազնոյ,
 Նա պահեցէ զսո բնոյ իւր հովանոյ,
 Շքեղ եւ պայծաս յոյժ հաստատաւոր :

Քաղցրասիրտ յարկոյք Նրօգք սոյն բանիս,
 Ոգսրմի տապէք ինձ անարժանիս,

Որ գրեցի զսա (ՄԱՆԲԱԼԻ) սոյն թիւս .

Պատմիչ իսկ լինի մջանջենաւոր :

Գրուած է ՄԱՆԲԱԼԻ թուին (Մ — 200) *
 Լ — 1 + Ն — 50 — Բ — 2 + Լ — 1 — Բ —
 1000 1254 + 551 1805 :

Տուներս զլիապիւր միջնատառերը կը
 կազմեն «Ի չպիտ նստարէ Յովաննիսէ Կար-
 նկոյոյ տապկալ» :

2.

Ի ՎԵՐԱՅ ՍՐԲՈՅ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՆԱՆՄԱՆ ՏԱՀԱ-
 ԲԻՆ. ՈՒՐ ԿԱՆ ՏՆՈՐԻՆԱԿԱՆ ՓՐԿԱԳՈՐԾ ՏԵՂԻՔՆ

Թ. 1090. քղ. 107ա—109բ

Արդ Երկնամասն Իսկական տաճար ,

Սրբոյ Յարութեան , որ նա ետ մեզ ճար ,
 Փրկապարձ տեղիքն որ տաւ Լն ի պա-
 մար ,

Այնց համբար ձօնեմ ես արդ խնկաւոր :

Ռեւին լաւժարար , Յերկնից իջեալ տաւ ,

Յերկնաւոր բժշկէն , որ լեհ գերիմաստ ,
 Հոյսոց թշնամոյն պարանոցին տաւ ,
 Փրկարար գործիք եղեն ահաւոր :

Ի վեր ի յերկինս Ելանեմք սովաւ ,

Տեսլամբ փրկոյին զմայլիմք մեք նա-
 վաւ ,

Մշտապէս վայելեմք, հրճումն որ ան-
բաւ,

Եւ լինեմք նորին սիրով զաւարճաւոր :

Պատանատեղին Տեսեամք սոսկալի,

Ահեղ հրեշտակաց եւ ժարցկան սեւի,

Ձոր ի համբուրելն անձն մեր սարսի,

Ըստ որում է տեղի յոյժ ահեղաւոր :

Այլ եւ ուշաթափ հմին մերձ Տեղի,

Յորում Տիրամայրն ուշաթափ լինի,

Ձոր մինչ համբուրեմք սիրտ մեր ան-
բաւ,

Եւ այնու լինիմք կտրի սղարաւոր :

Տեղին իւղարեց Են սեղան կարմեալ,

Է սղարա մերոյ այն իսկ յատկացեալ,

Որ մշտապէս անդ սղատարաւ մատչեալ,

Եւ ամենեքեանս լինիմք հրճաւաւոր :

Իսկ եւ Վերնատունն Անուանեալ տեղին,

Ի բարձրաւանդակ վերին կամարին,

Որ երաշխաւոր սուրբ Աստուածածին,

Է եկեղեցի մեր հրաշաւոր :

Ի անդկից կենսատու Վասարուցի Շիրմին,

Փոքր տաճարին է, որ Խաչապ սղարին,

Արեմաթացոյն մատուռն զէմ նորին,

Որով Ասորիք լինին մասնաւոր :

Եւ հիսիս կարման Յոր սղարաչոյն եղեալ,

Ուր Մայրապէնսոյն Տէրն երեւեալ.

Սա է Զոանկաց ազգին յատկացեալ,
Դէմ նսրին ժամ մի փաստւար:

Եւ զէտ յարեւելս Ուր բանտն երբորդ կայ,
Ի ծնկաց Փրկչին հալեալ վէմն անդ կայ,
Զսոսա աւսանելն անձրն մեր ստակայ,
Փստք Տեառն, որ է ներօդ թաղաւոր:

Բստ սեղանն որ անդ Հսւոյ է տա սրմին,
Ղաւկիբանսի հարիւրապետին,
Որ սեղհականեալ է Յունաց ազգին,
Պատուի ամենից հաղանականաւոր:

Կայ անդ սէղան մի Այն իսկ հրաշալի,
Որ կուչի հանդերձ բաժանման սեղի,
Ուսոհական յատուկ է մերս ազգի,
Եւ սցսու լինիմք սրախաւոր:

Բսակալ չարս է զսունն Նոյն մեր տաճարին,
Որ է ճղնարան սուրբ Լուսաւորչին,
Է տաախճան է Եւ Էջ նսրին,
Երբ-Էմն անդ լինիմք փաստարանաւոր:

Պարեն հրեշտակք ներ յայն միւս յարկին,
Խորայէջ վիճափար զիւս խաչի սեղին,
Դչխոյն Հեղինէին ի ցրել զխնձին,
Որով ի զիւս Էկն փոսան փրկաւոր:

Անտի ի վեր դամք է սեղան Յունաց,
Փուչ սլտակի կուչի ի բաղում ազդաց,
Որինն յսր նստուցին զՏէրն հրեշտակաց,
Ի ներքոյ սեղանոյն սղտաւի փաստաւոր:

Գոյգոյթոյն լարձր Սաստիկ սոսկայի
 Տարածման տեղին սյն սարսափելի ,
 Ուր խաչեցին զՏէրն կրիւք տնտոնելի ,
 Դոյզոյին արարածք յոյժ սոստնաւոր :

Ուր եւ սուրբ Արիւնն Պերեայ եւ հասեայ ,
 Մինչ գաղտիմն Աղամայ ի ներքս հա-
 սեայ ,
 Որ կոյր ի ներքոյ լերանին թաղեայ ,
 Վէմն աշատառեայ կոյ անդ ահաւոր :

Ի տննման գրիւք Ռասս վայելչահոն ,
 Աշխարհամատտան տաճարն տենչախոն ,
 Անդ է սիրտ երկրի բոս վկայեցման ,
 Յոյնք անդ ժամ տսեն յսրկեայ ձայ-
 նսուր :

Թաղ տմենեցուն Յոյժ զեր հրաշալի ,
 Կենսոտաւ զերեպման Փրկչին Յիսուսի ,
 Որ յարեաւ ցուցաւ Մօր իւրոյ կուսի .
 Ապա Ասաքեցոյ զոսուց խմբուսուր :

Ի մէջ գաւթի տնդ Ա զէմ հրեշտակին ,
 Որ նստեայ ձայնէր պարտիթին Փրկչին ,
 Ի ներսն եւ ի պարսն շատ կանգնեղք
 վտռին ,
 Ձառիկ ի Ձառիկ լինի յուսաւոր :

Իսողոթիւք հայցմամբ Կենդանի վկային ,
 Սրբոյն Գրիգորի մեր Լուսուսարչին ,
 Լոյսն յերեկոյին ճրողալուժ գառկին ,
 Սուրբ զերեպմանէն ըղթի հրաշտուր :

Նախ Յայնք տպա մեք Այլ և Ասորիք,
 Յնծակից լինին Հապէչք և Խալափք,
 Ընդ Յունաց լինին նաեւ Վրացիք,
 Միտիումք սիրով լինիմք միասոր :

Արսով միարան Բամք սոյն տղայց,
 Լցեալ խնդութեամբ ոյսու հրճութեանց,
 Որով ակն աշխիմք անանց բերկրանաց,
 Հասանիլ կենաց մշտնջենասոր :

Որ և է ի սրտիւ Նոր սոյս ցնծութեան,
 Յայն գիշերն անդ կոյն փառարանու-
 թեան,
 Քանդի շնորհիւ սուրբ յարութեան
 Սրբեալ ի մեղաց լինիմք մաքրասոր :

Իւսեալ ի թափօր Այանեն գաս գաս,
 Իւրաքանչիւրքն ի շարս անտակաս,
 Ըղղեքեալ ըղղեսա ծանրազին և խոսս,
 Փայլին շողշողեալ յոյժ ճաճանչասոր :

Բարունտակարն Յանկալի հայր մեր,
 Սրբազան պատրիարկն զհէրն գեր ի
 զեր,
 Ըղղեսաասորեալ թաղիւ ակնայեւ,
 Յարաց ցոյք ծաղին ճառապայթթասոր :

Բազում պանծալի Եւ Լըջանիկ Արհիք
 Այլ և Ծայրագոյն յարգոյ բարունիք,
 Պճնապարկեցեալ յոյժ շնորհալիք,
 Զոյց զոյց ընթանան իրր պարասոր :

Տեսեա՛կ եւ տեսեա՛կ Աւնին զարդարիլ ,
 Սարկաւադունքն շաղկապ ճոխ պճնիլ ,
 Ոսկեայ աշտանակ , բարձրաւ ձեռս տնիլ ,
 Զօնեն սուրբ տեղեացն խունկս անու-
 չաւսր :

Եւ Դպրացն զառք Յոյժ ճախագոյն կան ,
 Ճերմակ հանդերձիւ իրր տաակս ցոլան ,
 Ժ եւ Զ խաչ վառք , սր նախ ընթանան ,
 Ասաջիւ սրբոյ Խաչին ահաւսր :

Ղամբարաւառ զառք է՛ հանդէսն համայն ,
 Աս այն հիանան տեսօղքն ամենայն ,
 Զսուրբ գերեզմանաւն յերկիցս շաւրջ
 դան ,
 Միշա պսակս տանեն թափարք խնրա-
 ւսր :

Ելանեմք անախ Բերկրաթևամբ սրախ ,
 Կամք տաճարն Յոհաննու Աւետարանչի ,
 Սխնն , յսր կապեցին զՍակզծօղքն
 երկնի ,
 Կէսն անդ Սեղանին^(Ը) կոյ հրաշաւսր :

Արդ յոյս սուրբ Տեղիս , Աս սրս չնարհ
 զերին ,
 Հրեշտակացն հոյլք Էլեւէջս տնին ,
 Զփրկապարծ տեղեօքն միշա պարսնա-
 կին ,
 Շրջադառակապ լինին օրհնաւսր :

Յնծաթեամբ սրտի Նորոյ գրեցի,
 Ի (ԼԻՄԲԱՌ) թուոյս զսա յօրինեցի,
 Դիմախոնարհ ձեզ Սիրով աղերսի,
 Որ յիշման տանէք զիս արժանաւոր:

Գրուած է ԼԻՄԲԱՌ թուին (Լ — 30 +
 Ի — 20 + Խ — 200 + Բ — 2 + Ա — 1 +
 Բ — 1000 = 1253 + 551 = 1804):

Տուներու սկզբնատուներու առաջին
 գրերը կը կազմեն՝ «Առ ի պատիւ եւ երկր-
 պապութիւն սուրբ տեղեացն» եւ Միջին
 գլխատառերը՝ «Ի յետնեալ Յոհաննէս ծ(ա)-
 ս(ա)յէ է ըսնս»:

3.

Ի ՎԵՐԱՅ ՍՐԲՈՅ ԵՐԵՆԴԵԱՆ ՏԵՂԵՈՅՆ, ՈՐ Ի
 ԲԵԹՂԷՆԻՄ

Ի՛. 1090. րգ. 110ա—111ր

Իսկ եւ Բեթղէճէմ Ի Դաւթայ շինեալ,
 Եւ ի յիւր անուն ըզնա անտանեալ,
 Այժմ՝ Յոյն եւ Ֆրանկք են անդ բնակեալ:
 Դիրք նորին վարք՝ խիստ զեղեցկացեալ:

Պայծառ վանքն է սոսա Յոյժ հրաշապունեղ,
 Սրբոյ Նննդեան փրկչին մեր ահեղ,
 Տաճարք լուսալից եւ յարկ շնորհալից,
 Եւ եկեղեցիք բարձրաբերձ չքեղ:

Ամբողջս զբամբար Արկաթապատեալ
 Ներ Դաւիթին Յ. սխն կայ յեղսացեալ .
 Անտի մասնիմք Տաճարն պովեալ ,
 Որ է պանծալի պայծառապարկեալ :

Տեղս յն Յննկեան Տիպն պեղեցկալին
 Կամարեալ զբամբար ձեւն խորանին ,
 ԺԲ աստիճան իջանէ յայրին
 Եւքն ժեւ Զ.է միւս կապմին :

Իսկ սեղանն , որ սնդ , Ի ձեռս է Յունաց ,
 Ուր ծնաւ Փրկիչ Տէրն մեր փառաց ,
 Ներքայ խորանին պատուեալ ի բազմաց ,
 Համբարեմք բազմամբ պնայն սեղին
 կենաց :

Ի զէմ պն սեղանս Ներբառապարկեալ
 Ուրբ Մարն մէքմէս փաստակ փա-
 րեալ .
 Ներքայ խորանին պատուեալ ի բազմաց ,
 Համբարեմք բազմամբ պնայն Տեղի կե-
 նաց :

Արքայ սաճարիս Մաղ հարաւ կապման
 Է սաճար մանկանցին Բեթղեհէմեան ,
 Ուր ի սղոյսութեան սրով կատարեցան ,
 Եւ եղեալ վկայք Փրկչին ծննդեան :

Մայ նայնայ պրին Առհի անկիւնին ,
 Ասի պերեզման մօրն Եւսային .
 Ուր փոքր քար մի կայ պնմ Տեղին ,
 Անտի պամք ի կապմ վերին կամարին :

Նոյն բարձր տաճարն Կուհայ վիճակեալ ,
 Յարսմ ժամ տսեն յոյժ քաղցրածայ-
 նեալ ,
 Պսն եւս տեղիք Ֆսանկայ կտրեալ ,
 Զսրս համբարեւմք մեք ուխտաւորեալ :

Ներ այս սարբ վանիցս Հայսց մերս ողղի
 Պոյ եկեղեցի՝մ՝ բարձրադոյն տեղի
 Հանդերձ ստայիւք եւ տսն տրնտեաի .
 Սկզանստսսն եւ այլն ըստ կտրղի սնի .

Պարս գամք ի վանիցս՝ Աս հարստ գիմեմք ,
 Քատասունք պահած այրին մրտանեմք ,
 Մսղսց եկեալ տեղին սնդէն գտանեմք ,
 Զերմեսանդս թեամք գնոյնսն համբար-
 րեմք :

Նկեալ տնաի գսրս Նարին յանդիման ,
 Է տեղի մի սնդ կսզմն տրեւելեան ,
 Ուր հովիւք լրսան ձայն Հրեշտակախան
 Եւ Փասք ի բարձունս երղեցին հետոյն :

Ասուր հրաշտի Նա խոկ Նճնդեան ,
 Ճրտղտղտցի , սր է օր Խիման ,
 Ուխտաւոր տնձինք լինիմք խրախու-
 թեան ,
 Հանդիսիւ ելեալ գամք ի յսխտ սարոյն :

Նտեւ Միւսէլլիմն Էրստաղէմի ,
 Բաղսմ գինսւրսք յատջ տնկանի՝
 Թախով թրւանքով հարմամք նադարի ,
 Մեծ Տանանմայիւ հանդիսաւորի :

Տիր մեծ ապառախ Նայն Արհիապանծ
 Յարդոյ Պատրիարկ Հոյր մեր վեհա-
 պանծ ,
 Գոյ բազում Արհօք պահեալ գերապանց ,
 Եւ Վարդապետօք՝ անուանի արանց :

Եւ լինի Համայնց Օր սրախութեան ,
 Բայց Ֆէլլահք ոչ տան հանդիստ գիւ-
 բութեան ,
 Զամանս յազատ բարձեալ հանեն ի մա-
 ֆոյն ,
 Զայլս ի յէշ ի ձի հեծցանել ֆանան :

Վայսն հրաշք մի Տեսանի տառէն ,
 Մեսանիլ չկոյ ապոյ հասակէն ,
 Վասն կատարելոցն ի Հերովդիէն
 Որք իրր չհարձ հայլք մանկանց չատք են :

Ելեալ գան ի գէմ Աս ճանապարհին ,
 Զսկ ֆսկ եւ գաս գաս , պար տաւալ
 կանդինն ,
 Հաճի՛ս տեն եւ Տէր սգօրմեան ,
 Խնդալով խմբեն յատ իւրեանց ծխին :

Անց օր յճնդեան Բամեալ կատարի ,
 Եւ Մկրտութեան բնդ նմին տանի ,
 Եւ ամենեքեան լինիմք գաւարձալի ,
 Սեղանն վայելեալ յոյժ սրախալի :

Յնծ աթեամբ մեծաւ Էլք լինի գարձեալ
 Եւ ի սուրբ Յակոբ Աթոն գիմիլ կոյ ,

Ա. (ԲԱՌԱՅՐ) թոյսս սա շարացրեալ
Ի՞նչ ընթերցողացոյ սպարմի խնդրեալ :

Գրաստ՝ ԲԱՌԱՅՐ թաին (Բ — 2 +
Ա — 1 = Թ — 1000 + Ա — 1 + Լ — 30 +
Ի — 20 + Դ — 200 = 1254 + 551 = 1805 :

Տուներս սկզբնապարբ կը կազմեն՝ «Ի
սրտախ. սրբոյ Յննդեան տեղեաց», իսկ միջ-
նադիրապարբ՝ «Ի յետին ծառայ Հաննէ հո-
տարէ» :

4.

Ի ՎԵՐԱՅ ԱՐԲԱՅ ԱԾՏՈՒԱՆԱՆԵՒ Ի ԱՐԹԵԱԳՈՒՄԱՐ
ԳԵՐԵԶՄԱՆԵՒ. ԱՅԼ ԵՒ ԽՈՒՐԲ ԳԱԼԻԼԵԱՅ ԵՒ
ԽՈՒՐԲ ՀԱՄԱՐԶՄԱՆ ԼԵՐԱՆՑ ԵՒ ԱՅԼ ԽՈՒՐԲ
ՏԵՂԵԱՆՑ ՈՐ ԱՆԳ

Ի. 1090 քղ. 112ս—114ս

Ամենամաքաւ Մօր Տեասն սուրբ Կուսին,
Աստուածայաբեալ սրբասուն մարմին,
Ռատ հրճուողութեամբ, Առաքեալք բարձին,
Ի Վեժմամանի պերեզման եղին :

Իսկ հայրք հրեշտակաց Քաղցրարձայնէին,
Սրբէկոյ զամարք սրհնարանէին,
Պարք Առաքելոց Որք խմբեալ կային,
Զսուրբ Տիրամայր զախարանէին :

Ապա մեծ քղձիւ Իրաձեյով փութայր,
Բարդուղիմէոս յոյժ անաղան զայր,

Տեսաթեան Մօր Տեառն Բոսմամբ քնթա-
նայր ,

Եւ յոչ ժամանէն կոծալով սղբայր :

Իսկ Էւ Աստքեայքն , Որում ցաւակցեալ ,
Զմաքուր շիրիմ Սրբուհւոյն բացեալ ,
Իոչ դաին զմարմին Տիրամօրն օրհնեալ ,
Զի երեք աւարբք էր նա յարուցեալ :

Մեառառնքն ի Փրկչէն Իսկ պատուէր
տուալ ,

Ըզպատկեր Մօր իւրոյ Բարպաղիմէի տալ ,
Օրհնեալ Պատկեր այն Յնծութեամբ տուալ
Բերեալ Հայաստան յաշխարհ(հ)ս ամփոփեալ :

Բամք Սերավրէից Դասքն տառէն զամար
Եւ Քերավրէից տուալ շարժ զսրբ
Տեառն ծնոցի հրաշայի շիրմաւ ,
Ընդ մարդկան օրհնեն զԱռաքաւած անդադար :

Սուրբ տաճարն է մեծ , ուր ի ներքոյ զիմեն ,
ԽԸ տառիճան ի վար իջանեն ,
Շիրմին մատաւսն անդ Ղաւսպէն սաղաչէն
Ուրոյն շինեալ կայ , զբաւեքն զայդ են :

Իսկ մեկ Էւ Յաւնաց Հրաման զոյ նախնի ,
Որ շիրմին վրայ պատարաւ լինի ,
Բամից Խոյտաց զոյ Ասորոց աւելի ,
Տաճկաց նամադիկա՜ կայ յանկիւնս յորմի :

Մտից զբանն յաջակսղմն ներքոյ կամարին ,
Տիրամօր ծնոցաց Տապանքն զեռեղին ,

Իսկ յահեակի կոզման ներս յատուկ յարկին
 է Աստուածաճօրն շիրիմն ի նմին :

Նս(յ)նոյ տաճարէն էլեալ վերբնթաց ,
 Գամք վիմարարք այրն , սր Տէրն ազո-
 թեաց ,

Եւ է ժամատուն նոյն տեղ նուիրաց
 Բեմ պատարասլի ազլին Ֆրանկաց :

Անտի էլեալ գամք Օթեցեալ տեղին ,
 Յարամ աշակերաքն Փրկչին ննջչին ,
 Յոր գոյր կենարար Տէրն երկնային ,
 Մեղապրէր շկալոյ յարթնս թեան նոյին :

Լստալի պարտէզն Այն եւ ցաւալին ,
 Ուր Տէրն մեր եկաց յոգօթս առանձին ,
 Սուրբ քրտունքն հասեալ Բոա սյորնալին ,
 Տեղին թրոման է մերձ սրմին :

Տեղին ժամաղիր Սուրբ Գալիլիաց ,
 Ուր Տէրն աշակերտաց իշխանութիւն առայ ,
 Ելանեմք ի յեան Գեր քան զՍինոյ
 Համբարեմք զտեղին սր յոյս հալուց առայ

Ղամբար յստալի Բստեալ սուրբ վերինն ,
 Յարմէ համբարձաւ Տէրն մեր յերկինն ,
 Եւ հեաք սուրբ ստիչն են տպեալ քարինն ,
 Գեղեցիկ մատուռ շինեալ կոյ տեղին :

Անոյ ուրախ սրտիւ Զօղով արտասուեալ ,
 Համբայր մատուցաք սուրբ տեղւոյն օրհ-
 նեալ ,

Յնծայի գիմօք ի լեռնէն իջեալ .

Եւ ի ՎԻԼՈՒՄՈՒ թուոյս սա գրեալ :

Գրուած է ՎԻԼՈՒՄՈՒ թուին (Մ — 200 + Ի — 20 + Լ — 30 + Ս — 1 + Բ — 2 + Ս — 1 + Ռ — 1000 + 551 — 1805) :

Տուներու աստջին եւ երբորդ տոյերու սկզբնադրերը կը կազմեն՝ «Աս ի պատիւ մօր Տեառն Ս . շիրմին եւ սյլ սուրբ տեղեաց», իսկ գլխաւոր միջնատառերը՝ «Մաքուր ստիցդ հոյ Հաննէ նօտարս գրեցի» :

5 .

Ի ՎԵՐԱՆ ՏԻՖԻՐԱԿԱՆ ԽՈՎԱԿՆ

Ի՛. 1090 քղ. 113ք—14ս

Տիրերեայ ծովն ի մէջ մեծ գաշտի ,

Տարածեալ ծովոյ կտրի ցանկաւի ,

Ի գոյն ստանորակ Հանդէպ արեւի

Որպէս ազամանդ աչաց երեւի :

Բարեհամ է ջուրն , Առողջութիւն տայ .

Եւ բժշկէ գոյն , որ իսկ հաւատայ ,

Եւ զի սաք Փրկչին Նոյն ծովուն վերայ ,

Երթեւեկ տաւալ , որպէս գրեալ կայ :

Բաժամբ Զորդանան Նոյն կազմանց պնայ ,

Յորձանեալ ցարմամբ յորպեալ բնթանայ ,

Եւ ակունք նորա է՝ մերձ ուստի գոյ,
Կարժանճն Յակոբոյ է՝ վերայ նորոյ :

Այն իսկ Տէրն մեր Նոյնոյ ծովափեան,
Յուցաւ աշակերտաց յետ յիւր յարա-
թեան,

Յարամ նորոտակոյժ Օրհնեալ Հոյն այն
Եւ կրակեալ, որ ձուկն ի վերայն :

Մովուն Յեղերոջ Տէրն մեր նստեալ
Հետ աշակերտաց զայն կերլիս կերեալ,

Որ վրժին վերայ Այնժիկ բայրեալ,
Կայ մինչեւ ցայսօր վէմն այն պատուե-
ցեալ :

Վայրն այն խոտուէտ Վամեալ սահմանին,
Ուր Հինդ Հոյն բաշխեաց Հինդ Հազար
անձին,

Որ յոյժ վայելուէ է ակզ այն վայրին :

Խաջողմամբ Փրկչին լշկեալ մեք եկեալք,
Ի սոյն կենսարար վայրքս իսկ հասաք.

Ներ (ՆՐԱՌԱՐԲ) թուջ ուխտաւորեցաք,
Որբաթեան տեղեացս երկրպագեցաք :

Գրուած է ՆՐԱՌԱՐԲ թաին (ՆՐ — 50 +
Ա — 1 + Թ — 1000 + Ա — 1 + Բ — 200 +
Բ — 2 = 1254 + 551 = 1805) :

Տուներս աստջին եւ երբորդ տպերուն
սկզբնադրերը կը կապեն «Տիրերեայ ծո-
վան», իսկ զլիտպիր միջնադրերը՝ «Ի Հաննէ
նստարէ է» :

Ասանք մաս կը կազմեն Դրենիկցի նահատակներու — Գասսարի, Վարսառէի և Մարիամու — վկայարանութեան և արդէն հրատարակուած են (Հոյսց նոր վեպերը, էջ 671—73), ուստի աւելորդ է անոնց յաւաքըրերութիւնը: Նահատակներու անունները կը յայտնեն տուներու սկզբնատուերը, իսկ «անուն յարմարային և թուականն դասնի ի վերջին տան», ուր հեղինակը (Էրեքին մէջ ևս) կը շեշտէ թէ ինքը «աւելածու Սողոմոն և արեգոյ» է (անոյ էջ 671, 672, 673):

*

Յովհաննէս Կարնեցոյ տաղերէն և ստանաւորներէն բաւական մաս մը գմբախտաբար տուած է իր բովանդակութենէն ու դրուշտութենէն, պարձեալ տաղաշարական օրէնքներէն ու կանաններէն օձտած, հետեւեալ պատճառներով: Անիկա ստէպ ջանադած է հետեւիլ տիրոյ սովորութեան մը, որ կաշկանդած է զինքը, այսինքն տաղին տուներու ստաջին տատերով իր անունը և կամ սրեւէ նշանակալից կամ սրակիչ բառ մը կամ բառեր կազմել: Այս՝ բաւական չէ, նաեւ միջնադրերով բառ և նոյն իսկ նախադասութիւն յօրինել: Նմանապէս փոյթ տարած է տաղին վերջին տան մէջ անոր դրուշտան թուականը նշանակել, սրով վերջին տանը,

որ աւելի բովանդակայից եւ յուզիչ պէտք էր
բլլալ, աւել է ու աւելն է կը գրկուի :

Յովհաննէս երբեմն ուրիշ սովորութենէ
եւս վարակուած է : Տաղը գրելու ժամանակ
նկատի առած է թրքական սրեւէ եղանակ
ժը եւ անոր համաձայն բառերն ու շափերն
ընտրած : Բայց պէտք է թել սր այս առաւ-
լութիւն ժը սնէր — հեղինակին անունն ու
գրութիւնը կը տարածուէր եւ գտցէ անոր
բարեցտեան կամ նիւթական շահ մըն ալ
կ'ապահովէր :

Ուրիշ պատճառ մը թերութիւններու կը
համարեմ միեւնոյն նիւթի՝ սիրայ մասին
չտաւ առկերու յօրինումը : Այս պարագան
Յովհաննէս Կարնեցին կրկնութիւններու —
բառերու եւ տառացումքներու, պոպոզում-
ներու եւ յայտնմներու, կարտաններու եւ
կրկիծներու, զէմքի եւ վարտերու նկարա-
գրութիւններու — մէջ գարահոս գոհավի-
րած է :

Սակայն Յովհաննէս Կարնեցին իր շր-
ջանին լատպոյն — մանուսանգ սիրայ —
առաջադրեալն է : Գիտէ բառերու ընտրու-
թիւնը ընել եւ հնչումի մտապիւր բլլալ :

Մ'ոյրած ժոռ պալով դուրանով շունիմ,
Քնանալն աւելն թէ դուր՝ ան ալ շունիմ.
Զորէ ձոր ընկնելով դուրան ալ շունիմ.
Զորս գիտ գեաւեր աւել է՝ գիտ բոլորած :

(Շ. Նազարեան, Յովհ. Կարնեցի — Տա-
ղարան, էջ 68) :

Իմ ցանկալիդ , երբ գտնուիս ,
 Ճոխանալով , ճոխանալով ,
 Դուք ցնծութիւն սրտիս ծաղիս ,
 Ճոխանալով ճոխանալով :

(Անդ Էջ 73) :

Կ'ուզէ ճարտար վրձինով ուշադրութեամբ
 դէմքեր ու տնճեր նկարել .

«Յարմար ձեռով յօրինեալ եւ զանազան
 Ոչերգ կանգնեղ , յօներգ կամար տննման . . .
 Դման սօսի բարձրացել եւ հաստկաւ ,
 Գեղեցկացել յայժ ցանկալի տեսակաւ :

(Անդ Էջ 82)

Կրնայ սրտերը յուզել եւ աշխարհն ար-
 տաստաբ հոսեցնել սէրը երգելով եւ կարօտի
 ու դարձիւթեան տանջանքը զգալով :

Յաջացա իջնու միշտ գետեր ,
 Սիրայս հարն է յարգ գետեր ,
 Շիջուցանել ոչ կարեն ,
 Թէկեւ կապեն շատ գետեր :

(Անդ Էջ 104) :

Ուրեքտու իմ լեարդս կարօտով ,
 Չսիրելիս իմ խնդրեմ վութիւթով ,
 Չի գոյ բուժէ նա գիւ հուտով .
 Լերինք սա՛հ տութ , թոյլ տութ ,
 Թոյլ տութ , նազելիս գայցէ :

(Անդ Էջ 109) :

Կարելի է Շ. Նազարեանցի հետ եզրահանել. «Անկախ թերութիւններից, Յովհ. Կարնեղին աշտարակ էլ ինքնատիպ ժողովրդական բանաստեղծ է, աւելի ճիշտ ստեղծատեղ-երկայիր: Նա հենց սրտէս սցողիւն կարեւոր գէժք է ժամանակի հայ գրականութեան մէջ: Յովհ. Կարնեղին իր կեանքով էլ պարծերով հանդիսանում է Սայաթ-Նովայից մինչեւ Արափեանն ընկած ժամանակամիջոցում գրական կեանքը աշխատեցնող պարծիշներից մէկը: Նրա էությունը կական պսեմներն ու սիրային տաղերը կսղմում են նախատրոփեանական հայ գրականութեան անկասկածելի մասը» (Անդ Էջ 63):

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՔԵՊ. ՕՇԱԿԱՆՑԻ

Գրիգոր արքեպիսկոպոս Օչականցիի կենսադրութիւնը կը պարտինք Յովհաննէս կամ Հաննէ Կարնեցի նօտարին : Անոր գրչէն է՝ «Յիշատակարան պատմարանօրէն վասն սննդեան եւ տատուածահաճոյ վարուց եւ երջանիկ վախճանման սոն Աստուծոյ Գրիգորի Արքեպիսկոպոսի եւ շնորհալի Վարդապետի» :

Այս Յիշատակարանը գծրախտարար ամբողջապէս գեո տպւած չէ : Շուշանիկ Նազարեանց¹ անկէ շատ զոյգն մաս մը լոյս բնծայած է : Բարեբախտարար մեր՝ Վիեն. Միխիլարեան Մատենադարանին Թ. 884 (թղ. 92ա—97բ), Թ. 885 (թղ. 98ա—103ա) եւ Թ. 1090 (թղ. 88ա—93բ) Զեռադիրները զոյցն ամբողջութեամբ ունին : Ուստի անկէ կրնամ օգտուիլ :

Յովհաննէս Կարնեցիի այս Յիշատակարանը վստահելի տգրիւր է, վասն զի հեզինսկն անձամբ ճանչցած է Գրիգոր Օչականցին եւ անոր հետ լաւ յարաբերութեան մէջ

¹ Հմատ. Շ. Նազարեանց, Յովհաննէս Կարնեցի, Տաղարան, Երեւան 1962, էջ 9—10, ծն. 2 : Գրեթէ նոյն մասը հրատարակուած նմանապէս Հ. Ոսկեանէ. Հմատ. Յուցակ հոյ. Զեռ. Միխիլարեան Մատենադարանի Ի Վիեննա, Վիեննա 1963, Բ. հոր. էջ 466 :

եղած . սերեմն աղանատեա եւ աղանջալուր ,
 եւ դարձեալ սրովհետեւ , ինչպէս ինքր կը
 հաւատալ , «Միտրանք սրբոյ Աթոսոյն էջ-
 միածնի եւ ծերունի վարդապետաց լուեալ
 զսրով զսրով , յսրոց եւ մեք սեղեկացեալ
 տրձանացոցաք առա սակաւութ» (Թ . 884
 Ձեռ . թղ . 92ա) :

Գրիգոր կամ Գրիգորիս բարեպաշտ
 ծնողքի սխալի գաւազէ՝ բարեխօսութեամբ
 Օշականի մէջ թաղուած Հայ Դպրութեան
 մեծ Ռազմիրային՝ Մեսրոպ — Մաշտոցի :
 Ծնած է Օշականի մէջ եւ այն թերեւս է
 1756ին , զի ՌՄԽԷ թաւականին (1798) «յե-
 րառաստրպական հասակի իրր ԽԲ տարւոյ»
 կարին քաղաքին մէջ կը մեռնի (հմմտ . վա-
 րր) : Հայր ու մայր — անուններն ինծի ան-
 ծանօթ կը մնան — հայիւ եօթր տարի իրենց
 յոստիւից եւ սոսաւածապարպեւ սրդին ծնու-
 զական յարկին ու զարգութեանքի սակ կը
 սրահեն , զի հառաստրիւ իրենց ուխտին՝
 զինքր մասապ հասակին մէջ էջմիածին կը
 սանին կամ կը յղեն : Հոն անիկա «Ձարպա-
 ցեալ եւ զարգարեալ եղեւ , լցեալ զիտու-
 թեամբ հին եւ նոր կտակարանաց եւ այլ սո-
 սաւածային սուրբ գրեացն : Սուրբ վարութ
 եւ մարութ բարութ , համեստ եւ պարկեշտ
 կենցաղաւորութեամբ եւ ամենայն տոտուա-
 ծահաճոյ տառքինութեամբ . . . վարկեցեալ ի
 խումբս բարունեաց իրրեւ լուսաւորս ի շարս
 տոսեղաց» (Թ . 884 . թղ . 22բ — 93ա) :

Յովհաննէս Կարնեցին լռած է Գրիգորի
 զատախարակներու եւ ուսուցիչներու անուն-
 ները: Բայց կը հազորդէ թէ «Գոյով յա-
 ւուրս Սիմէօն սրբազան Կաթողիկոսին,
 որոյ տեսեալ զբարեստն վարս երանելի ման-
 կանն Գրիգորի, ձեռնադրեաց զնա ի կալոյ
 կուսակրօն քահանայութեան եւ վարդապե-
 տական աստիճանաւ ճոխացուցեալ ի ազոյսո-
 կան հասակի» (անդ թղ. ԳՅա): Իսկ Սիմէո-
 նի յաջորդը՝ Ղուկաս Կարնեցի կաթողիկոսը՝
 Գրիգոր վարդապետն եպիսկոպոսութեան
 աստիճանին լարձրացնելով զինքը կ'ուզա-
 րէ «Յարեք յարեք տեղիս ի դորձ նսիրա-
 կութեան» (անդ թղ. ԳՅբ): Թէ այդ վայրերը
 որո՞նք եղած են, չենք զիտեր, սակայն այս
 հաւատարի է որ նոյն կաթողիկոսի կարգա-
 ղրութեամբ Գրիգորիս Կարին կը հասնի իր-
 րեւ նսիրակ: Քաղաքին մէջ նոր ուղեւորու-
 թիւն եւ հասանք կը ստեղծուի, զի անիկա
 իր քարոզներով եւ մտնաւանդ կարօտեալնե-
 րու հետ անձնապէս անդուլ յարարերու-
 թեամբ ժողովուրդին մտքին ու սրտին կը
 խօսի «... Բանի շնորհաց լուսաւորէր ըր-
 միտս ունեղբայրացն եւ հասու առնէր խո-
 րիմաց բանից սուրբ Գրոց...: Մտքուր վո-
 րութն եւ սլարկեղա բարութն, լուսկեցու-
 թեամբն եւ ամենայնիւ համեստութեամբն
 զարմացուցանէր զամենեւեան, մանաւանդ
 զծանօթուցեալն: Դարձեալ զտուրս աստա-
 րաշիւէր ազքաստաց, կերակրէր զքաղցեալս,

խնամարկէր պրանտարկեայս եւ պղեցուցանէր պմերկս եւ յաւարս ձմերայնոյ աւելի քան զհարկս շապի՜ն շնորհեաց մերկ սպառտաց» : Մինչ ինքր՝ «Զէր սիրոյ պճնադարպ հանդերձից եւ փառադարպսթեան եւ չէր ընդունօղ բաղմախորտիկ սեղանոյ եւ զեղիւ թմպելեաց, այլ պրեթէ աւուրն նկանակ մի հաց ճաշակէր» (անդ էջ 93ր — 95ր) : Կարնոյ մէջ բաւական երկար ժամանակ կը մնայ եւ իր նախրակսթեան պաշտօնին պարծերով կը պրապի :

Սակայն պժրախտարար «Յայսմ միջոցին» ժանտացաւ ի համաճարակը կը սկսի Կարնոյ մէջ տարածուիլ եւ Գրիգորի Եղբայրը Պօլոս «ի սոյն ցաւ» վարակուած կը կնքէ իր աստեանականը : Այս՝ բնականորար արքեպիսկոպոսին վրայ շատ ախար ազդեցութիւն կ'ընէ «Եւ ինքն կարի յոյժ երկնչէր ի նոյն ցաւ» : Կ'արուչէ Կարնէն հետանալ :

Գրիգորի օրով Եղած մահացաւին մասին Յիշատակադրութիւնները սակայ տկնարկութիւններ կ'ընեն. այսպէս՝ «Թուին ՌՄԽԶ Յունիս Ժ. տարն շինդարթի Եղև նոր սկսեալ մահ ի քաղաքն Սաինոյ ձորոյ, որ մակապրեալ Բաղէշ» (Հայաստան 1851. Թ. 8) : Նոյն թուականին «Եւ Էկն մահ աշխարհս նախիջեան կաւտան Աղաջիրտն (Աղաա Գիւլան), Ղափան... եւ բազում պաւստ կառոր(ե)աց այսպէս» (Ազգր. Հանդ. ԺԲ. էջ 173) : Անկէ յասաջ «Թվ. ՌՄԽԵ տմին Եղև

մահ տարածում է մեռան Հոյսոյ ազգէն է .
Հարիւր մարդ , ընդ այր եւ ընդ կիւն» (Սրբ-
տանձանանց Գ. Վ. , Թարսս Ազրար Բ. Հջ
470²) :

Յովհաննէս Կարնեցիին անտեսած է Գրի-
գոր Օչականցիի Կարին ժամանումի թուա-
կանի նշանակումը , սակայն այնպէս կը թուի
թէ այդ աեղի տնեցած պիտի բլլայ 1795ի
սկիզբները , եւ կամ նոյնին կէսին : Նոյն տա-
րին Հսկա . Վին Գրիգոր կ'այցելէ Մասսուր-
կա Ս . Լասասուրչի վանքը եւ տնոր տաճարին
«Առաջի սուրբ սեղանոյն , սու սոս կամա-
րին , որ իջանէ յաջակողմն» արձանագրած
է այսպէս՝

«Ի սուրբ վանս Լասասուրչի ,
եկեալ ի յախտ իմ Գրիգորի ,
Բանի Տեսան սրաշօնէի ,
Եւ ծառայից Տեսան ծառայի ,
Կարնոյ երկիրս նախարարի ,
Սուրբ դահին էջմիածնի ,
Թիւ պարտեան իմ նուտարի ,
Այսու պատք ծանուցանի ,
Զի բառ ամուսն ողջոյն տմի ,
Յորեկանն կրկնապատկի ,
Եւ մի պարձեալ սրաշակի ,
Վեց ի նմանէ ի բոց զնի ,

² Յովհաննէս Կարնեցիին ալ ժանտախտի մասին
կը խօսի իր «Պատմութիւն սափուն Կարնոյ» գրութեան
մէջ . (Հմմտ . Բաղժավէղ 1884 , Հջ 119) :

և. թիւ. ամսեան Հոռոմ աղղի,
էր քսաներորդ տասներորդի»

(Անդ թղ. 21ա) :

Նոյն տարւոյն Նոյ. Եին զինքը կը գտնենք
Բտտենի Ս. Աստուածածնի վանքին մէջ
(անդ թղ. 22ա) :

Գրիգոր տարախոխիկ համաճարակէն
վարակուելու վտանդէն ապատելու եւ իր
նախնիներէն պարտքը այլուր եւս կատա-
րելու համար — Կարնոյ մէջ քանի մը տն-
հրոժեշտ հարցեր կարգի դնելէ յետոյ — տն-
կէ կը մեկնի այլուր. կ'այցելէ րացի վերս-
յիշեալներէ Կարնոյ գաւառի Ս. Սաք վանքը,
Բարեղի Ս. Յովհաննէս, Ս. Հրէշտակա-
սկա, Ս. Աստուածածին, Ս. Աստուածա-
մայր, Երիզայի Ս. Սարգիս Զօրավար եկե-
ղեցիները, Եկեղեաց Ս. Ներսէսի վանքին
տաճարը, Ս. Գէորգի վանքին, Զարհարա-
նոյ Ս. Լուստուրչի, Ս. Նիկոլայոս Աքան-
չեւոյործի, Շոյախոյլ Ս. Աստուածածնի
վանքերու տաճարները, Դարանաղեաց Կա-
մախ քաղաքի Ս. Աստուածածին եկեղեցին,
Դարանաղեաց Ս. Նշանի վանքի տաճարը,
Արմտան, Թամպարոյ: Կ'երթայ «ի Պանտոս
քաղաք» (Տրապիզոն), Կիւմիւշխանէ, Կոր-
դուաց գաւառը եւ Մուշի Ս. Կարապետի
վանքը :

Գրիգոր արքեպիսկոպոս սպարապանելու
համաձայն այս վայրերը կարճ կամ երկար

Ժամանակ մնացած է եւ կարողադրութիւններ
բրած : Իւրաքանչիւր ոյցելութեան՝ աեղւոյն
վրայ յարմար սրճանադրութիւն մը կը յօ-
րինէ՝ նշանակելով միանգամայն տարին ու
ամիսը : Եւ կը թողու. դայն յիշատակ անմո-
ռաց :

Նուիրակութեան պաշտօնն իրմէ շատ
ժամանակ պահանջած է եւ յոյնեցոյցիչ եւս
եղած . զի սն ջանաջած է իր դարձերը խրդ-
մտութեամբ կատարել եւ. դահ ձգել ժողո-
վուրդն եւ զինքը ասաքող հայրսպետը :

Դարանակալ ժանտացաւր զեռ կը շա-
րունակէր իր աւերները, բայց Գրիգորի հա-
մար էջմիածնի մէջ սպասող կար, ուստի կը
խորհի վերադառնալ Կարին եւ հալալ «զինչ
ինչ պէտս եւ. զնալ ի սուրբ դահն էջմիածին»
(անդ. էջ 95ր) : Սակայն «Ի դալն իւր ի նա-
հանդն Բասեն (վերադարձի միջոցին) ի Հեր-
թեւ. զիւզն բմբսնեցեալ եղեւ ի ժանտացա-
ւէն» (անդ. թղ. 95ր) : Դարամանուսի համար
կը վաթայ Կարին, ուր բժիշկ ու զեզ զինքը
չեն կրնար ժանտացաւի ճիրաններէն փրկել :
Համակամութեամբ կը զիմաստը մահը :
Կ'ընդունի Ս. Խորհուրդները : Իր կտակը
Յովհաննէս Կարնեցիին գրել կու տայ : «Եւ
պատուիրեալ թաղել զմարմին իւր ի ներքոյ
սեմոյ գրան դաւթին եկեղեցոյն, ի յատնա-
կոխս ամենեցուն եւ չզնել քար ի նշան զե-
րեզմանի» (անդ. 96ա) : Յետոյ՝ «Ի թաւակա-
նութեանս մերսում Ռ(Բ)Է եւ Դեկտեմբերի

Իթ» , այս է՝ 1798 Դեկտ. 29ին — կը կնքէ իր արդիւնաւոր մահկանացուն : Կարնոյ քա-
 ճաններն ու իշխանաւորները նկատի ունե-
 նալով անոր արժանիքները՝ չեն յարկեր
 կտակը , սակայն կը յարկեն զինքը եւ մար-
 մինը «ի կարգս զերեզմանի վարդապետաց»
 կ'ամփոփեն (անոյ . թղ . 96ր — 97ա) :

Գրիգոր Օշականցի «Անճամբն էր բարձ-
 րաճասակ , բարակ եւ նրբամարմին , երկայ-
 ներեւ , կամարայտն , եւ զեղեցիկաչեաց , եր-
 կայնրապակ , եւ երկայնմատաւնք , ամենեւին
 չրեշտակատակի , բարբառովն քաղցրախոս ,
 յամբաշարժ եւ մեծապի , համբերող եւ ան-
 նախանձ» (անոյ . թղ . 94ր) : Տալերէն կը
 տեսնուի սր լրջութիւնը կրցած է բարե-
 խտանել զուարթութեամբ եւ սիրել զԱս-
 տուած ու բնութիւն :

Յովհ . Կարնեցին Գրիգորի կեանք ու
 գործն իր աչքին տալեւ պատկերացնելով կը
 հետեւցնէ . «Որոյ վասն կարելի է եւ չէ յան-
 գրչութիւն տակ նմա նորայտ Շնորհալի
 եւ կուչել ցնա երկրորդ նարեկացի հրեշտա-
 կական վարդապետ» (անոյ էջ 94ր) :

Օշականցի արքեպիսկոպոսը հակում ու-
 նենալով ներանձնական կեանքի՝ իր ժամա-
 նակին մեծապայն մասը տրամադրած է քա-
 րողչութեան եւ ժողովրդեան բարօրութեան ,
 պարձեալ վաղաժամ մեանելով , չէ կրցած
 գրական մեծ հունձք մը կտակել : Յովհ .
 Կարնեցիի վկայութեան համաձայն եղած է

«Յօրինիչ զեղեցիկ երգոյց եւ տաղից եւ շա-
րադրօղ իմաստնալից ստանաւորաց» :

Անիկա սենի՝ Ա. Տեսիլներ, Բ. չարա-
դրած է ստանաւոր Արձանադրութիւններ եւ
Գ. Տաղեր կամ՝ Երգեր :

Անոր բարբ Կրութիւնները (նախ Տաղե-
րը, ապա Արձանադրութիւնները եւ յետոյ
Տեսիլները, ընդհանրապէս մէկ հասարի մէջ
ամփոփուած) հասած են, սակայն տաղերէն
ցիրցան կան նմանապէս Տաղարաններու եւ
այլ Կրքերու մէջ :

Գիւտ քչ Աղանեանց անոր Կրութիւննե-
րէն ունեցած է օրինակ մը (Արձագանք 1888
էջ 22) : Շուշանիկ Նաղարեանց երեւանի Մա-
տենադարանէն յատուկէն կը յիշէ երկու որի-
նակ (Թ. 6682 եւ 7672. հմմտ. Յովհաննէս
Կարնեցի, Տաղարան էջ 9) : Առաջին Զեռա-
դիրը ծանօթ է նմանապէս Վ. Յակոբեանի
(հմմտ. Մանր Փամանակադրութիւններ, Ա.
հար. երեւան 1956, էջ 585) : Տրդատ Էդ.
Պաւլեան ծրարած էր Գր. Օչականցիի Տա-
ղերն իր «Հոյ Աչուղներ» խորագրուած երկին
Գ. հասարին մէջ յոյս ընծայել, (Հոյ Աչուղ-
ներ, ժողովրդական հոյ երգիչներ եւ տաղա-
սոցք, հար. Բ. Իզմիր 1912, վերջին կողքը
նուեւ՝ Տեսիլները. հմմտ. Հանդ. Ամսօրեայ
1923, էջ 557), ուստի յոյս է թէ իր տրա-
մադրութեան տակ ունէր զանոնք սրելիցէ
ձեւով : Իսկ մեր Մատենադարանին մէջ կան
Թ. 884, 885, 1042 եւ 1090 Զեռադիրները

(Հմմտ. Հ. Ոսկեանի Վերայիշեալ Յուշտիկը, էջ 463, 467, 676, 794) :

Գրիգորի Տեսիլներն Երեք Հատ են (Հմմտ. Ոսկեան, անդ էջ 467), սակայն իր մահուն ժամերուն ալ «Եղև միտքն ի աւսիլս եւ տուաց, Ահա եկին կաթուղիկոսունք եւ սրբապան Հայրապետք Հրաւիրեն զիս զպղեստաւորի» (Թ. 884. Թղ. 96ա) : Այն Տեսիլներն տրտապուած են մեր Զեռապիրներու մէջ՝ Թ. 884. Թղ. 85ա—91բ, Թ. 885 Թղ. 91ա—97բ եւ Թ. 1090. Թղ. 81ա—88ա (Հմմտ. Ոսկեան, անդ էջ 466, 467, 1090) : Ասոնց մասին այսքան հակիրճ :

Արձանագրութիւններ : Անոնց խորագիրն է. «Արձանտարութիւնք յիշատակաց Տն. Գրիգորի վ. ի Օշականցոյ եւ ծայրապայն Լախիկոսի : Գրեալ բնոյ ժամանակս ի շրջապակալ տեղիս սմանս ի քաղաքս եւ ի դաւառս եւ յամենայն վիճակս նոցանց : Յորս շրջեցաւ ինքնին եւ քարոյեաց յեկեղեցիս Հայոց եւ յամենայն ժողովուրդս նոցա : Ի պորձս նորաւորակութեան արեղերական մայր Աթոսոյն Սրբոյ Էջմիածնի : Որ ել նախ ի բարի ճոխ մայրաքաղաքն Թլոյուսոյիս ունելով բնոյ ինքեան զիւզն օծութեան պատուածապարծ Միստնն սուրբ : Գերիշխան Հրամանաւ եւ բարձրաշուք Կոնստանտ. Տեառն Ղուկասոս. տառուածապետց Հայրապետի եւ սրբապան Կաթուղիկոսի սմենայն Հայոց» : Անոնք 23 Հատ են եւ անոնց կցուած են զեռ քանի մը

ռաւանաւոր դրութիւններ. այսպէս՝ «Գովեստ
առ Ս. Աստուածածին, Օրհնութիւն առ Աս-
տուած, Աղերս առ Աստուած, Գովեստ ներ-
բողի առ բնորեալ Էրջանիկ Կոթանասուն-
Էրկու. աշակերտս Քրիստոսի» :

Գրիգոր Օշականցւոյ այս արձանագրու-
թիւններն ունին սրոյ արժէք. սնունդմէ սմանք
կը բովանդակեն պատմական եւ հետաքրք-
րաւոր կէտեր : Այսպէս, ինչպէս Գ. Քհ. Աղանեանց Չարախափան Ս. Աստուածածնի
Եկեղեցւոյ արձանագրութեան մասին կ'ար-
տայայտուի. «Նորանից Երեւում է որ այդ ժա-
մանակներուն տեղական Հայերի մէջ բնա-
նեկան կեանքի մէջ մտել էին դանաղան լատ
սովորութիւններ եւ Հայոց Եկեղեցւո ծէսե-
րի եւ արարպութիւնների մէջ այն տեղի հո-
ղեւորականներու մտքել էին ինքնուրու
նազան վախճանութիւններ» (Արձագանք 1888,
էջ 23) Դարձեալ Մշտ Ս. Կարապետի արձա-
նագրութեան մէջ պատմական քիչ տեղե-
կութիւններ չեն պարփակուած : Անանց բո-
վանդակութիւնները կը զկայեն թէ Գրիգոր
աղբային պատմութեան լայն ծանօթութիւն
ունի եւ զիաւէ պարծածել յարմար պարագա-
յին :

Այս արձանագրութիւնները վերայիւեալ
երեք Ձեռագիրներու մէջ ալ տրտապրտած
են (Թ. 884. թղ. 20տ—971տ. Թ. 885. թղ.
27տ—90բ. Թ. 1090. թղ. 18տ—81տ) : Իսկ
Պանոսի Չարախափան Ս. Աստուածածնի

արձանագրութիւնը Ազանեանց կարեւոր մասով մը հրատարակած է (Արձագանք 1888. էջ 23) :

Տաղեր : Գրիգոր արքեպիսկոպոսի Տաղերու ընդհանուր անուանադիրը կամ խորագիրն է . «Տաղարան վայելաչ և՛ զեղեցիկ : Համերական երգարանութեամբ շարացրեալ Տեասն Գրիգորի արուստ վարդապետի, որ ի զեղջէ Օղականայ նստարանի մեծին Մեսրոբայ Հայոց Թարգմանչի : Առ դրան յատուարդ և՛ աստուած ընկալ Մայր Աթոսայն սրբոց Էջմիածնի : Ի հայրապետութեան Տեասն երջանկապարդ և՛ քրիստոսապատկ Կաթուղիկոսին տմենայն Հայոց : Ի փոսս միշտ փոստսրեալ Ամենասուրբ Երրորդութեան : Ի թուոջ Փրկչին 1787 և՛ ի թուին Հայոց ՌՄԼԶ» (Թ. 884 թիւ . 2ա) :

Հետեւաբար այս տաղերը գրուած են Գրիգորի Կարին գալէն յատուջ և՛ այն՝ Էջմիածնի վանքին մէջ :

Այս տաղերը կը կանխէ Ընծայական մը «Առ երջանիկ Սուրբ Հայրն մեր Մեսրոպ Թարգմանիչ : Ի սկզբան շարացրութեանս ազգեցեալ ի զերահրաչ մեծ իմաստնայն սրտով . Իմաստութիւն է ճանաչել թէ յամմէ՞ Է շնորհն : Ի զէպ է ինձ ճանաչել զիմ շնորհատուն զբարեպաշտութեան յարաջոյցն զյատայարփ պատկերն, զպատուելոյն ի հրեշտակաց զբարեբանելոյն յամենայն լեզու և՛

զսքանչելի ախպն ի Մովսիսեան զՍուրբն
Մեսրոպ...» (Թ. 884 Թղ. 2ա) :

Գրիգորի Տաղերը ամփոփուած են մեր
Մատենադարանի վերայիչեալ երեք եւ Թ.
1042 ա. Երեւանի Պետ. Մատենադարանի Թ.
7672 եւ 6682 Ձեռագիրներու եւ սրիչ Գրչա-
յիրներու մէջ՝ ամբողջապէս կամ հատրն-
աիր, սրանք այս վերջին Մատենադարանի եւ
սրիչ Գրադարաններու մէջ կը գտնուին
(հմմտ. Կապտեանց Շ., Յովհաննէս Կար-
նեցի, Լջ 9) : Անոնց հրատարակութեան հա-
մար կը գտնուի տկնարկուած վեց Ձեռա-
յիրներով, սրանցմէ Երեւանի Մատենադա-
րանի Ձեռագիրներու յատանկարներն ընդա-
նած եմ Տխար Լ. Պաշիկեանէ, սրուն հրա-
պարակու. կը յայտնեմ անկեղծ շնորհակա-
լութիւնս : Կանխեմ յայտարարելու որ Ձե-
ռագիրներէն ամանց բովերք նկատի չեմ
առած (եւ ստորակէտով փոխանակած), դար-
ձեալ հրամայականի չեղար՝ անտեսած, զի
արդէն կ'ենթադրուի : Իբրեւ ընադիր ա-
ռած եմ՝ Թ. 884 (= A) եւ համեմատած՝

Թ. 885 = B.

Թ. 1090 = C.

Թ. 1042 = D.

Թ. 6682 = E.

Թ. 7672 = M. Ձեռագիրներու հետ :

Ա.

ԳՈՎԵՍՏ ԱՌ ՍՈՒՐԻ ՀԱՅՐՆ ՄԵՐ ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ ԼՈՒ-
ՍԱՒՈՐԻԶ՝ ԱՍԱՅՅԱԼ ՈՒՐՈՒՄՆ ՀՍԿՈՂԻ ԲԱՆԵԻ
ՏԵԱՌՆ ՍՊԱՍԱՒՈՐԻ

Գովեալ վկայդ Յիսուսի, Յիսուսի,
Սուրբ նահատակ կենդանի,
Արթուն անուն ցանկալի՝ նազելի:
Գրիգոր աչնիւ սուրբ Հայր մեր, սուրբ Հայր
մեր,

- 5 Ազդիս Հայոց յասարեր,
Առ Տէր վասն իմ միջնորդ լեր յարած ամ:

- Բամեալ մարդկան քարոյեալ, քարոյեալ,
Ազդիս քոյոց տառապեալ,
Դսոն կենաց մեզ բացեալ աննման:
10 Գրիգոր աչնիւ հօտապետ, հօտապետ,
Կառնարանաց վարդապետ՝
Հայաստանեայց զյախ եւ պետ՝ աննման:

Ձեռագիր՝

- A, թղ. 4ա—5ա:
B, թղ. 8ա—9ա:
C, թղ. 3ա—4ա:
D, թղ. 186ա—86բ:
E, թղ. 3ա—4ա:
M, թղ. 3ա—4ա:

2 սուրբ նահատակ կենդանի յումի E:

8 Ազդիս Հայոց D:

12 Հայաստանեայցս E (E ստեպ կը գործածէ
ինչպէս աստ եւ պլուր՝ զլիազիր «Արեղակն», «Ազ-
նիւ»:

Իջմամբ ի խորս Վիրապին, Վիրապին,
 Հաներ զմեզ ի յերկինս,
 Ի յօթեւանս Հօր վերին անեղին : 15
 Գրիգոր աղնիւ աղաւնի, աղաւնի,
 Նորոյս սրբոյ տապանի .
 Փրկողին մեր Հօր Նոյն՝ Յիսուսի :

Գլխոյն օծեալ համանման, համանման,
 Կրեցեր զվիշտս ամենայն, 20
 Զարչարմամբ շարեքտաւան ժաշկալեալ :
 Գրիգոր աղնիւ ձոյլ ոսկի, ձոյլ ոսկի,
 Պատկեր զլիսոյն ճշմարտի,
 Արարածոցս արարչին Քրիստոսի :

Որպէս փայլեալ արեղակն, արեղակն, 25
 Ճառապայթեալ իրր զփայլակն,
 Բացեր զհոգւոց մերոց ալն զուաթալին :
 Գրիգոր աղնիւ նազելի, նազելի,
 Գեր զամենայն պանծալի,
 Վտակ ազրեր շնորհալի տննման : 30

13 Վիրապի C :

15 յերկին D : Հօր E :

16 Աղաւնի D :

19 Գլխոյն թամեալ D :

21 Ժաշկեալ AM :

25 արեղակն ունի մի անգամ՝ C :

26 զփայլական C :

27 հոգւոց մերոց դակն D :

27 զուաթին C :

30 ազրերց D :

Բարսեղաբար առուցեր, առուցեր,
 Զերբեակ լուսոյն անառուեր,
 Խորհուրդ անհատ ծանուցեր ազգիս մեր :
 Գրիգոր ազնիւ նորահրաշ, նորահրաշ :
 38 Պատուեալ ի փառս պերահրաշ .
 Ի պառս սրբոց մեծահրաշ աննման :

Ի սկզբանէ ընտրեցար, ընտրեցար,
 Յորովայնէ կոչեցար,
 Քարոյ ազգիս մեր եղար աննման :
 40 Գրիգոր ազնիւ մարգարիտ, մարգարիտ,
 Իբր պստար վճիտ պարս .
 Յանարդ մեր հովիտ աննման :

Որպէս բաժակ սակեցէն, սակեցէն,
 Պարպեւեցար յանեցէն,
 45 Տրամեցելոց բանեցէն՝ աննման :
 Գրիգոր ազնիւ թաղ կաղմեալ, թաղ կաղ-
 մեալ,
 Մարգարտափայլ յօրինեալ,
 Արշակունեաց գլուխ եղեալ՝ աննման :

Սիրով իջունն փետային, փետային,
 50 Ի սէր մաքուր իւր հարսին,
 Յայտնեաց քեզ Հայր Միածնին յոյս փերին :
 Գրիգոր ազնիւ երանեալ, երանեալ,

38 որովայնէ C :

41 իբրեւ պստար վճիտ C :

45 տրամեցելոցս D :

51 միածին M :

ՁԻ իսծնին էջ յօրինեալ ,
Ըստ օրինակին քեզ ցուցեալ անհման :

Ի մէջ երկրի կառուցեալ , կառուցեալ , 35
Իրբեւ զսին հաստատեալ ,
Հայաստանեայց ջահ վառեալ յառափայլ ,
Գրիգոր ազնիւ վարդապոյն , վարդապոյն ,
Նառ պտղաբեր քաղցրապոյն
Տնկեալ ի զնացս ջուրց հալւոյն ի սուն 60
Տեառն :

Լիցս էակ արարչին , արարչին ,
Ամենայագիւ սուրբ Խաչին ,
Բերեալ պատւ առաջին քաղցրապոյն :
Գրիգոր ազնիւ վէմ հիման
Եկեղեցւոյս քրիստոսեան , 65
Ըստ զբայն մատիկ ստեան՝ անհման :

Ըստհիսեակ աւրաթեան , աւրաթեան ,
Միաբուն աստուածութեան ,

53 զմիսծին M :

53 յօրնեալ C :

55 յերկրի D :

57 Հայաստանեայցս E :

57 վառեալ անհման D :

60 Տեառն անհման E :

63 բեալ DC :

63 ասաջին անհման D :

64 վէմ հիման , վէմ հիման BC :

66 Երգոյն D :

68 միաբուն (?) M :

Ընդունարան բնակութեան աննման :
 70 Գրիգոր աղնիւ ծիածան , ծիածան .
 Խոյստպութեան տուեալ նշան ,
 Ազգիս մերում հայկական՝ աննման :

Բարուն վերնոց անմահից , անմահից ,
 Իննեակ դասուցն խմբից ,
 75 Երջունիկ աթոռակից աննման :
 Գրիգոր աղնիւ արուսեակ , արուսեակ ,
 Պայծառափայլ երեւակ ,
 Երբսրդութեանն արբանեակ՝ աննման :

Գովեստ առ քեզ որդիք քո , որդիք քո ,
 80 Կարդամք զմայլեալ սիրով քս ,
 Լուսաւորեալքս լուսով քո աննման :
 Գրիգորիոս ծառայս քս , ծառայս քս ,
 Բարձու անուան քում սրբոյ ,
 Եւ սպասուոր խորհրդոյ՝ պուհեա , Տէր :

Տեւրու առաջին տողերու սկզբնատառերը կը
 կազմեն՝ «Գրիգորիոսի է Էրզ» :

79 Որդիտ D :

81 Լուսաւորեալ D :

81 Լուսով քս յախեան BC :

82 ծառայքս քս , ծառայքս քս E :

Բ .

ՆՈՐԻՆ ՀՍԿՈՂԻ ՈԳԵԱԼ Ի ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴՆ ՔՐԻՍ-
ՏՈՍԻ

Գաւազան ծաղկեալ ի Հօրէ
Յարմատոյն Յեասեայ ի Կուսէ .

Այսօր ահա բարբառցեալ .

Ձեզ մեծ աւետիս , աւետիս , աւետիս ,

Ձեզ համայն աշխարհի աւետիս : 5

Րենական Աջոյն Աստուծոյ ,

Մշակեալ սղկոյ խաղաղոյ ,

Այսօր մարդկան պարգեւեցաւ .

Ձեզ մեծ աւետիս , եւն :

Ի յերկնից յերկիր խոնարհեալ ,

10

Աստուածն բարձանց մարդացեալ ,

Այսօր հովուացն յայտնեցաւ ,

Ձեզ մեծ աւետիս , եւն :

Ձեռագիր՝

A, թղ. 5ր :

B, թղ. 9ր :

C, թղ. 8ր :

D, թղ. 183ա :

E, թղ. 4ր :

M, թղ. 4ր :

2 յարմատուն C :

2 յեասեայ D :

5 Աջոյ BC : աստուծոյ , հօր M : երբեմն գլխա-
գիր եւ երբեմն՝ ոչ E :

11 յայտնեցաւ D :

- Գալեայն ի վերնոց անմաշից .
 15 Եղեայ ի մսուր անբանից ,
 Այսօր ի մսուց պատուեցաւ .
 Ձեզ մեծ աւետիս . եւն :

- Որ յաթսս ժառանգ Հօր բազմի ,
 Արարօցն Երկնի եւ Երկրի ,
 20 Այսօր ահա յայրին ծնու .
 Ձեզ մեծ աւետիս . եւն :

- Բոսղէից Կակ Հօր Որդի ,
 Շատաւից Դաւթի արքայի ,
 Այսօր յերկրի Երեւեցաւ .
 25 Ձեզ մեծ աւետիս , աւետիս ,
 Ձեզ համայն ուշիարհի աւետիս :

Տնէրու առաջին ասցերու սկզբնադրերը կը կազմեն՝ «Գրիգոր» :

13 անմաշի BC :

22 Դաւթ D :

Գ.

ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԳՐՈՆԱՏ ԱՌ Ի ՊԱՏԻԻ ԵՐԶԱՆԿԱ-
ՓԱՌ ԱՄՈՂԻՑՆ ՀԱՆՈՒՏԱՅ ԵՐԿՈՏԱԼՍԱՆԻՑ ՎԱՐԻԱ-
ՊԵՏԱՅ ՍՐԲՈՅ

Գումարք խմբից արարչական ,
Հայլք անմարմնոց և մարմնական
Նորասրանչ ձայնիս ցրնծան ,
Ի յերեւումն հրաչական .

Որք նոր երգով ածնախմբեն 5
Մափս հարեւով եղանակեն ,
Աւետարար ձայնիս երգեն ,
Յայն աւետարանն արչաւեն :

Որոց զձայնն իբրեւ լուսյ 10
Վազմազակի զհեա չոգայ ,
Ի յայն հանդէս ժամանեցայ ,
Ուրախութեամբ մեծաւ լցայ :

Րարունեաց սուրբ երամից ,
Դիպեալ պարտ լուսապարից ,

Ձևայիր՝

- A, թղ. 6ա—4բ :
B, թղ. 10ա—10բ :
C, թղ. 5ա—5բ :
D, թղ. 187ա—187բ :
E, թղ. 5ա—5բ :
M, թղ. 5ա—5բ :

Գրիգորի նորին . . . երկոտասանաց D :

Վարդապետացն ME :

9 իբրեւ զձայն D :

10 չոգայ ABCM :

- 15 Տեսի գտեսիլ իրր անմահից ,
 Նման վերնոց վեհադունից :
 Որք ծաղեցան փայլականապէս ,
 Լուսով փայլեալ արփիտապէս ,
 Ճոտադայթեալ հրաշապէս .
- 20 Մտպկեալ գաշխարհս պեղեցկապէս :
 Որոց գհեա անձն իմ չոյաւ ,
 Տեսիեամբ նոցին գուարճացաւ ,
 Սիրա իմ ընդ այն յոյժ ցնծացաւ ,
 Իրբեւ դինեաւ գուարթացաւ :
- 25 Ի վեհադոյն յայն հանդիսի ,
 Բադում խորհուրդ յիշատակի ,
 Կրկնապատկեալ ստեղծանի ,
 Ժամք տունջնջեան եւ պիշերի :
 Որք տան իմացս մերոց մտաց ,
- 30 Թէ դինեալ կան ընդդէմ չարաց ,
 Հալածելով պիտաւար մեղաց ,
 Զլէզէօնն չար դիւաց ,
 Որոց գհեա անձն իմ չոյաւ ,
 Կալ ընդ նոսա յոյժ տարփացաւ ,

15 գտեսիլն D :

18 արիտապէս E :

19 եւ հրաշապէս D :

21 չոքաւ ABCM :

22 գուարթացաւ :C :

27 բոտեղծանի D :

29 յիմոցս մերոց D :

32 լեզէօնրն E չար զօրաց BCD :

33 չոյաւ A :

34 տարփացաւ C :

Նային վարաք պատառացու , 35
Ի աէրունի յստան նստաւ :

Պնացք պետաց կղեմական ,
Քառավատկ աղբիւրջ համան ,
Ի սայն խորհարդ հրաշպան ,
Երարչական բանիւ ցուցան : 40

Որք յայնմ աւար յերկրէ բղխեալ
Ի քառակոյմ աշխարհ յիմեալ ,
Նայն օրինակ սոստացեալ ,
Բանականաց պետոց ծածկեալ :
Որոց պճայն իրբեւ լուսյ , 45
Ի նիրհմանէ քնոյ դարձեալ ,
Ի տեսարանն այն ընթացայ ,
Յափունս պետոց նստեալ հանդեպ :

Որպէս աստեղք իշխանական ,
Կենդանակերպք երկստասան , 50
Ըն յարժամ ասպնջական ,
Իմանալի արեւական :

Որք ծաղկցան յեկեղեցի ,
Փայլալինացայտ լուսով յերկրի ,
Սփռեալ զյոյս ամենայնի , 55
Իրբեւ դարեւ միջօրէի :

Որոց զլոյս մինչ ընկայայ ,
Ի խաւարէ փարատեցայ ,
Ի հնու թեւէ նորոյեցայ ,
Զիմ գառաջին տիպն զգեցայ : 60

43 ասացեալ BC :

54 երկրի ABC :

(6) բզկեցայ E :

- Վարունեաց վեհից մեծաց ,
 Երկաթասան վարդապետաց ,
 Աշակերտեալ հանուրց աղյուց ,
 Եկեղեցիք հեթանոսաց :
- 65 Որք զետօրէն առատացան ,
 Ընդ տիեզերս արձակեցան ,
 Քաղաքք Տեառն ու բախացան ,
 Բանք սաղմոսին նոքօք լցան ,
 Որոց զձայն իրբեւ լուսյ ,
- 70 Վաղս առեալ արչաւեցսյ ,
 Յոտս նոցին ժամանեցսյ ,
 Կալ ընդ հասա սէ հեղգացսյ :

Տեւրու. աստի՛կն տպերու. սկզբնատառերը կը
 կազմեն՝ «Գրիգոր» :

63 աղղից C :

66 տիեզեր BC :

67 քաղաքի C : քաղաքք E :

70 վաղրս E եւ այլուր ունի «ը» ի գարծաժու-
 քիւնը :

Գ.

ՆՈՐԻՆ ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԽՈՐՀՐԳԱՐԱՐ ՈԳԵԱՂ Ի ԳԻՊՈՒՅ
ՀԱՐՍԻՆ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ԱՌ ԱՄԵՆԱՄԱՐՈՒՐ ՓԵՍԱՅՆ
ՅԻՍՈՒՍ

Գեղեցիկ ևս, մերձաւոր իմ,

յամենայնի գովելի,

Իմ աճուման ևւ ահարատ

աղնուաղայն՝ սիրելի, սիրելի,

Խանդակաթ լամ ի սէր քայլին՝

Իմ միայնակ աճկալի :

Զքեզ գովէ իմ աճուման

Իմաստաւն՝ հաղելի, հաղելի,

Զնայն ևս իմ քեզ բնծայեալ

Երգարանեմ՝ նաղելի, նաղելի :

10

Բենական ախա սիրոյ քայլին

Իրբեւ արեւ ծաղկատ,

Ներ սենեկի իմում սրտի

Հրարարութ աստաղատ, աստաղատ,

Ի հնչմանէ հոգմոյ հոգւոյն

ձիւն ևս սասն հաղկատ :

Զքեզ գովէ :

15

Զհասարձ

A, թղ. 7տ—7ր :

D, թղ. 184տ—ր :

B, թղ. 11տ—11ր :

E, թղ. 6տ—ր :

C, թղ. 6տ—6ր :

M, թղ. 6տ—ր :

3 (տնարա) C :

9 զհնայն C :

Իբրեւ յարեաւ հոգմ հիւսիսոյ ,
 Հնչեաց յիս հոգմ հարաւոյ ,
 20 Ձմեռն էանց , անձրեւք անցին ,
 Եկն Եհաւ ժամ պարնայնոյ , դարնայնոյ ,
 Մագկեալ այգիք զարդարեցան ,
 Բողբոջեալ ծառ թղենւոյ :
 Զբեզ գովէ :

25 Գնացք սալոյ Եղբորսդւոյն
 Ճայն տուեալ՝ զիս զարթացին ,
 Յարեայ վաւթով բանալ նմա
 Ճեռք իմ դմուռս կաթեցին , կաթեցին .
 Այն ինչ բանալ վաւկադակին
 30 էանց զինեւ տարվալին :
 Զբեզ գովէ :

Արայէս զնեա յայեզանէ
 Ի գարս յայնժամ սրացայ ,
 Ի զիւս սիրոյն հեռացելոյ
 35 տարէ ի տար մեկնեցայ , մեկնեցայ .

19 հարաֆոյ E :

19 Ի յիս D :

20 անձին E :

21 Եւ Եկն D :

23 թղենոյ D :

23 թղենոյ (?) E :

25 գնացք գետոց Եղբորս սրգոյն D :

25 Եղբոր որդւոյն EM :

26 զարդուցին C :

32 աղեզանէ D :

Անասնդատկան թափառանօք
 մոթմոթելով շրջեցայ :
 Զքեզ գովէ :

Բամից արանց զիշերապահ
 պահապանաց քաղաքին , 40
 Ինձ հանդիպեալ սրտմտեցան
 եւ պան հարեալ կապեցին , կապեցին ,
 Զանձնէ իմմէ հանեալ ի բաց՝ պաղնիւ
 խլայն մերկեցին :
 Զքեզ գովէ : 45

Իբրեւ սակաւ յառաջ անցեալ՝
 հանդիպեցայ պատերաց ,
 Հարցի սիրով զնապելւոյս
 պատմել ինձ թէ ո՞ւր գնաց , ո՞ւր գնաց :
 Նոցա առ իս պատասխանեալ՝ 50
 հարցին զնորայն նշանաց :
 Զքեզ գովէ :

Արաց այսպէս պատասխանեալ
 ետու պաղնիւ նշանակ ,
 Էզրօրսդին իմ սիրական 55
 է աննման տնքատակ , տնքատակ ,

36) ասա անդական A :

38) բամից արանց զիշերապահ , պահապանաց
 քաղաքին , ինձ , չունիմ BC :

42) կապ(եցին) E :

43) հանել BC :

49) ո՞ւր գնաց մի անգամ՝ E :

55) եզրօր սրդին EM : 56) անքատակ BC :

Եւ ի բխբայց է նա բնաբեալ՝
կարժիք գոհար սպիտակ :
Զքեզ գովէ :

60 Աքանչեկի տեսիլ նորա
արտսեկի հրափայլ ,
Գլուխ նորա յսակաց սրբոյ
Էւ կեփաղեաց յուստփայլ , յուստփայլ ,
Վարսք կամծոյք հոյլ մարդարիտ՝
85 իբրեւ զազսա զեղափայլ :
Զքեզ գովէ :

Խոկ աչք նորա լուսեալ կաթմամբ
իբրեւ սպնիւ սպառնի ,
Վերանտառալ ջարց լիտթեան
70 լոտ երգողին արքայի , արքայի ,
Նհատք նորա Էն առչաք խնկոյց ,
Հրթուք չաւանք զմաստլի :
Զքեզ գովէ :

Եւ ձեռք նորա հախարակեացք
75 լցեալ աղամբ Թարսոսոյ ,

57 Եւ իւրաց C :

57 ի բխբայցն D. Եւ ի բխբայց չունի E :

61 Եւ հրափայլ D :

64 հոյլք D : 64 վարսք կամծոյք չունի E :

70 արքայեաց D :

71 ծնատք չունի E :

71 պաշաք M :

72 Եւ չրթունք D : — չաւանք չունի D :

75 Թարսոսոյ Եւ յարափայլ D :

Եւ սրտօղայն համակ տակի
 անանտկապ շափիւղայ՝ շափիւղայ .
 Տեսակ նորա է յիրանսս ,
 սրունք նորա սխնք կճեայ :
 Զքեզ գտիլ :

Մամից տղանց է ցանկայի
 Էղբօրարդին իմ նաղելի ,
 Նա աւանիկ էջ ի պարաւզ
 յիւր բարաստան խնկայի , խնկայի ,
 Իցէ՝ արդեօք մտանել իմ
 ի պարաւզ անց ծաղկայի :
 Զքեզ գտիլ :

Գնաց սէրն իմ ահաւասիկ
 ասանձինն ի սեւի ,
 Ել ի յետան անց դմասց
 Էւ ի բլար կնդրելի , կնդրելի .
 Իցէ՝ արդեօք ելանել իմ
 ի յետան այն խնկայի :
 Զքեզ գտիլ իմ աննման
 իմաստունն հոգելի :

Տնեբաւ ասաջին տղերաւ սկիզբի սասերբ կը
 կազմեն՝ «Գրիգորիոսի Էրզ» :

82 Էղբօր արդին ME :

83 նա չսւնիմ BC :

83 տղաւնիկ D :

91 ի բարար (°) E :

92 Իցէ՝ չսւնի E :

Ե .

ՆՈՐԻՆ ԳԱՐՁԵԱԼ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅ Ի ԽԱՉԵԱԼՆ ԵՒ Ի
ԿՈՅԱՆ ՍՈՒՐԲ . ԱՍԱՅԵԱԼ Ի ԴԷՄՈՆ ՎԱՐԳԻՆ ԵՒ
ԼԱՌՆԵԱԿԻՆ

Ի ցարանայ չոյ արևուն

զարթեալ . պիւլպիւին ի նոյն ժամուն՝
ուսուլ .

Հանդէպ մարդին կայր ի կանդուն

տնթարթ աչօք տս նո Հայէր՝ աւսուլ :

Հայէր եւ մի տս մի(ի) թուփան

նա՛յէր , նա՛յէր , նա՛յէր :

Գեղած իծոյ կսկսն մարդին ,

կր թաքուցեալ ի մէջ թփին՝ աւսուլ ,

Ձեռնոց իր՝

A, թղ. 8ա—9ա :

B, թղ. 12ա—13ա :

C, թղ. 7ա—8ա :

D, թղ. 192ա—193ա :

E, թղ. 7ա—8ա :

M, թղ. 7ա—8ա :

Ի դէմս E :

Լուսինեակին BC : — Լուսինակին D :

7 նայէ՛ր եւն, մանւ յաջորդներր՝ ձայնէ՛ր Էն
E. նա՛յէր , նա՛յէր , նա՛յէր . պսպլւս եւ միւս տունն-
րու մէջ Էրեմ մնգամ զրուած քառերու վրայ ACM :

8 կսկսմ D :

9 թաքուցեալ DE :

Շրջադիտեալ յուսինակին 10

կարծէր թէ անդ փարդն ոչ էր՝ աւաղ,
 Բէ էր եւ ողբս առեալ ձայնիւ
 զոչէր, զոչէր, զոչէր:

Րախճանական սիրով նեղեալ
 վասն փարդին էր գեղերեալ՝ աւաղ, 15

Սաստիկ ցաւոյն չհանդուրժեալ
 առ այն բազում ողբս լայնէր՝ աւաղ,
 Լայնէր եւ լարադին երգով
 ձայնէր, ձայնէր, ձայնէր:

Երբեւ այն ինչ զգաստանայր, 20

Թռիչս առեալ յառաջ խաղայր՝ աւաղ,
 Ի թռի փարդին այն մերձենայր

զցրեալ շիւղսն դարձեալ շարէր՝ աւաղ
 Շարէր գտերեւօք նորին
 փարէր, փարէր, փարէր: 25

Գնայր ճեպով ի մէջ անկոյն
 եւ ապերսէր գերեւ թփոյն՝ աւաղ,

Մինչ կաթնոյին շարժէր գնայն
 ի տերեւոց ցօղն շաղէր՝ աւաղ,

10 յուսինակին BC:

15 գեղերեալ E: է՞ր գեղերեալ M:

17 չահանդուրժեալ C:

18 լանէր C:

22 ձենայր C:

23—24 աւաղ, շարէր չունին AM:

26 գնայ C:

27 գերեւ D:

36 Շաղկր յաւսնախիին հոյին

— քաղկր, քաղկր, քաղկր :

Ստատտայով թրթռայով

ներքուստ ի ներքս պնայով՝ աւաղ,

Յաղկր, խաղկր վարանելով

37 ի խաւարչուտ աւղին պայթէր՝ աւաղ,

Գայթէր. անպէն օձն պնա

խայթէր, խայթէր, խայթէր :

Բաւեայ սգրս յաւսնախիին

քնդ հալմանեա թփոյ վարպին՝ աւաղ,

40 էայր հատաչէր հիւանդային

և պարտաւսու յաչոյ ցոյէր՝ աւաղ,

Յաղկր և աւաւաք պինքն

քաղկր, քաղկր, քաղկր :

Էղեղ պայրս յաւսնախիին

45 ի վայր թափեալ թերթիկ վարպին՝
աւաղ,

Ձոր ժպտփեայ կսկծային,

պարձեալ ի նոյն չաքն տանէր՝ աւաղ,

Տանէր. անպէն ի նոյն թափին

50 հանէր, հանէր, հանէր :

30 յաւսնախիին BCD :

38 յաւսնախիին E :

45 յաւսնախիին E :

47 կսկծային M :

48 չաքն տանէր, աւաղ թափն հանէր, հանէր,
հանէր E :

Յւ. մինչ խղճուկ հուն թախձեալ ,
 էր անդ հանդէպ թերթին նստեալ՝
 աւաղ ,
 Զաչան ի նոյն կայր շրտուցեալ .
 հնչեալ հոգմոյն թերթն թափէր , 55
 աւաղ թափէր եւ դարձաւսու հուն
 շափէր , շափէր , շափէր :

Բամից հաւաց ջոկ աղաւնեաց
 եւ գանդաղանդ տարժ տաւրակաց՝
 աւաղ , 60

Ընդ անցանէին պղկատանեաց
 պիւլպիւլն յաչաց արին սորէր՝ աւաղ ,
 Սորէր իրրեւ տառ յարկեալ
 թորէր , թորէր , թորէր :

Դյուխն ի վեր մինչ ամբասնայր , 65
 տեսեալ յօդս երամ՝ զնայր՝ աւաղ ,

Զայնէր նոցա , յայր եւ սղրայր
 վասն վարդին բանս տողէր՝ աւաղ
 Հասուցանել առ նա
 վողէր , վողէր , վողէր : 70

51 Թողձեալ E: 52 Թերթիկ B:

54 Հերտուցեալ E:

55 հրնչեալ (հ) պլլուր «բ» գործածու-
 րիւն) E:

59 բամեալ D: — յոկր D:

61 աչաց E:

63 արին E: 63 պղկատանեաց BC:

65 Թորէր միայն երկիցս C:

68 լար C: 68) տողէր հասուցանել E:

Երազապէս տո թուի վարդին,
 խորդք եւ հովփալք հասանէին՝ աւազ,
 Զպիւլպիւլէն քաջ սրտամէին
 եւ զոյն յուեալ վարդն հոծէր՝ աւազ՝
 75 Հոծէր. մաղկատելով յայր եւ
 կոծէր, կոծէր, կոծէր:

Աշնուական սիրով լցեալ
 կարմիր վարդին սիրտն ճմլեալ՝ աւազ,
 Փաթանակի յուլի անկեալ,
 80 զայր պիւլպիւլին հանպէս բազմէր՝
 աւազ,
 Բազմէր. յախաից բռնեալ զնա
 կազմէր, կազմէր, կազմէր:

Լուսինակին զնա տեսեալ
 85 ճիւղբ ճշայր սաւառնացեալ՝ աւազ,
 Երկէր ձայնէր թեւապարեալ
 զտխրական քօցն մերկէր՝ աւազ,
 Մերկէր. ի զոյն վարդին՝ զանձն
 ներկէր, ներկէր, ներկէր:

Տներու. տաղին տողերու սկզբնադրերը կը կազմեն՝ «Գրիգորէ երգեալ»:

72 փռփռ M:
 73 խալք եւ հովփալք D: հով փալք E:
 75 մարզն E:
 83 յախաից զնա (եթևվանկ բառ մը մոտցումը)
 զնա կազմէր D:
 85 լուսնիակին E:
 87 ձայնիւ. M:

Զ.

ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԳԱՐՁԵԱԼ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅ. ՈՐ ՀԱՅԻ
Ի ԴԷՄՍ ՀԵՌԱՒՈՐ ՍԻՐԵԼԵԱՅ ԵՒ ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ
ԲԱՐԵԱՅ

Արփիալայլ տիպ գեղեցիկ,
Իմ նազելի պայծառ հաւիկ,
Վարդակարմիր պատկեր քաղցրիկ .
Երևեցս զերեսս քո ինձ,
Որ փափաղիմ :

5

Բարուն վերնոց լաւեղինաց,
Քաղցրամուտպ եղանակաց,
Համաման ձայն քո հնչեաց .
Երևեցս զերեսս քո ինձ,
Որ կարօտիմ :

10

Ձեռագիր՝

A, թղ. 9ր :
B, թղ. 13ա :
C, թղ. 8ր :
D, թղ. 181ա :
E, թղ. 8ա :
M, թղ. 8ր :

բարեկամաց D :

2 հաւիկ E :

3 վարդ-կարմիր պատկեր գեղեցիկ E :

4 թղ D :

5 փափաղեմ BC :

8 թղ D :

10 կարօտ էմ BC :

10 որ փա(փաղիմ) E :

Թաթմալ սրտիւ միշտ հասաւէմ ,
 Ի սար , ի ձոր շրջապցեմ ,
 Սիրոյդ տեսցն ոչ հասանիմ .
 Երեւեցս զերեսս քո ինձ ,
 15 Որ զեղերիմ :

Ոսկեփետուր իմ աղաւնի ,
 Սպասմանի գփեղ հարցի ,
 Յակասնս ալբերց , սակ , նստի .
 Երեւեցս զերեսս քո ինձ ,
 20 Որ տաղնապիմ :

Խձեալ սլուով սիրահարեալ ,
 Այապակեմ ի ձայն բարձեալ ,
 Ձփեղ աղաւէմ իմ սիրեցեալ .
 Երեւեցս զերեսս քո ինձ ,
 25 Որ նուազիմ :

Նախանձաւոր չար թշնամին ,
 Ի փաթանալն իմ զհետ քոյին ,
 Եւար զիս ի ճանտաբշին .
 Երեւեցս զերեսս քո ինձ ,
 30 Որ մեռանիմ :

Տնէրու, աստջին ասպերու սկզբնադրերը կը կապ-
 մեն «Արթուն»:

- | | |
|-------------------|-----------------|
| 12 շրջապցիմ B : | 20 տաղնապեմ C : |
| 14 քոյ D : | 21 զիմօք E : |
| 17 Սպասմանի ABCM | 24 քոյ D : |
| 17 Սպասմանի Է E : | 27 ի փաթալն D : |
| 19 քոյ D : | 29 քոյ D : |

Է .

ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԴԱՐՁԵԱԼ ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅ ԱՍԱՏԵԱԼ
Ի ԴԻՄԱՅ ՅՕՏԱՐ ԵՐԿԻՐ ՊԱՆԳԻՏԱՏԵԼՈՅ ԱՌ ԱԶ-
ՆՈՒԱՏԵԱԼ ԲԱՐԵԿԱՄ ԻՒՐ ՀԵՌԱՒՈՐ

Գոչեմ սգրամ , միշտ հատաչեմ

դօրն ողջոյն , զղիչերն ողջոյն .

Ի խոր խոցեալ աղեկիզիմ

ի սէր իմոյ սիրելւոյն , սիրելւոյն ,

Ի բրեւ նետիւ վիրաւորեալ

5

վշտանամ եւ ի ցաւոյն ,

Ո՛հ , ո՞վ փութոյր առ անձկուիին ,

տղզէր նմա սգրալով , սգրալով ,

Ո՛հ , ո՞վ փութոյր առ սիրելիին ,

կոչէր զնա զալ առ իս , զալ առ իս :

10

Բոտեալ ցաւօք վշտաչարչար ,

անկեալ զնիմ ի մահճի ,

Յօտար երկիր պանդխտական

անձն իմ նեղեալ տաղնապի , տաղնապի .

Յամենայնի պոյտթոսիր

15

ջրոյ անդամ կարօտի .

Ո՛հ , ո՞վ փութոյր առ նապելին ,

պատմէր զիննն սգրալով , սգրալով ,

Ձեռագիր՝

A, թղ. 10ա—10բ :

D, թղ. 185ա—186բ :

B, թղ. 14ա—14բ :

E, թղ. 9բ :

C, թղ. 9ա—9բ :

M, թղ. 9ա—9բ :

2 զղիչերն ողջոյն ABCEM : 3 աղէթիզիմ E :

4 սիրելոյն , սիրելոյն D : 7 ո՛հ , ո՛վ միշտ M :

Ո՛հ , ս'վ փութայր առ նազելին ,
 20 կռչէր զնա զալ առ իս , զալ առ իս :

Ինձ հաւտտի է օրինակ ,
 տարտարախտիկ այրն անկեալ ,
 Որ իսկապէս ըզցաւ հիֆոյս
 յառաջագոյն զուշտկեալ , զուշտկեալ ,
 25 Քանզի առ իս աննարկելով
 Փրկիչն Յիսուս տաւկեալ .
 Ո՛հ ս'վ փութայր առ բողձալին ,
 սոյզէր նմա սորալով , սորալով ,
 Ո՛հ , ս'վ փութայր առ սիրելին ,
 30 կռչէր զնա զալ առ իս , զալ առ իս :

Գաղատայոցի ելուզակաց
 եկեալ յիմ վերայ հասին ,
 Մերկեցին զիս եւ զանեցին
 կիսամահ զիս սրաւրին , սրաւրին .
 35 Ոչ գտաւ մի սք օղնակուն ,
 այլ սք տեսին զանց առին :
 Ո՛հ , ս'վ փութայր առ ըղձալին ,
 պատմէր զինչն սորալով , սորալով ,
 Ո՛հ , ս'վ փութայր առ սիրելին ,
 40 կռչէր զնա զալ առ իս , զալ առ իս :

23 զցաւս D :

23 հիֆոյս M :

26 փրկելն Յիսուս տաւքեալ (?) D :

31 նաւապետի ելուզակի D :

32 իմ D :

33 մեկնեցին D :

36 այլք DC :

Աչ ոք է ինձ աստ մխիթար
 խնամօղ եւ օղնական,
 Այլ միայն Տէրն իմ արարօղ
 յոյսն անմահ վերնական, վերնական,
 Որ յօրինակ Սամարացւոյն 45
 բռնէ զցաւս իմ հոգեկան:
 Ո՛հ, ո՞վ փութայր առ տենչալին,
 ազգէր նմա ողբալով ողբալով,
 Ո՛հ, ո՞վ փութայր առ սիրելին,
 կոչէր զնա զալ աս իս, զալ աս իս: 50)

Րենտկանաւ, սիրով լցեալ
 սիրելիդ իմ քաղցրաւոյն,
 Զայս ազգաւ իմ մինչ լուիցեա՝
 փութաւ աս իս կանխաւոյն, կանխաւոյն:
 Թեքեաւ մինչեւ մեռեալ իցեմ՝ 55
 եղէջ տրժան քոյդ տեսայն:
 Ո՛հ, ո՞վ փութայր աս տարօրալին,
 որտամէր զինչն ողբալով, ողբալով,
 Ո՛հ, ո՞վ փութայր առ սիրելին,
 կոչէր զնա զալ աս իս, զալ աս իս: 60)

Տնեքու աստջին տալերու սկզբնադրերէն կը
 կազմուի՝ «Գրիգոր»։

49—50) առ բարեկամն սէր ընդունէր հոգելի հո-
 գելի D:

53 զսիրելիդ D 53 քաղճրաւոյն E:

55 մինչեւ D:

58 ողբալով մի անգամ DC:

59 աս չոսնի C:

Ը .

ՆՈՐԻՆ ՀՍԿՈՂԻ ՈՂԲԵՐԳԱՐԱՐ ՈԳԵԱԼ ԱԿՆԱՐԿԵԼՈՎ,
Ի ԿԵՆՅԱՂՍ ԱՅՍ ՍՆՈՏԻ ԵՒ Ի ԴԱՏԱՍՏԱՆ ԱՀԱԳԻՆ

- Իրրիւ ստուեր աւուրք կենացդ*
անցեր կենցադս սնտաի, աւա՛ղ .
կկեալ մահու ահա առ քեզ
մերձեցաւ, մերձեցաւ, մերձեցաւ .
- 5 *Վայելելով ի բարութեան*
անցեր կենցադս սնտաի, աւա՛ղ .
Ահա այսօր կուչէ զքեզ՝
կոչնատէրն, կոչնատէրն, կոչնատէրն :

- Պերդաստանի այս կենցադոյս*
 10 *մերտունուչ կարգեցար՝ աւաղ :*

Ձեռագիր՝

- A, թղ. 11ա—11բ :
 B, թղ. 15ա—15բ :
 C, թղ. 10ա—10բ :
 D, թղ. 190ա—191ա :
 E, թղ. 9ա—բ :
 M, Ը—ԺԲ տաղերը չունի :

- պրերարար E :*
ի գասաստանն DE :
 2 *ա՛հ E : Աւա՛ղ, միշտ AB եւն :*
 3 *ի քեզ մերձեցաւ E :*
 5 *վայ ելելով E :*
 6 *զկենցադս D :*
 9 *զեր գասաստանի այս կենցադոյս E :*
 9 *նարարպրսջ այս կենցադոյս D :*

Բայց զի՞նչ օգուտ , որ զինչս Տեառն
 վատնեցեր , վատնեցեր , վատնեցեր :
 Արդ աստիկ հանգչէ զքեզ
 Աստի կենաց Տէրն քո՝ աւազ ,
 Եւ պահանջէլ զտաղանդս ի քէն , 15
 զի՞նչ ասնեա , զի՞նչ ասնեա , զի՞նչ
 ասնեա :

Ըամեալ ծառայք քո զրկեցեալ
 ամբոստունեն արդ ի քէն՝ աւազ :
 Ջորս ի դուր վշտացուցեր 20
 զրկելով , զրկելով , զրկելով :
 Ըստեալ տարերք ամենեքեան
 քեզ զատախաղ երեւին՝ աւազ :
 Եւ յաւաւորք արեղակամք
 բոզոքեն , բոզոքեն , բոզոքեն : 25

Ն յատենի թաղաւորին
 մինչ կացուցեալ տաղնապիս՝ աւազ
 Երամք սրբոյն աստեղափայլ
 զարդարին , զարդարին , զարդարին :
 Դատօզն տրդար ի յակնարկելն 30
 ի զէմս քո ամաչիս՝ աւազ :

12 վատնեցար , վատնեցար , վատնեցար D :

15 զտաղանտ D :

18 ծառայքս E :

18 զրկեցեալք D :

19 անդ E :

22 ամենայնք D :

30 ի յակն արկելն E :

31 ամաչեա D :

Եւ ի հրոյ փայլատակմանց
կարնչիս , կորնչիս , կորնչիս :

Պործոց քոց անդ կշիռք պնին
35 բարիք ի քէն սրահունջեն՝ աւազ :

Եւ ի պիմաց թաղաւորին
երկնչիս , երկնչիս , երկնչիս :

Անդ երեւեալ հրակերպիցն
հրաքեալ շանթիւ հարկանեն՝ աւազ :

40 Որոց յահէ խաւափելով
դարհաւորիս , դարհաւորիս , դարհաւորիս :

Արպէս ծառայն սրարտաւորեալ
բիւր քանքարոյ կշտամբիս՝ աւազ :

Եւ շարաշար մատնիս ի ըսնա
45 խաւորին , խաւորին , խաւորին :

Պաղտալի անդ Է աղաւթի
պսք ի սրբոց ոչ կարեա՝ աւազ :

Այլ տասուել յամենեցունց
նախաւորիս , նախաւորիս , նախաւորիս :

50 Ըսխճական լուսոյն փառաց
տարտմեքմալ հալածիս՝ աւազ :

Յաջակսղմեան պատուն լքեալ
հերքեացիս , հերքեացիս , հերքեացիս :

35 պահանջին D :

46 անդ Է չունիմ BC :

53 հերքեացիս երկիցս՝ BC :

Երեսք անկեալ եւ խոնարհեալ
տարէ ի տար հեռացիս՝ աւաղ : 55

Կասեալ ձեռօք ի հուրն անշէջ
սոսաքիս , սոսաքիս , սոսաքիս :

Ի յայնմ ահեղ հրասպարակին
դէխոյն Սարայ եկեացէ՝ աւաղ :
Ի դատաստան անձին իմում 60
յարիցէ , յարիցէ , յարիցէ :

Տիրաքարսդ սլատուիրանին
վրէժ խնդիր եղիցին՝ աւաղ :
Սիրոնացիք եւ արք զդատար
Նինուէր , Նինուէր , Նինուէր : 65

Ոխորդացեալ չար թշնամւոյն
դադանացեալ սրտմտի՝ աւաղ :
Առեալ զղերիս տծէ ի բանտ
յեհենին , յեհենին , յեհենին :
Է անդ լալումն՝ եւ հատաչումն՝ 70
զոչումն ողբոց սասկալի՝ աւաղ :
Յորժամ յուզի անկեալ զնան
ողբալով , ողբալով , ողբալով :

54 երես D :

58 ի յայն E :

63 եղիցի D :

64 Սիրոնացիք BC :

67 զերազանցեալ E :

68 տեալ զվէրս D :

- Սակայն վրկիլ է քեզ հնար
 75 եթէ դարձցիս եւ դաշես՝ աւաղ :
 Յուսաս յԱստուած , որպէս ասաց
 Եսայեան , Եսայեան , Եսայեան
 Է նա քանզի հօգօր իշխան
 Կրկին կենաց եւ մահու՝ աւաղ :
 80 Յարուսէ զքեզ որպէս երբեմն
 Եղեկիտս , Եղեկիտս , Եղեկիտս :

Տներու առաջին եւ երբորդ ստղերու սկզբնառա-
 ռերէն կը կազմուի «Գրիգորիոս վարդապետէ» :

75 թէ C :

76 յուսա D :

77 Եսայիտս , Եսայիտս , Եսայիտս D :

77 Յեսայիտս , Յեսայիտս , Յեսայիտս E :

81 Եղեկի վերջինը E :

Թ .

ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՂԵՐՍ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱՆ Ի ԳԻՄԱՅ
ՀՈԳԵՎԱՐ ՀԻԻԱՆԴԻ

Օրհաս մահուն յանկարծակի ինձ հասեալ
Անձն իմ զողայ եւ սարսափի զարհուրեալ ,
Աւազ հիքայս , որ ի մահճի կամ անկեալ ,
Եւ ի զուռն զառն մահու ժամանեալ :

Շողայ արդէն ի վերայ իմ աւասիկ , 5
Հրաման էին սուր երկասցրի պողովատիկ ,
Բառնի այսօր արեւ կենացս իմ քաղցրիկ :
Եւ քայքայի կերտուած մարմնոյս զեղեցիկ :

Ազիսդսրմ լալով մագթեմ՝ ոչ լաէ ,
Այլ բարկանայ եւ յոյժ ցտամամբ հարկանէ . 10
Զհոյրս այսօր յինէն ի բաց պահանջէ ,
Զկապ հոգւոյս եւ մարմնոյս իմ լուծանէ :

Սակա՛ն բարձեալ աղաղակեմ ցաւալին ,
Առ մերձակայս եւ ընտանիս լալալին ,

Զեռացիր՝ C, թղ. 11ա :
A, թղ. 12ա : D, թղ. 197ա :
B, թղ. 16ա : E, թղ. 10ա :

Հոգեւոր D :
6 հրամանէն E :
6 երկասցի D :
6 պողովատիկ DE :
8 քաղճրիկ E :
12 քղկապ E :
14 մերձակայ եւ ընտանի D :

- 15 Գայ ի թիկունս ինձ օղնութեան մարթապին ,
Բայց յայնցանէ ոչ ոք աստէն գտանին :

- Անդառնալի ահեղ հրաման կոչողին ,
Զարհուրելի տեսիլ եւ զէմք հրեշտակին ,
Զիս անդպայ եւ անկենդան կացացին ,
20 Զգորութիւն անձին իմոյ քակտեցին :

Նաւարեկեալ ի մէջ ծովու ես ծփիմ ,
Ի յուզմանէ ալեացն ջուրց զարհուրիմ ,
Արդ տարեցո ի հեղձմանէ զիս Տէր իմ ,
Զի զալ աս քեզ ի վերայ ջուրց հասանիմ :

- 25 Յոյց՝ ինձ , Տէր իմ , եյս զիւրապոյն ընթացից ,
Զի զալ առ քեզ տապառուկ անձամբ կտրացից ,
Զի բեռն է ինձ՝ իզձ աշխարհիս մեղսաւից ,
Որ ընկզմէ զհոյիս ի գուր տգմալից :

- Ի գուր մահու անիւ կենացս ընկրկեալ ,
10 Մարմնով ի հոս անձամբ առ քեզ եմ գիմեալ ,
Զքո արարչիւ անդարձ հրաման կատարեալ՝
Ի կենցաղոյս ահա եղէ հրամարեալ :

Տներու առաջին տողերու սկզբնաւորները կը
կազմեն «Յշականցի» :

15 օղնութիւնս D :

15 օղնութիւն E :

17 գտանի E :

18 տեսիլք E :

20 բզոցորութիւն (եւ պլուր՝ ըզ) E :

22 յուզմանէ BC :

32 ի կենցաղոյս(?) E :

ժ .

ՈՂԲ ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՍՆ ՈՒՆԱՅՆՈՒԹԵԱՆՆ ԱՇ-
ԽԱՐՀԻ ԵՒ ԵՂՆԱԿԱՆ ՓԱՌԱՑ ԵՒ ՎԱՅԵԼՁՈՒԹԵԱՆՆ .
ՁԱՅՆԵԱԼ ԱՌ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՍԱԿ

Ունայնութիւն ձայնեաց Սողոմոն գաշխարհ .
Ունայնութիւն ունայնութեանց .

Զի է մոյսր չաւիլ եւ թիւր ճանապարհ .

Ունայնութիւն ունայնութեանց .

Որ սչ հայի ի վեր , այլ միշտ ի խոնարհ .

5

Ունայնութիւն ունայնութեանց .

Յորում չէ ինչ հաստատ , այլ սատարհա-
մարհ .

Ունայնութիւն ունայնութեանց

Քարոպեաց ժողովօղն .

Ունայնութիւն ունայնութեանց ,

10

ամենայն ինչ բնդունայն :

Ղայկալ է թայն մահու ի փարթամութեան ,

Տարփալ նմին մահէ՝ դմեց յաշխատութեան ,

Ձեռագիր՝

C, թղ. 11բ—12ա :

A, թղ. 12բ—13ա :

D, թղ. 196ա—196բ :

B, թղ. 16բ—17ա :

E, թղ. 10բ—11ա :

Վայելչական D :

1 Սողոմոն A: Սողոմոն B: Սողոմոն C: Սողո-
մոն E: Սողոմոն գաշխարհ D:

5 որ սչ հայի ի վեր , այլ միշտ խոնարհ . ունայ-
նութիւն ունայնութեանց . չոմի C:

9 ժողովօղն D:

12 եւ փարթամութեան E:

13 տարփալ C: տարփեալ D:

Թէպէտ չառք մեծացան ի յիշխանութեան ,
 15 Սակայն ոչ են ազատ ի կրից տրամութեան :*

Բազմաց թուի թէպէտ զսլ սա սեպհական ,
 Բայց են պանդուխտք նոքին եւ յօտարական ,
 Որք տաժանին ջանիւք աստ անմատկան ,
 Եւ թաղուն զամենայն ի վախճանական :

20 Դուրսի կեանք մեր ունայն ի ժամանակի ,
 Երջանիկն Զոր ստաց նման ստուերի .
 Դուրի՛մ նմանեցայց սարդի ստայնի ,
 Եւ ոմն ասէ իրբեւ ծաղիկ թօթափի :

Րամեալ սպառաց քարոյ Սաղամոն ձայն տայ .
 25 Ազդ երթոյ եւ ազդ զայ եւ երկիր նայն կայ ,
 Ծաղի արեղակն եւ լուսին լոյս տայ .
 Ոչ յաղեսցի ակն , այլ եւս բո՛ժայ :

Ի վերայ աշխարհի սրք յոյժ զօրացան .
 Յաւէտ քան զրնաւս այնք աւարացան .

30 Ի հոգս եւ ի զրազմունս միշտ տառապեցան .
 Եւ յաւուր վախճանի յոյժ վարանեցան .

16 լաց C Թէպէտ զսլ ստրեցան D :

17 նային եւ յօտարական D :

19 ի վաղճանական D :

21 յերջանկին E :

23 եւ ոմն ասէ չոմի E :

24 Սոզամոն A : Սոզամոն D : Սոզամոն E :

26 երկիրն E :

27 լուսինն D :

31 վաղճանի D :

* Ըստ վերնոյն միշտ «Ունայնութիւն ունայնութեան» իւրաքանչիւր տողէ վերջ կրկնուած :

Գոտոդարար տիրեաց Մեծն Աղեքատնդրսս
 Յորմէ ծով եւ ցամաք տհիւ սարսեցան ,
 Որում ազգ եւ սղինք ծասայք զբեցան .
 Դմա համբարք զանձուց ոչինչ թուեցան . 35

Ո՞վ կարէ զսլ հօր իրբեւ զՍամփսն
 Եւ իմաստուն մաօք սրպէս Սոզամն .
 Եւ զեղեցիկ զիմօք իրբ Արխսպամ .
 Կամ տաղասաց քերթօղ սրպէս Համերն .

Ի Ենական զիւցսպանց աշխարհ սույ ջամ— 40
 րեաց .

Ոչ զայ իմաստնաց հաց , ոչ հանձարեղաց .
 Ոչ բնթացք թեթեւաց եւ ոչ մարտ զօրաց .
 Քանզի զիսլուսածք բախտի են հասարակաց .

Ի յայս սուտ կենցսպոյս անձն իմ ձանձա—
 րացս .

Ի մարդերոյ լզրարց կարի տաղտկաջու . 45
 Ի շոյմսզ բնկերաց յոյժ վտանդեջու .
 Որոց թոյցէ Աստուած՝ թէ իսկ զբեջու :

Տեւրու. տտաջին տոյերու սկզբնատուերը կը
 կազմեն՝ «Ոգր Գրիգորի» :

32 Աղէքատնդրսս E :

34 յարում D :

36 զՍամբսն D :

37 Սոզամն A : Սոզամն DE :

39 տալ տասց E :

40 զիւցսպանց աշխարհ D :

47 C. որոց թոյցէ Աստուած թէ իսկ զբե-
 ցու. չունի եւ ունի քարսեկաց ժողովոյն E :

ԺԱ.

ՈՂԻ նորին ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ Ի ՎԵՐԱՅ ԱՆԻ
ԳԱՂԱՔԻՆ Ի ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՄԻՆՁ ԵՆՆԱ Ի ԶՆՆԻՆ ԱՇ-
ԽԱՐՀԻՆ ԱՅՆՈՐԻԿ ԷԻ ՃԵՄՍ ԱՌԵԱԼ Ի ՎԵՐԱՅ ՊԱՐՍ-
ՊԱՅՆ նորին ԶԳՆԱՅՐ ԸՆԴ ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԸՆԴ
ԼԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՇԻՆՈՒԱԾՈՅՆ, ՀԱՅԵՑԵԱԼ ՅԱԵՐԱԿՍ
ԱՊԱՐԱՆԻՅ ԷԻ ԵԿԵՂԵՑԵԱՅ՝ ԱՐՏԱՍՈՒԵԱՅ ԵՒ ԱՍԷ

- Համայն ազանց գու գովելի,
 քաղաքի Սնի պանծացեալ,
 Ստոյնջական թաղաւորաց
 Էւ գօրաց՝ արդ մենացեալ,
 5 Իրրեւ այրի լքեալ թաղեալ,
 Կախան ոտից ընկեցեալ:
 Բնակիչք քո յաշխարհ օտար հեռացան,
 Սեւաղ, տարաղիր, տարաղիր՝ ո՛հ:

Ձեռագիր՝

- A, թղ. 13ր:
 B, թղ. 17ր:
 C, թղ. 12ր:
 D, թղ. 194ա:
 E, թղ. 11ր:

- վարդապետի չուճիմ DE:
 Ի գնին ABCDE:
 աշխարհի E:
 զգայր D:
 չինուածոյն D:
 չինուածոյն(?) E:
 Էկեղեցւոյն D:
 1 ազան C:
 4 տեղ մնացեալ E:
 6 ընկեցալ C: ընթերձեալ D:

Սնուցերդս գայեկարար զսրզիս քո ,
 յար պիտանօք 10

Ուս որ ղչարեալ եւ զրդռեալ
 Նեառապայ ազգ մախանօք
 Զօրապումար ժողովեցան
 Ի վերայ քո պատնիչօք :
 Բնակիւք քս յաշխարհ օտար հեռացան : 15

Վանդնեալ պատուարս եւ նեառակայս
 Հանդէպ քո այնք մարտ եղին ,
 Զդեղեցիկ եւ գրարձրարերձ
 պարխապքս իսկ փուլցին ,
 Զհայակապ եւ զգժրէթեայ 20
 կերատած ք քային ընկեցին :
 Բնակիւք քո :

Ոտարածայն պսխն զօրաց
 խուժադուժ մինչ բարձրացան ,
 Զայն պստանաց եւ նուապաց 25
 որդուց քոց ի սուղ դարձան՝
 Եւ օրհնութիւնք ժամերդութեանց
 յեկեղեցեայց լռեցան :
 Բնակիւք քո :

10 գրպտանօք B :

10 գրկանօք D :

14 քոց D :

20 գժրէթայ D գժրէթեայ E :

21 կերատած BCD :

23 բարձրածայն D :

25 եւ պստանաց չունի՝ ձայն D :

28 B յեկեղեցայց BC եկեղեցիք D :

- 30 Ղամբարադարսցի դահաւարակք
 ևւ տաճարք քո մանկալիցք,
 Յորս վեհազինք ևւ սոսցադատք
 էին ճոխք ևւ հացալիցք,
 Այժմ անասունք տեղեկալեալ
 35 շրջին ի քեզ քաղցալիցք:
 Բնակիչք քո:

Աղղրնադիրք տուներս տաճին տաղերս՝
 «Հսկօղ»:

ԺԲ.

ՏԱՂ ՈՒՐԱՆՈՒԹԵԱՆ Ի ԲՈՒՆ ԲԱՐԵԿԵՆԳԱՆՆ. ՈԳԵԱԼ
ՆՈՐԻՆ ՀՅԱՈՂԻ Ի ԽՈՐՀՈՒՐԳ ԱՆԱՆՑ ԿԵՆԱՑ ՀԸՐ-
ՃՈՒՈՂԱԿԱՆ ԱՆՃԱՌ ԲԱՐԵԱՑ

Գարնանային հոգմայն եկեալ, (կրկնէ)

Ոկնաստանք մեր ծաղկապարկալ.

Հաս կնդրկի արդէն բարեալ, (կրկնէ)

Յարախոթեան սիրաք մեր գփայլեալ,

Եկայք ուրեմն, Եզրարք ազնիւ, (կրկ.)

5

Միծաղբեա տաանց խեթիւ,

Բազմեղարաք սիրով սերաիւ, (կրկ.)

Արբոյսք զգինի ուրախ սրաիւ :

Քանզի տալ զեռայն անմահ, (կրկ.)

Կերայք, արբէք, մերձասրք իմ,

10

Լից, ապա, ա՛յ Եզրայր, լից նազելի,

Լից, սիրական զգինին անայչ :

Մենական յայսն տառ ծառայեալ, (կրկ.)

Յօղահանդայն ի մեզ ցօղեալ :

Ձեռագիր՝

A, Թղ. 14ա—14բ :

B, Թղ. 18ա—18բ :

C, Թղ. 13ա—13բ :

D, Թղ. 182ա—182բ :

E, Թղ. 12ա—12բ :

Բարեկենդանի E :

4 ուրախութեան DE :

8 զգինին DE :

13 ցօղական զայն D :

- 15 *Զվարսս եւ զգլուխս զեղաղարդեալ, (կրկ.)*
Պսակ սիրոյ ի մեզ կապեալ:
Եկսցք սպա սիրադուստար, (կրկ.)
Պատրաստեցէք զսեղան յարմար,
Բերէք զգինին ուրախարար, (կրկ.)
- 20 *Լցէք զթակոյկսդ նորահնար,*
Քանդի ասէ հարսն անարատ, (կրկ.)
Մսւծէք զիս արդ ի տուն գինւոյ,
Բեր, ուրեմն իմ աղնիւ, բեր իմ սիրուն,
Բեր, իմ եզրայր, զբաժակն առ իս:
- 25 *Իբրեւ զգլխս վայրք մեր ծաղկեալ, (կրկ.)*
Պէտքէս զունով հրաշադարդեալ,
Զայն տատրակի ի սմա հնչեալ, (կրկ.)
Յայտնեաց զխորհուրդ մեզ հանդերձեալ:
Եկսցք ուրեմն, իմ նաղելիք, (կրկ.)
- 30 *Ուրախացէք, մի այլ տրամիք.*
Ածէք արբէք, մի զաղարիք, (կրկ.)
Յայդմ գինւոյ, զսր արդ բերիք.
Քանդի ասէ Դսուիթ արքայն, (կրկ.)
Գինի կարի ուրախ առնէ.
- 35 *Լից սպա, ա՛յ եզրայր, լից, սիրական,*
Լից, նաղելի, զգինին անոյշ:

17 *սպայ* D:

18 *սեղան* D:

19 *զգինիս* E:

27 *ի սմայ* D:

28 *մեր* D:

30 *տրամիք ածէք բրէք (sic), մի զաղարիք* B:

31 *մի այլ տրամիք, մի զաղարիք* D:

34 *զինին* D:

36 *անուշ* E:

Գոչմամբ ձայնի եղանակեալ, (կր.)
 Քաղցրանուաղ երգով սլարեալ,
 Միծռունք ճշմամբ որինակեալ (կր.)
 Զյաւիտենից փառս երանեալ: 40
 Եկայք ապա, եղբարք, սիրով, (կր.)
 Նստցուք մեք շուրջ զայս սեղանով.
 Զուարթասցուք անոյշ զինուով, (կր.)
 Զորտմութիւն ի բաց զնելով,
 Քանդի առէ ժողովօղն, (կր.) 45
 Լաւ է ստեղծ եւ բմպելն,
 Բեր ուրեմն, իմ ազնիւ բեր, իմ սիրուն,
 Բեր, իմ եղբայր, զբաժանն տո իս:

Ունայն բնդ վայր կենցաղս լեալ, (կր.)
 Ամենակերպ խորմամբ յցեալ, 50
 Առ սրս ըղձիւ սիրտ մեր հարեալ, (կր.)
 Տխրի յաւէտ մինչ ոչ հասեալ:
 Եկայք սրեմն, իմ սիրապանք, (կր.)
 Սիրապանմար հաւաքեսցուք,
 Մտփա հարելով կաքաւեսցուք, (կր.) 55
 Զհոյս ամենայն ի բաց զիցուք:
 Քանդի առէ իմաստուն (կր.)
 Դարձայ սրտիւ ունայնութեանց:

38 քաղձրանուաղ E:

39 յօրինակեալ E:

42 զայս շուրջ E:

43 անուշ E:

45 ժողովօղն D:

52 ոչ չունի B:

53 ունիմ պսպէս (ոչ՝ սիրասուն) AB Էն:

54 հաւաքիցուք ABCE:

- Լից տարա, ա՛յ Լզրայր, լից նազելի,
60) Լի՛ց, սիրական զգի՛նին անայ: :

- Ըամից Լզրարցի իմ սիրելեաց, (Կր.)
Պատրաստեցաւ սեպան Կապճեալ.
Առ հաստաշեաց ժամանակեալ, (Կր.)
Անանց ընթրեաց օրինակեալ:
65) Եկացք տարա զմի Լուս արրցութ, (Կր.)
Խաղաղութեամբ զճար տուցութ,
Ի սէր հաստատ յարամհասցութ, (Կր.)
Զփառս Լուս զպատիւս առ Տէր հանցութ:
Քանիք ասէ Տեսանօղն, (Կր.)
70) Եիչեղէք զայս, հաղուց հանէք.
Բեր ուրեմն, իմ ողնիւ, բեր, իմ սիրուն.
Բեր իմ, Լզրայր, զբամակն առ իս:

Տներու աստջին տպերու սկզբնատարէն կը
կապճուի՝ «Գրիգոր»:

- 60) անուշ E:
63) առ հաստաշեալ BC, ժամանակեալ չի՛f BC:
63) ժամանակու D:
64) ընթրեացն D:
65) Լից տարայ D:
66) զճարս D:
68) ի տեսանօղն E:
71) ուրեմն չունի D: Այնիւ, Լզրայր, զ[խա-
ղաղութ] E:
72) բեր իմ, քաղցրիկ, զգի՛նին անայ: D:

ԺԳ.

ՏԱՂ ՈՒՐԱՔՈՒԹԵԱՆ. ՈԳԵԱՂ ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՌ-
ԷՂԱՆԱԿ ԳԱՐՆԱՆ՝⁴

Արի՛ք եղբարք ելցուք այսօր
յայցեստան, յայցեստան,
Ահա երկէ տատրակն արհիւ
քաղցրաձայն, քաղցրաձայն.

Կանանչայեղ զարդարեցաւ
անդատտան, անդատտան,

Յին եւ կսուռնի եղանակէն
մեծաձայն, մեծաձայն.

Արի՛ք ելցուք յայցեստան:

5

Ձեռագիր՝

A, թղ. 15ա—բ:	D, թղ. 180ա:
B, թղ. 19ա—բ:	E, թղ. 13ա:
C, թղ. 14ա—բ:	M, թղ. 10ա—բ:

Դ կսուռնի M.— կսուռնիք BCE:

⁴ Այս տաղը Երեւանի Մաշտոցի անստան Մատենադարանի Թ. 8764 Ձեռագրին մէջ (թղ. 16բ) խորագրում է «Տաղ զեղեցիկ յօրինեալ յՈչականցի Գրիգոր աստուածաշնորհ վարդապետէ ի վերայ ծաղկանց եւ թռչնոց»: Իսկ Թ. 54066 Ձեռագրին մէջ (թղ. 137ա) նոյն տաղն ունի այսպիսի խորագիր մը՝ «Կազմերով՝ «(Տաղ ի վերայ թռչնոց ի Գրիգոր վարդապետէ) Ոչականցոց»: — Այս տեղեկութիւնները կը տարախմ սոյն Մատենադարանին անօրէն ղկար. Լ. Խաչիկեանին:

- 10 Բամեալ կաքաւ ք եւ արապիք
Համաձայն , Համաձայն ,
Կարկաչելով եղանակէն
միաձայն , միաձայն .
Յսպոպ բեկրեկ զօղանջելով
15 տարաձայն , տարաձայն :
Զդալուստ դարնան մեղ զուշակէ
բարձրաձայն , բարձրաձայն :
Արի'ք ելցուք յայլեստան :
- Թսիչս ասեալ ծիծռունք եւ ճայք
20 ճչալով , ճչալով .
Եւ Համօրէն երամք ինչնոց
սլարելով , սլարելով .
Ի տես ծաղկանց իջեալ յայլին
խնդալով , խնդալով .
25 Գան ի յոյջոյն մանուշակին
ցնծալով , ցնծալով :
Արի'ք ելցուք յայլեստան :
- Ուրախ ուրախ պիւլպիւլին անկէն
ձայն ասնէ , ձայն ասնէ .
30 Վասն մարդին խանդակաթեալ
Հարցանէ , Հարցանէ .
Զարտուտն յետս պատդամասր
ատաքէ , ատաքէ ,

14 զօղանջելով (?) E:

25 ի ողջոյն E, մանուշակին C:

28 անդրէն E:

30 խանդադատեալ D:

32 ի յետս E:

Ձգումքին առեալ պաշտօնատար

կանչ առնէ, կանչ առնէ :

33

Արի՛ք ելցուք յայդեստան :

Եւսեալ ի մի պէսպէս ծաղիկ

հաւաքեալ, հաւաքեալ,

Դաստայ դաստայ փռնջ ուհան

զարդարեալ, զարդարեալ .

40

Շուշան սմբուլ եւ սուսամբար

ժողովեալ, ժողովեալ .

Կազմեալ սլսակ առ տարփային

զարձ առեալ, զարձ առեալ .

Արի՛ք ելցուք յայդեստան :

45

Նուռն եւ նշին եւ բնկուղին

զարդարեալ, զարդարեալ,

Արմաւենին եւ ձիթենին

տերեւեալ, տերեւեալ,

Որթն եւ խնձոր եւ թզենին

զեղզեղեալ, զեղզեղեալ,

50

Սաղարթախիտ ոստովք ցնծան

ձայնակցեալ, ձայնակցեալ :

Արի՛ք ելցուք յայդեստան :

Տներու առաջին տղերու սկզբնատառերը կը կազմեն «Գրիգոր» :

37 իծեալ D :

39 դայստայ դայստայ BC : փռնճ ABCDEM :
բոհհան D :

41 սիւմպիւլ DE :

41 սուսամբար BC :

50 խնձոր E :

52 սաղարդախիտ ABC : Սաղարդախիթ E :

ԺԴ.

ՏԱՂ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ ԱՍԱՅԵԱԼ ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՌ-
ԵՂԱՆԱԿ ԱՄԱՐԱՆ

Ահաւասիկ մարձք մշակաց,
Եւ երկք քրտանց երկրապարծաց,
Եւ սահմակաճք տնդստտանաց,
Լցաւ յաշխարհ համաստարած:

5 Արդրնակաւն հրամանն էին,
Աս այս շնորհ նկատէին,
Որ հրամայեաց իւր պատկերին,
Կերիցես հաց քրտամբ քոյին:

10 Արդ զսհաթիւն Սաեղծողին,
Որ սչ սաեաց իւրում բանին,
Այլ զթացեալ իւր պատկերին,
Արդ ինացոյց զվաստակ նորին:

ԶԼսողիք՝

A, թղ. 16տ—ր:
B, թղ. 20տ—ր:
C, թղ. 15տ—ր:
D, թղ. 179տ—ր:
E, թղ. 13բ—14տ:
M, թղ. 11տ—ր:

ամատան D:

8 երեք բառ գրուած (արինացոյց զվաստակ նո-
րին) եւ քննուած եւ ապա այս տողը գրուած E:

10 գոր սչ E:

12 արինացոյց E:

Յնձան սյսօր աղլ Է աղինք ,
 Ի գալարւոջ իրրեւ գտտինք ,
 Զի ուսնացան գաշաք Է յերինք , 15
 Յորսց վերայ ցօղեաց երկինք :

Նկայք յրնթրիս այս սեղանայ ,
 Արարողին մեր Աստուծայ ,
 Զոր սխարստեանց յարդեանց հօղայ ,
 Յեղանակի յամարայնայ : 20

Անդատտանք մեր բեղմնատրեալ ,
 Էւ վայրք համայն վայելչացեալ ,
 Հովիտք Է ըլուրք կանանչացեալ ,
 Ծնարհօք էին կան զարդարեալ :

Լրումն ահա հրամանին , 25
 Թէ ի յերկրէ բացք բղխեցին ,
 Ծաղկեալ սրտովք զարդարեցին ,
 Էւ ըստ աղղի սերմն ի նոսին :

Պսնակ գտնակ զարմանաւոր , 30
 Ոմն ունելով հարիւրաւոր ,
 Էւ այլ ոմն վաթսունաւոր ,
 Էւ այլ ոմն երեսնաւոր :

20 Եղանակի C :

26 ի յերկրի E :

27 ծաղկալ C :

14 իրր M :

17 յայս E :

18 յԱստուծայ D — Աստուած (?) M :

35 Բոտեալ բոտ չսի յոյժ բաղմուտը ,
 Աճեալ թուով հաղարատը ,
 Եւ այլ յոլով ճոխ բխարտը ,
 Եւ անհամար արդաստութիւն :

40 Ի գիրկս ասեալ ահա տանին ,
 Զպտուղ իւրեանց յարմարեան ,
 Զուարճացեալ ըստ Սաղմոսին՝
 Թէ ցնծասցեն ծառք անտառին :

Գերանդաղէն համայն եղեալ ,
 Մշակք անդոց պան ժողովեալ ,
 Զի արտորայք սպիտակեալ ,
 Կան աւաղիկ ի հունձս հասեալ :

45 Որք մշակեն դայիլիս քրտամբք ,
 Եւ դժբարբի պարտէղ երկամբք ,
 Դարձեալ ի տուն բարձեալ բեռամբք ,
 Ոմանք իշով , ոմանք եղամբք :

50 Բենական բանք Սուրբ Սաղմոսին ,
 Յայս եղանակ վերահային ,
 Զի սրք լալով սերմանէին ,
 Արդ ցնծալով հնձեն նոքին :

35 յսլովք D եւ չոնի E: յայլ յսլով E:

37 ահայ B:

45 քրտամբք D:

46 երկամբք D:

47 բեռամբք D:

48 եղամբք D:

50 վերայ կային D:

Ի կայ, ի տուն եւ ի հնձուն,
 Արդիւնք յերկրէ ժողովեցան,
 Պարպետդին զոյս ամենայն,
 Բիւր զսհռթիւն հազար բերան :

55

Տնէրու տաջին տղերու սկզբնատաւին կը
 կազմուի՝ «Առաքեալ Գրիգորի» :

54 արդեանք D :

ԺԵ.

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ՈՒԵԱՒ, ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՌ ԵՂԱՆԱԿ
ԱՇՆԱՆ

Զօրեղ փչումն ուժղին հաղմայ,
Եկն ի լերանցն հիւսիսայ,
Հարան համայն ծառք ի աաղոյ,
Ո՛հ իցէ արդեօք, ո՛հ իցէ արդեօք
5 Ծաղկիլ սոցա վերստին:

Ուրախարար սրթն այնիւ,
Ի սուղ նստեալ սղրոյ ձայնիւ,
Տարան, ասէ, զլինին սայլիւ:
Ո՛հ իցէ...

10 Ի իւծեալ սնձամբ հաղմահարեալ,
Թուփ վարդենայն զեղափայլեալ,
Տերեւաթափ ի սպտո եղեալ:
Ո՛հ իցէ...

Արմաւենին եւ ձիթենին,
15 Որք ընդ երեկս փայլէին,
Խարչակահար արդ աւստնին:
Ո՛հ իցէ...

Ձեռագիր՝

A, թղ. 17ա: D, թղ. 189ա:
B, թղ. 21ա: E, թղ. 14բ:
C, թղ. 16ա: M, թղ. 12ա:

6 սրղի D:

11 վարդենայն DE:

15 ընդ երեկն⁽⁶⁾ E 16 աւստնեն EM:

Բամեալ սաղարթի կանանչագեղ
Փոխեալ է արդ. դոյն անշքեղ,
Զորս հասէ քամին զօրեղ : 20
Ո՛հ իցէ . . .

Թփենին թորմ սլաքարտաբեր,
Առ ընկուպին զսէլ ի վեր,
Առ նշենին լալ քաջաբեր : 25
Ո՛հ իցէ . . .

Ոստաքանցեալ ծառք ամենայն,
Էւ անսրտուղ եղեն համայն,
Ի տերեւոյ ի սարսռ ունայն :
Ո՛հ իցէ . . .

Խիւծեալ սիրտ իմ ի յիս հալի,
Առ խնձորին յոյժ նուաղի,
Զի զեղեցիկն այն չերեւի : 30
Ո՛հ իցէ . . .

Նոնենին լայ եւ արտաբուէ,
Առ համացեղսն ձայն սանէ , 35
Ողբակցելով նային երզէ :
Ո՛հ իցէ արդեօք . . . :

Տեւբու. տաղին տողերու սկզբի զբերբ կը
կաղճեն՝ «Զուարթուն» :

22 Թորմ D :

24 լեալ D :

27 այս տունը ամբողջապէս չունի D :

31 խնձորի D : խնձորին E :

35 համացեալոն D :

ԺԶ.

ՏԱՂ ԱՂԷՏԱԿԱՆ ԵՐԳՈՎ ԱՍԱՑԵԱԼ ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ
ԱՌ ԵՂԱՆԱԿ ՁՄԵՐԱՆ

Եղանակ ձմերան ահա ժամանեալ,
Ծառք եւ բոյսք ամենայն եղեն զօսացեալ,
Աղբերք եւ զեաք համայն ի սպառ սառսւ-
ցեալ,
Սարսափամբ սառանի անձն իմ վշտացեալ:

- 5 Բախճանական վայրք մեր ամէն ծաղկալից,
Տեսանին տանիկ համայն ձիւնալից
Առասպարք եւ հովիտք սաստիկ բքալից:
Սարսափամբ . . .

- Դռչումն ձիւնաբեր հսկմայն ահագին,
10 Բաղխեւալ բեկանէ զսիրտ իմ ցաւազին,
Դաւաղեւալ զտաղնապ տունքն ահագին:
Սարսափամբ . . .

Ձեռագիր՝

A, թղ. 17բ—18ա:

B, թղ. 21բ—22ա:

C, թղ. 17բ:

D, թղ. 188ա:

E, թղ. 15ա:

M, թղ. 12բ—13ա:

1 ձմեռան D:

6 տեսանի ABCDEM:

7 առասպար E:

9 հռկմոյ C:

Գեղեցիկ Արապած ծաղկափայլ լերին ,
 Երեսք սքողեցեալ ծածկութիւ ծածկին ,
 Շուրջանակի անձամբ մտռախուզ ձկին : 15
 Սարսափմամբ . . .

Րամեալ լերինք համայնք դստերք գշխոյին ,
 Շուրջանակի գնդաւ սրտեալ պարսպին ,
 Անդարդ անշուք գիծօք գէսլի նա հային : 20
 Սարսափմամբ . . .

Ի գուճս անկեալ յերկիր Արայն ապախին ,
 Վերահայելով միշտ առ իւր խկուհին ,
 Բողոք բարձեալ գոչէ յամպոց մթապին :
 Սարսափմամբ . . .

Գերսոյցն պանծալի լերանց Թապուհին , 25
 Նստարան եւ տեղի նոյեան տապանին ,
 Երեսի ձիւնապեհայ յոյժ ամենեւին :
 Սարսափմամբ . . .

Ողորմելի գիծօք հստեալ հարճ նորին , 30
 Հոմանուն հարապատ նորա սիրելին ,

14 ծածկեն M :

18 նախաւ D :

19 գիծօքն E :

21 ի գուճս A : առ այն աղաթին D :

22 վայր հայելով D :

23 բացեալ : ամպոց D :

29 ասկէ վերջ եւ յաջորդ տաղը չկան. բայց
 քուդք մը դատարկ ձգուած է արտագրեյու համար C :

Յեցեալ ի նա ողբայ իրբեւ տրամային :
Սարսափամբ . . .

Բողէական կեանք մեր այսու ցուցանին
Սոյն օրինակ լինիլ յաւուր վախճանին ,
35 Յորժամ զայցէ առ մեզ պատգամ կոչողին :
Սարսափամբ . . .

Ի քեզ կարդամք Աստուած՝ Տէր եւ արարիչ ,
Ողորմած մարդասէր՝ յոյս եւ կեցուցիչ .
Դարձո ի մեզ դարուն՝ բնութեանց նորոգիչ :
40 Սարսափամբ . . .

Տներու առաջին ապերու սկզբնադրերը կը
կազմեն՝ «Երգ Գրիգօրի» :

33 բողէական մեր ուսուցանէին [կեանք չունի]
E :

38 սղարմած սէր՝ յոյս B :

ԺԷ.

ՏԱԳ ՍԻՐՈՅ ԱՌԱՅԵԱԼ ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ Ի ԳԷՄՈ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԻ ՆԻ ԸՆՏԱՆՈՅ ՅԱՆՆԱՆՈՒ
ԱՇԽԱՐՀ ՀԵՌԱՅԵԼՈՅ

Նմանեցայ հաւաքստան, աւաղ, աւաղ,
սիրահարեալ, նաղելի, սիրայց պանծման.

Աղսրմելի անձն իմ առաղի, աւաղ, աւաղ,
գրեց տեսանել, նաղելի, յարսով գեղերի:

Ի տխճական սիրայ քային, աւաղ, աւաղ, 5
գերեալ եղեւ, նաղելի, անձն իմ ցաւա-
ղին:

Ի մէջ ալեաց ծովաւ ծփիմ աւաղ, աւաղ.
ստատիկ սիրսով, նաղելի, ես միշտ գե- 10
ղերիմ:

Նեախ. հարայ յանկարծակի. աւաղ, աւաղ.
զհեա քային, նաղելի, մինչ զայ կամէի:

Ձեռագիր՝

A, թղ. 18ր:

B, թղ. 22ր:

C, չունի:

D, թղ. 195ա:

E, թղ. 15ր:

M, թղ. 13ր:

2 անման M:

{3 գերեալ եղեւ նաղելի E¹:

4 գեղերի E:

9 գեղերիմ E:

14 յայժ եւս ի յէն D:

Գինացք ոտից իմ կապացան . աւաղ , աւաղ .
 15 Լ. Լ. Լ. ի քէն , նազելի , յոյժ յոյժ հե-
 ռացան :

Բոսմամբ սրաի տնձն իմ թախճեալ , աւաղ ,
 աւաղ .
 մնաց կորօտ , նազելի , տեսոյդ զեզու-
 փայլ :

20 Ինձ բոց ի քէն ոչ ոք ունիմ . աւաղ , աւաղ .
 ի սէր քոյին , նազելի , տապիմ Լ. մոչիմ :

Գետք արատաստաց զիս ողորեն . աւաղ ,
 աւաղ .
 ի գուր մահու , նազելի , դունձն իմ
 25 բնկղմեն :

Ուր Լ. իցեմ զքէն խորհիմ . աւաղ , աւաղ .
 զինչ Լ. խօսիմ , նազելի , նախ ի քեզ
 հայիմ :

Բամեալ սէր քո զսիրտ իմ մոչեաց . աւաղ ,
 30 աւաղ .
 ի բոց հրոյդ , նազելի , ի սոյսս զիս
 հալեաց :

Ի վախճանի զքեզ ոչ գտի . աւաղ , աւաղ .
 ուր Լ. իցես , նազելի , Տէր ընդ քեզ լիցի :

Տողերու տաջին զբերը կը կողմեն՝ «նորին
 Գրիգորի» :

24 ի խոր մահու D :

29 քոց D :

33 ի վաղճանի D :

ԺԸ .

ՅԱՒՈՒՐՍ ԵՐԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍԱՅԵԱԼ,
ԳՐԻԳՈՐԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ 5

Ծաղումն անճառ Հօր Մխածին ,
Որդիդ Աստուած Բանդ անժնին ,
Արարչական Աջով քոյին ,
Յօվեա պօղդ Երկնային :
Տէր սղորմեա, Տէր սղորմեա, Տէր սղորմեա : 3

Բիւր քանքարացս եմք պարատպան ,
Եւ առ օրէնս քս յանցաւոր ,
Անսխակալ Տէր դատաւոր ,
Թող զպարտիս մեր բազմաւոր :
Տէր սղորմեա, Տէր սղորմեա, Տէր սղորմեա : 10

Աղաչանօք ժողովիդ կենաց ,
Եւ ստակալի սուրբ Բեւեռաց

Ձեռացիր՝ Ե, Թղ. 67ա :

2 անժնին Ե :

7 անցաւոր Ե :

5 Այս երգէն Թ. ՏՏԷ Ձեռացիրք միայն տառջին երկու տուներն ունի (չէ շարունակաւ, պատարկ տեղ կայ զբեկու) սա խորացրով «Երգ ասացեալ ի գէմ սուրբ պատարագին, ասացեալ ազերս նորին Գրիգորի բանի Տեոսն սպասաւորի» (Թղ. 1!) : Իսկ երևանի Մաշտոցի անուան Մատենադարանի Թ. ՏՏ40 (չջ 98) Ձեռացիրն այս տապր տմբոյջապէս ունի : Խորացիրն է՝ «Երգ ասացեալ Սաղկանցի Գրիգոր վարդապետի» :

Փրկեալ զմեզ ի ծախնաց,
 Ալեկոծեալ ծախս մեզաց:

15 Տէր սղորմեա, Տէր ողորմեա, Տէր սղորմեա:

Յիշատակաւ սուրբ զեղարկեան,
 Եւ յորդահոս քոյց արեան,
 Բաց մեզ զգուռն ողորմախեան,
 Եկեզկցոյս քո հալկաղեան:

20 Տէր սղորմեա, Տէր սղորմեա, Տէր սղորմեա:

Խրաքանչխի տաղիւն Կամար Բշակաւ-
 աւած է ընդ առաջի եղանակաւ Կամ Բման
 պիտի երգեցաւ ⁶:

Ա. Յարմար ձեռով պատուական պա-
 տուական, Խորհրդով կերտեալ խորան:

Բ. Փրկաւ զա մահուան քո զինս, որ
 անկեալ:

Գ. Յարմար նշան քո սուրբ խաչին յա-
 րեւելից փայլեցին (sic):

Դ. Մերձաւոր իմ զեզկցիկ, սղաւնի իմ
 նաղելի:

Ե. Յիսուս Որդի Էմ միածին, որ բեւե-
 ուեալ կաս ի խաչին՝ առաջ:

⁶ Ըստ Թ. ՏՏ4 Զեռաղբի (A = Բնաղբի): Միւս
 Զեռաղբիներու տարբերակները նկատի չեն առ-
 նուած:

Զ. Իմ տննման յայժ պովեկի, արարեր
 զիս սպարմեկի :

Է. Ձիս քս սիրոյն սվ նսպեկի, հովերն
 տսեր կու :

Ը. Ահա եհաս պարունն սպնիս, յարամ
 համայն գար(դարին) . Գեարգիւս պլս
 խսպն է :

Թ. Առաջ տեկայ յօտար երկիր ամայի :

Ժ. Էջմիածին ծնող, մայր մեր ցանկա-
 լի, արախ լեր երկինք :

ժԱ. Տիրամայրն հանգէպ Սրբոյն ի
 խաչին կայր արամային :

ժԲ. Ի պոյն ժեամանչայի, սոյն սր տէ
 Իպնաճիտս լեր պկթպոյն :

ժԳ. Գէհայ կիւնիս պարպմանն չարա-
 րամ չարարա(մ) :

ժԴ. Անթէմարմ կիւս պահար սրախ սէ-
 ֆալար փախտի տիր շինախ :

ժԵ. Սարասկետս տրր էմին փաշայ,
 հիւքմի պէշար տապ ու պաշայ :

ժԶ. Ի տանէն Թարգմեան, յապղէն
 Յարէթեան, ի կարղէն Յիսուսեան :

ժԷ. Գալաթան կէլիւր պոյիք աւան,
 աման :

Մխիթարեան Մատենադարանի Թ. 884-
 885, 1090 և 1142 Ձեռագիրները Յիշատա-

կապրութիւններ չունին : Երեւանի Պետ. Մատենադարանի Թ. ԿԿՏՉ բնագիտութեան ուսանողը՝ յետոյ ունի՝ «Նարպէնիս օրինակեալ եղև. Ի Կարին քաղաքս յեկեղեցւոյ սրահոսկի վարժարանիս եւ ձեռամբ Մովսէս վարդապետի, աշակերտ խակալիրի մահաւոր Զամբարձումիս : Ի թուոյ Փրկչին 1820 եւ. Ի թուին Հոյսոյ ՌՄՀ եւ Սեպտեմբերի ԺԱին Ի Կարին» : Ունի նաև Գր. Օշականցւոյ կենսագրութիւնը (գրուած Յովհ. Կարենեղիէն) : Իսկ Թ. ԴԿԴԶին ճակատար գրուած է «Տիրացու անարժան Բարսեղս. .» եւ. վերջը կայ՝ «Ես ամենանուստս Յոհաննէս շակա նօտարս գրեցի զոչն տեարակս ՌՄԽԹ թուոյ եւ Ապրիլի ԺԷ. Ի քաղաքս Կարին Ի վայելումն Տէր Յօհաննիսեան տիրացու Պօղոսին» : Ապա՝ «Յեանեալ եւ ամենանուստս Բարսեղ շակա նօտարս գրեցի զոչն տեարակս Ի ՌՄԾԷ թուոյն եւ Ապրիլի ԺԲ՝ Ի քաղաքս Եկին^(Ը) Ի վայելումն տիրացու Սաշերեան տիրացու Բարսեղ» :

Գրիգոր Օշականցւոյ տաղերէն մաս մը առթական են կամ պարտպաներու ազգեցութեան տակ յօրինուած : Ապրած ու տեսած է հայաստանեան տարւոյն չորս եղանակները, նկատած անոնց ստանալով փոխառութիւնները բացին ու ծառին, անասունին եւ տառնին վրայ : Հրճուած է բարին ու զեղեցիկը տեսնելով եւ մտքին ու մտայլին առջև արբւրած : Շրջած է Անիի պարիսպներու վրայ .

յիշած հին փաստերը և խտրած ու յուզ-
ուած աւերակներու կոյտերու ի տես : Ներ-
կայ եղած հայ զեղջուկին ու սերմանացանին
տքնումին, յաստից աշխատանքներուն և
բեանարարձ օրհնեալ հունձքին ու այգե-
կութքի խրախճանքին : Կը հրաւիրէ .

Եկոյք ապա սիրտդումար ,
Պատրաստեցէք զսեզան յարմար
Բերէք զլինին սերախորար .
Լցէք զթակսկոյ նորահնար :

Կը յիշէ բարեկամներ և սիրելիներ ,
սրտն օտարութեան մէջ կը տուայտին ու
կը հառաչէ երկիւղովք՝ վերստին շտեմե-
լու : Կը նկատէ կեանքն ու հարստութիւնը
— երկուքն ալ անկայուն — և կը քանկայ
անպէտական Երանութեան յաւերժական :
Եկեղեցական է . իր տաղերուն մէջ՝ աչքը
սեւեռուն Սասունձոյ և կրօնի սրտդետ
բոյսին ու յոյսին : Կը ճանչնայ մարդկային
սիրտը և անոր ազնուացումին ի խնդիր է
յարատեւ :

Բայց անոր երգերն ու տաղերը սուժած
են արուեստէ ու բովանդակութենէ իր ոն-
ուան զրերու տներու տաաջին բաւերու
բնարութենէն, մանաւանդ «Բ» զրին կրկ-
նումի հետեւանքով : Տուժած նմանապէս
կոանակներու յարմարեցումով, ինչպէս Յով-
հաննէս Կարնեցոյ տաղերու մասին խօսած

ատեն եւս այս կէտերուն մասին տրտայտյ-
 ասումք եմ : Դարձեալ գանձնք Ս . Դրքի հետ
 սակայ յարարերութեանց մէջ պնդուի, որ ի
 հարկէ ունի նաեւ իր բարերար ազգացու-
 թիւնն ասոնց վրայ : Սակայն ասոնց չէ կտ-
 րելի պլանով յայտկանութիւն, խորք ու
 կեանքի վերլիստութեան թիւն՝ խորսխումք
 քրիստոնէական ճշմարտութիւններու վրայ⁷ :

⁷ ԺԲ. տալիս կարծեալ գրումք է Ամբաստան
 Նապալի «Ռեքախութեան տալիքն ու թիւերն ու մէ
 յայ (հմմտ. Մնացականեան — Նապարեան, Նապալ
 Ամբաստան, Բանաստեղծութիւններ, Երեւան 1951.
 էջ 164—88) :

ՄՈՎՍԷՍ ԴՊԻՐ ԿԱՐՆԵՅԻ

Վիենն . Մխիթարեանց Մատենադարանին թ . 156 ձեռագիր Տաղարանի ունի քանի մը տաղեր , որոնց տառերու սկզբնատառերը կը կազմեն «Մովսէս» : Դարձեալ անոնցմէ ոմանց խորագրին մէջ կայ . «Տաղ առ կոյս Մարիամ Մովսէսի տապեալ Արդարութեցւոյ» կամ «Տաղ առ սուրբ կոյսն Մարիամ ամեմն Արդարութեցոյ (Մարիամ կոյս երանեալ» . Հմմտ . Տաշեան Հ . Յ . Մայր ցուցակ Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա , էջ 459) : Իսկ թ . 160 Ձեռագիր Տաղարանին մէջ կայ . «Ողբ ի վերայ ազգին մերոյ , տապեալ ի Կարնեցի Մովսէս գպրէ» (անդ էջ 469) :

Մովսէս , քանի որ տաղեր ունի , ուրեմն տաղասաց է , նմանապէս քանի որ Արդարութեցի կամ Կարնեցի կը յորջորջուի , յայտնի է թէ կա'մ Կարին քաղաքին մէջ եւ . կամ անոր նահանգին մէջ ծնած կամ ապրած ըլլայ : Թէ ի՛նչ պարագաներու տակ իր կեանքը անցուցած է եւ ի՛նչ գործեր բրած , չենք գիտեր , միայն սոսքանը ծանօթ է որ գպրէր էր (Հմմտ . վերը) : Անոր տաղերու Ձեռագիրներու մէջ կ'ըստ արատաւրութիւններէն կրնանք հետեւեցնել որ ԺԲ . դարու տաղասաց ըլլալու է : Ահառեան նկատի ունենալով որ

անոր տաղերը կը գտնուին 1758ին գրուած վերայիշեալ Թ. 156 Տաղարանին մէջ, կը գրէ . «Մովսէս Կարնեցի տաղասաց, նախ քան 1758» (Անձնանունների Բառարան, Գ. հար. էջ 449) : Այդ թուականն աւելի կը հաստատուի եւ Մովսէսի տարիքը կը բարձրանայ, երբ նկատենք որ Թ. 369 ձեռագիր Տաղարանը (նայն Մատենադարանին Մխիթարեանց) արտադրուած է իբր 1738—46ին եւ անոր մէջ կայ Մովսէսի անունով տաղ մը (հմմտ. Տաշեան, անդ էջ 820) :

Ձեռք կրնոր հաստատուել որ Մովսէս անունն առիկ մեղի հասած բոլոր տաղերը միեւնոյն անձէ բխան, բայց անսոցմէ մաս մը ստացոյ Մովսէս Կարնեցիէն է : Մովսէս անունն առիկ մեղի հասած տաղերու մեծագոյն մասը կը հրատարակենք եւ խորաքանդիրի մասին ստորեւ կ'արտայայտուինք, սրբան որ կարելի է մեղ :

Հրատարակութեան եւ համեմատութեան համար աչքի առջեւ սենինք հետեւեալ ձեռագիրներն ու տպագիրները .

Թ. 156 = A. (գրուած 1758ին. հմմտ. Տաշեան, անդ էջ 458) :

Թ. 160 = B. (գր. 1796—1827. անդ էջ 465) :

Թ. 369 = C. (գր. 1738—46. անդ էջ 820) :

Թ. 412 = D. (գր. 1765. անդ էջ 862) :

Թ. 514 = E. (դր. 1792. անդ չի 985) :

Թ. 944 = F. (դր. ԺԼ. դար. հմմտ. Ոսկեան չ. չ. Մայր ցուց. Բ. հար. չի 528) :

Թ. 1042 = G. (դր. Ի. դար. հմմտ. Ոսկեան, անդ չի 620) :

Թ. 577 = H. (դր. 1741—42, Ոսկեան, անդ չի 13) :

Այս Զեռագիրներէն չափերը աստատանքներով չեն, սակայն ուղղեցինք և մասով մը նշանակեցինք :

Կոստանեան Կ. Նոր ժողովածու, Պրակ Ա—Դ. Միջնադարեան Հայոց Տաղեր և և Ոտանաւորներ, Թիֆլիս, 1892 = K :

Բաղմափչոյ (1849, 1858, 1862, 1870, 1875) = P. :

Գիրք դպրութեան և Տաղարան, ասդ. Կ. Պ. 1714 = M :

Տաղարան, ասդ. Կ. Պ. 1740 = N :

¹ Կայ Մովսէս Արծկեցի մը, որ ստանաւ որ դրած է Զեռնաչի և Ուզուն Հասանի պատմութիւնը (Ալիշան, Հայապատմ., չի 127) և Մովսէս Պանձասոյց մը, որ Վարդանանց մասին շարական մը և պանձեր յորինած է (հմմտ. Բաղմափչոյ 1862, չի 174) և Աճառեան չ. (Աճնանուաների բարարան Գ. չի 440), պարձեալ՝ Մովսէս Բջնեցի, որ հեղինակ նշանակուած է «Եղեալ հարան անմահին» տաղին (հմմտ. Կոստանեան, Նոր ժողովածու, Գ. չի 75) :

Ա.

ՏԱԼՂ ՅԱՐՈՒԻԵԱՆ ՓՐԿՁԻՆ. ՅՈՐԺԱՄ ՀԱՆԳԻՊԵՑԱԻ
ՄԱԳԻԱՂԵՆԱՅԻՈՅՆ Ի ՊԱՐՏԻՉԻՆ

Մարիամ՝ Մազպապենին
Փարէր ի մէջ պարտիպին
Եւ. Հանդիպեալ Յիսուսին.
Ասէ զի՞ լաս, զու սվ կին,

- 5 Զի՞ լաս, զի՞ լաս, զի՞ լաս.
Կամ զո՞ խնդրես ցտապին.
Մի լայր, մի լայր, մի լայր,
Ես եմ Որդին միածին:

- Յարժամ լաւաւ զձայն Փրկչին,
10 Աս սառ անկեալ յայապին,
Ասէ, Մի մերձենար յիս,
Զի չեմ ելեալ սա Հայրն իմ:
Մի լայր, մի լայր Էւն (կրկնել իրաբանչիւր
տունէ վերջ):

Վեհին անմահ սրբային,
Եմ Հօր Որդի ծնցածին.

Ձեռագիր՝

A, թղ. 26ր—27ա (ընագիր):

C, թղ. 13ա—13բ:

G, թղ. 37ա:

1 Մազպապենին G: Մարթապենի C:

4 սվ A, սվ զու կին G:

6 մի լար, մի լար, մի լար CG:

10 Որժամ A: ապա՝ արդային, եղբարձն, զնտին
Էւն A: Նաեւ C չառ տառասխալներ ունի:

Իջի յարդանդ սուրբ Կուսին,
Առի զմարմին մարդկային : 15

Սողարթաթաթի, յարմատին,
Բեւեռեցայ ի վայտին,
Պտտեալ (ի) զերեզման Եդին,
Յարեայ կամաւ Հոր վերին : 20

Երբ զա պատմեա Եղարցն իմ,
Այն մեռառան սուրբ զրնդին,
Ի Գալիլեայ ժողովին,
Էւ անդ տեսցեն զսիրելին :

Սլացիր սրպէս զարծուի,
Տար տւաթիւ Պետրոսի,
Ասա զՏէրն ձեր տեսի,
Զի կայր ի մէջ պարտիպի : 25

16 մարմին A :

17 Սողարթաթաթաւ արմատին C, արմաին A :

23 Նեաւելին CG : 24 սիրելին A :

25 զարծուին G : 26 Պետրոսին G :

27 զՏէր G : 28 պարտիպին G :

Տաշեան, Մայր ցուցակ չի 459) (Թ. 156), չի 820
(Թ. 369), 892, Սեկեան, Մայր ցուց. Բ. չի 681. Թ.
1012), որ (Խղ. 375ու) խորագրումն է «Տաղ ի
Մովսիսի Խորենացոյ ասացեալ վասն Որդւոյն Միա-
Տնի»։ Աւելորդ է բռնի սր պա Խորենացիին զբշէն չի :
— Այս եւ որիչ քանի մը ասուեր Մովսէս անուան
սակ կան ի Tübingen, հմմա. Finck und Gjand-
schezan, Verzeichnis der arm. Handschriften der
Königl. Universitätsbibliothek zu Tübingen, չի
97—108 :

ՏԱՂԱՆԻ ՀԱՅԿԱՆ ՍՈՒՐԵՐ

Մտքբազմայի տեսաւոյ կարօտ եմ , սէր իմ ,
 Եկ տու ին ,

Զի կարբի խանդակաթ եմ , մի խեթիւ հայեր
 յիս ,

Սիւնիկ սենիմ այլ պերտնակ ճարակ իմ սրբ-
 ախ .

Մի (յ)ամեր , իսկոյն սէր սենիմ , վաւթով
 Եկ տու ին :

Որ սրտամամբ իջեր ի վերտառ նրման հայ-
 մայ ,

Որոյ տրման էր տրտոցեր գրածակ սիրոյ ,
 Երոյ մի յետներ եւ սրտներ պիտ ի շնորհայ
 քոյ .

Մի (յ)ամեր . . . :

Վանեալ յայթեաց ինձ թշնամին , նկուն
 արար պիտ :

Հասաւ տղեղամբ լարեալ սւծպին նետիւ հա-
 րաւ յիս ,

Հաս ինձ նր(պատա) եւ ձեռքնաւ տղե-
 րախախտ .

Մի (յ)ամեր . . . :

Սէր իմ , ս՞վ է սր նմանի պեղով նապերոյ ,
 Ետապապապ կամ կարօտեալ սիրով նայե-
 լոյ .

Այլ տանկով այց տրայ ինձ, սպորմեայ գե- 25
րայս .

Մի (յ)ամեր . . . :

Եմ ծաբաւի, գիտ գովացայ սխաից վաւ-
կայ ,

Մի եղջերի եմ վաւաբայ ի քարայ աղբերաց , 30

Արբայ եւ ինձ ստախտարա աղբերկդ չնոր-
հաց .

Մի (յ)ամեր . . . :

Ստաբուկ եղէ ի մէջ սպանց թաւաւր մհա-
լով . 35

Թանգարեցայ սամանց բանից խիստ (յ)ա-
պաղելով ,

Մինչ երբ գոչեմ եւ հասուչեմ, սգրամ վա-
րելով .

Մի (յ)ամեր, իսկոյն սէր տնիմ, վաւթով 40
եկ սա իս :

Ձեռագիր՝

A, թղ. 33բ—34ա (բնագիր) :

28 Պիտի Բիւլլի՝ աղբից :

Տաշեան, Մայր ցոյցակ էջ 459, բնագիրը չաւ
տատախաղներ ունի :

ՏԱՂ ԱՌ ԽՈՒՐԲ ԿՈՅՄՆ ԱՍԱՑԵԱԼ Ի ՄՈՎՍԻՍԷ
ԴՊՐԷ ԿԱՐՆԵՑԻՈՅ

- Մենացեալ այրիմ սիրով,
Սէրն իմ, փութով էջ ի բարձանց,
Զի կարի խանդակաթ եմ,
Լուր, էջ ի խնկարբեր լերանց,
5 Շաշան հովտաց, ծաղիկ պաշտաց,
Եկ սիրելի իմ, աղաւնի իմ,
Գեղեցիկ, զի ձմեռն կանց:

- Օղապնաց բարձրաթռիչ,
Թռչան տառել բարձրացեալ,
10 Եկ ի սլարտէյ քո նորապատրճ,
Բարսումն անաշխ կնթաղբեալ:

Զևագիր՝

- A, թղ. 18ա եւ —20ա:
C, թղ. 11բ—12բ (սեղպաղբական շատ սխալ
տանի, քանի մը հաստ միայն նշանակեցինք):
E, թղ. 47ա—48ա (բնագիր):
F, թղ. 67բ—68բ:
G, թղ. 96ա:
P, 1870 էջ 311:

- Մոփսէս F. 1 սիրով C:
2 սէր իմ A: սէրբոյ փութով P: փութով C:
3 խանդապատիմ G: խանդակաղ C:
5 հովտաց C: ծաղիկ բնոյ պաշտաց G: պաշ-
տեաց C:
6 եկ սիրելի իմ աղաւնի. իմ գեղեցիկ A:
աղաւնի իմ գեղեցիկ P:
8 բարձրաթռիչ C:
10 նորապատրճ C:
11 Են պաղարեալ G: Ենպաղբեալ A:

Գեղով յարժարեալ, գունով գարգարեալ.
Եկ սիրելի... :

Վասն է՞ր հայիս յիս խելիս,
Միկէ սենիմ քան զքեզ ճարակ, 15
Վայելուչ այդի նարատունի,
Դեռահաս նար բարունակ,
Համ քաղցր, նսեւ տխրամի.
Ե՛կ սիրելի... :

Սասնամանիքն լուծան, 20
Սմայք հոսեցին խոսոն անձրեւոյ,
Նարպաս եւ քրքում գունով,
Ծաղկունքն ամէն թխտատարած,
Ի ձերպից վիմայ բղխումն աղբերաց.
Ե՛կ սիրելի... :

Եղև լի այդին ցօղով,

12 յարժար EFP: զարարեալ C:

14 խէթի A:

15 սենիմ քեզ ճարակ EP:

16 այդին EFP: նարայցատուն C:

17 պարունակ E:

18 քաղցրունակ A: քաղիցքովակ C:

21 ամայք C: բուսեցին E: խոսոն C:

22 գունով A:

23 ծաղկունք AC: ամեն A: թխտատարած F:
փթթատարած P:

24 ձերպից C:

26 Յսղով չոզաղերով, չուխ չուչանով երհնա-
զարգեալ, վարդենիքն քան թարգան կարմիր գւղով
երզէ պարելով ցրնաց կայթելով A:

26 չուրջ չուչանով, երզնապարթեալ, վարդենիքն
զարթան կարմիր գունով... ցրնա կայթելով C:

- Շուր շուրկելով շիւղ շուշան,
 Երվնագարդեալ վարդենիքն,
 Քան զարդան կարմիր դունով.
 30 Երկեա՛ պարելով, ցնծա՛ խայտալով.
 Ե՛կ սիրելի... :

- Մարաշակ թևատարած,
 Տերևախիտ խնծար սասա,
 Ո՛վ դու բնաբեալի ի բիրից.
 35 Կթևա սղիւյց քս անարատ,
 Ձեռով անրալցատ, լեզուով անդրուատ.
 Ե՛կ սիրելի... :

- 27 շուշանով FP:
 32 սարաշակ A: սարաշակ C:
 33 տերևախիթ A: տերևալից F:
 34 բիրաց C:
 35 կրթեաց AC: զսղիւց C:
 36 լեզուօք A: զլեզով անրալցատ, լեզուով բնա-
 րած C:

Տաշևան, Մայր ցուցակ էջ 986 (թ. 514) 820.
 (թ. 309), Ոսկեան, Մայր ցուցակ, F, էջ 530 (թ.
 944), 673 (թ. 1042) սոյն տաղը կոչ հաւ. թ. 156
 Ձեռագիր տաղարանի մէջ, լոյց Շ. Տաշևանէ նկատի
 չէ տոնում: Հրատարակում է «Բագմալէպ»ի մէջ,
 1870 էջ 311 «Երգ առ Յիսուս» խորագրով: Թ. 156
 Ձեռագրին մէջ ունի սա խեղճ խորալիրը՝ «Տաղ
 աղնուպոյն տա սիրեցեալն իւր, ձայնն կամի գաւրն
 իւր մուծանել զգանեակ որտին իւրոյ կամ Լըրեմ
 խոս առ ի սուրբ կոյսն ոյսինքն անհամեմատնի կամ
 սյս տուելով ևկ ազատնի իմ»։ անդ թղ. 18ա արտա-
 դրում էն հինգ տուն, շարունակութիւնը կը դրա-
 նուի՝ թղ. 20ա ի վրայ: Իսկ թ. 1042 (G.) սոյն տա-
 գէն միայն երկու տուն ունի:

Դ.

ՏԱՂ ԱՌԻ Ս. ԿՈՅՍՆ

Եղեալ հարսն անմահին ,
 Երկնասր արքային ,
 Աստուտ անճառին ,
 Մարիամ լուսածին :

Բամբա զօրացրն վերին , 5
 Սիրավրդ քս զմայլին ,
 Բաղձանօք կարօտին ,
 Եւ յաւէա փափայլին :

Գերայոյն զահ կայմեալ , 10
 Տաճար սուրբ սրբապեալ ,
 Յար Աստուածրն բայմեալ ,
 Խեղահի երանեալ :

Ի քէն սիրով հալցեմ , 15
 Արատաւօք աղերսեմ ,
 Յաւային պապառթմ ,
 Նայել յիս աղաչեմ :

Մսլսրեալ թափառիմ ,
 Յարսողէն աստիճայիմ ,

Ձեռագիր՝

B, թղ. 66տ—47ր (բնագիր) :

F, թղ. 65տ—46ր :

H, թղ. 31ր—32տ :

Հրա. M. էջ 154. N. էջ 218 :

S փափաքին FHM :

18 սրտէն HM :

- Բարեխօս գրեց ունիմ ,
 20) Կոյս մաքսսր յաղաղս իմ :

Ոստին յոյժ շարսոյոյն ,
 Սպասէ միշտ իմ հոգւոյն ,
 Կարեւոր խոցէ գնոյն ,
 Ողորմես անկեւոյն :

- 25) Վարանեալ տատանիմ ,
 Գաղտնի նետութք գինիմ ,
 Աղաչեմ սրբուհի ,
 Ստատեացի , սուղեացի :

- Սոսկալի յօր ելից ,
 30) Յորժամ գկեանս այս թոյլից ,
 Աղաչեմ կոյս անրիծ ,
 Փրկեա՛ր գրս ի նետից :

- Ի յոյսց այս շարէ ,
 Խուտարին իշխանէ ,
 35) Հոյիս իմ սարսափէ ,
 Օգնական գրեց կոչէ :

Սպասէ մեծ տունին ,
 Գալստեան Միածնին ,

21 շարաթոյն HM :

23 կարէ վերեոյց HM. կարէվէր N :

24 ողորմեայ M :

29 օր M. օր ելից H :

31 տմրիծ F :

32 ի տուից H. փրկել M :

Ազատ թիւերն ,
 Միջոցաւ իւր պատուին :

40

Երեւել լոյս զատուց ,
 Պարանկից երջանկաց ,
 Միշտ օրհնել զմանն Աստուած ,
 Անսահման պարագայց :

41 Երեւել HM :

Տաշկան, Մայր ցուցակ էջ 469 (թ. 160), Ուս-
 կան, Մայր ցուցակ Բ. էջ 530 (թ. 944), անդ էջ 13
 (թ. 547) : — Տեւեհի՝ այս ոտոյր նաեւ կիւրճակեւան
 Բ. կաթի : Յուցակ Զեւոյրաց Աստուծոյ պաշտօնին
 Մասեհապարանի Հայոց, Պէյրութ 1961. էջ 887 :

Ե .

ՏԱՂ ԱՌԻՄԻՆ ԿՈՅՍՆ ՄԱՐԻԱՄ ՈՒՄԵՄՆԵ,
ԱՐՋՈՒՐՈՒՄԵՅՈՅ

- Մարիամ կոյս երանեալ,
Գերաշրաշ թագիւ պըճեալ,
Հոյիս ի քեզ գեներալ,
Զինաւար, գինաւար, գինաւար, գինաւար,
5 Ող (չոս) բիրից բնարեալ :

Օրիորդացն Դաւթի,
Դու կոչեցար հարսն երկնի
Աղերս սրդոյդ մասաւցի .
Զեներալ, գինաւար . . . :

- 10 Վեհին մեծի մենարան,
Անմահ Բանին ճամարան,
Ինձ քեզ ունիմ ապաստան .
Զեներալ, գինաւար . . . :

- Սիրոյ անմահ սրբոյին,
15 Մայր եւ ծնող Միածնին,
Ապուէն գրեզ ունիմ,
Զեներալ, գինաւար . . . :

Զեապիր՝

Ա, սկիզբը՝ թղ. 25ր եւ չաբունակութիւնը՝
թղ. 19ր. «Երգեմք քեզ երգս», (բնագիր) :

3 Երբեմն գեներալ եւ Երբեմն գինաւար A :
Կր ճշանակէ անձնատուութիւն, ուխտ .

Երգեմք քեզ Երգս հրճասանայ ,
 Խրնդայ տեղի բերկրանայ ,
 Թաղ և պրտակ կուսանայ ,
 Զենահար . . . :

20

Սիրով այրիմ առչորիմ ,
 Զմեղս յիշեմ՝ դարհարիմ ,
 Հաղայս ճարակ զքեզ սնիմ ,
 Զենահար . . . :

25

Ի քեզ յուսամ տիրածին ,
 Մարիամ Աստուածածին ,
 Բարեխոսեայ Միածնին .
 Զենահար . . . ով բխրից բնարեալ :

Տաշեան, Մայր ցուցակ, էջ 450 և Թ. 1561 : Այս
 չորս տունը կայ Թ. 156 Չեսուրիեն մէջ թղ. 25ր, իսկ
 վերջին տուները կը գտնուին հոն, բայց առջևը՝
 թղ. Ար.ի վրայ. հմմտ. վերը :

Զ .

ՆՈՐԻՆ Ի ՎԵՐԱՅ ՍՈՒՐԻ ԿՈՒՍԻՆ ՄԱՐԻԱՄՈՒ

Մենարան յուսաճեմ՝ մասեր աէրուէեան ,
 Զարդարեալ առադատտ յուսակերտ խորան ,
 Քեզ տեղի պատրաստեաց Յիսուս Մեակայն ,
 Ո՛վ բնորեալդ ի բիրից կոյս առադական :

5 Ուրախացիր ցնծա լեան զմասեան ,
 Ո՛վ աշտարակ դաւթեան , կառք սուղմոնեան ,
 Ամէն ապր եւ ապինք զմեզ կարօտանսն .
 Ո՛վ բնորեալդ . . .

Վարդ եւ քրքում՝ նարդսս , զմասն եւ չա-
 10 չան ,
 Զեն նոքա համեմատ հասոյց աննրման ,
 Հստն որ խփէն յուրեաց ապինք զմայլեցան :
 Ո՛վ . . .

Արքայական ստճար ,
 15 Բանին խորան կազմեալ ,
 Անուշահատ յարմատ .
 Անապական կոյս , մեղատարաց յոյս :

ԶԼսաղիբ՝

Է, Ժդ. 48տ—ր (բնաղիբ) :

5 Ժբնծա :

18 արդեօ՞ք՝ տխրայի

Սիրելի սուրբ տառակ ,
 Եղեր դարնան դուշակ ,
 Տևտոնադրեալ տախտակ .

20

Անտպական կոյս , մեղաւորաց յոյս :

Արմատ անմահութեան ,
 Շառաւիղէ Դաւթի ,
 Ծրնար ցանմահ արքայն ,

Անտպական կոյս , մեղաւորաց յոյս :

25

Տաշեան, Մայր ցուցակ էջ 986 (Թ. 514) : Այս տապր արտադրուած է Մովսէս Կարնեցի գործին . . . «Մենացեալ սյրիմ սիրով» սկզբնաւորուած տապին յետոյ և՛ գրուած «նորին . . .» սրով կարելի է Լզրակացնել որ Մովսէս Կարնեցիի բոլոյ : Առաջին երեք տուներու սկզբնաւորակը կը կոչմեն «Մով» սուտի բաւել է՝ թերի է : Աջորդ երեք տուներու սկզբնաւորակը կը կոչմուի «Աստ» : Միայն «կոյս անտպական» և՛ «անտպական կոյս» նմանութիւններն են, որոնք կրնան մտածել տալ թէ իրարու դուշ զբարեբին — «էկ տապի մասեր բոլան, բայց երեք տուն պակասով : Ո՛հ նկատելով՝ չափազանց կտակածելի :

Է.

ՏԱՂ ԱՌԻ ԻԻՐՈՒՄ ՊԱՂԱՏԻ ԱՌԻ ՍԻՐԵՆԷԻՆԵ

Մեղք իմ բողոքացան քան ըզհեր գլխոյս ,
Քեզ ունիմ ապաւէն , սվ երջանիկ կոյս ,
Ձախւ եւ զգիշեր արաօսը ցօղէ աչերոյս .
Մի թողաւ զիս ի սպաս , սգորմեայ գերոյս :

- 5 Ունայն դատյ արդեանց ստաքինութեան ,
Ոչ ունելով երկիրդ տատաւած պաշտութեան ,
Լալով ի քեզ զիմեմ , մայր սգորմութեան .
Մի թողաւ զիս ի սպաս , սգորմեայ գերոյս :

- Վաճառական եկի աշխարհս շահելոյ ,
10 Վատնեալ թափաւ զբոտյ վասն ապագելոյ ,
Բարեխոսեայ սուրբ կոյս , վասն իմ սրգոյ քո .
Մի թողաւ զիս ի սպաս , սգորմեայ գերոյս :

- Ստատիմ , սարսափիմ ահէ գեհնայն ,
Թէպէտ դարչիմ մեղաց , դառնամ միշտ աս
15 նայն ,
Ձքեզ ունիմ միջնորդ պանծալի գլխոյն .
Մի թողաւ զիս ի սպաս , սգորմեայ գերոյս :

Ձեռագիր՝

A, թղ. 22բ—23ա (բնագիր) :

3 ցողէ A :

9 աշխարհ A :

17 արգայտրան A :

Էրանուհի լուսակերտ արքայաբան ,
 Անմահ թողաւորին մաքուր մենարան ,
 Թէպէտ եմ մեղաւոր զսրով անարժան , 20
 Մի թողաւր զիս ի սպաս , սգորմեայ զերւոյս :

Սրտաբեկեալ չքիմ երերուն ,
 Տարտրեբեալ ծփիմ նման ծովերուն .
 Դու ինձ լեր ձեռնառաւ , ով Մայր քաղաքա- 25
 զայն .
 Մի թողաւր զիս ի սպաս , սգորմեայ զերւոյս :

21 սրտաբեկեալ A :

Տաշեան, Մայր ցուց. էջ 47b) (թ. 15b) :

Ը .

ՈՂԲ Ի ՎԵՐԱՅ ԱԶԳԻՆ ՄԵՐՈՅ ԱՍԱՏԵԱԼ Ի
ԿԱՐՆԵՑԻ ՄՈՎԱՅՍ ԳՊԲԷ

Միտպատ մատախուղ տիրեաց մերայնոց ,
Ոչ ժուժելով բայժաց ելին ի հաւատաց .
Լալով աս քեզ գիմեմ , Տէր տրարածաց ,
Այց արա տատապեալ ազգիս մեր Հայոց :

- 5 Պատրապինքն ի վերաց մեր բայժացան ,
Որպէս զկոտուղի զէտ զարբեալ զապան .
Ով քաղցրապէս Յիսուս , կենաց դաւապան ,
Այց արա տատապեալ ազգիս մեր Հայոց :

- Վա՛յ և եղուկ ժամուս , որ հանդիպեցաք ,
10 ի ձեռս անորինացն թափասեցաք .
Օղնեա մեզ , Տէր Յիսուս , ի սպաս կորա-
ցաք ,
Այց արա տատապեալ ազգիս մեր Հայոց :

- Սուրբ Սահակ Պարթև , ազինս հսկասր ,
15 Որպէս նախաստցեր եղաք յստանօր .
Ոչ աճելով իշխան և ոչ թաղաւոր .
Այց արա տատապեալ ազգիս մեր Հայոց :

Զեռադիր՝

В, թղ. 181ա (ընտզիր) :

Е, թղ. 117բ—118ա :

3 ելին հաւատաց Е :

9 յոր Е :

Եկ Տէր Լամբրոսնայի, լեր մեզ ցտակից,
 Որպէս գուշակեցեր, եղաք սղարից.
 Եկեզեցիք՝ պանդտիք, իշխանք՝ գողակից. 20
 Այց արա տառապեալ ազգիս մեր Հայոց:

Սրբուհի սիրասնունդ, լեր մեզ օժանդակ,
 Փրկեալի սուտ եղբարց, սրք են պլանդակ,
 Ի ծոց եկեզեցւոյ պահեալ մարտիակ.
 Այց արա տառապեալ ազգիս մեր Հայոց. 25

19) Եկեզեցիկ E:

Տաշեան, Մայր ցոյց. էջ 469 (Թ. 160), էջ 987
 (Թ. 514):

ԵՐԳ ԸՋՆԵԻԻ Ի ՎԵՐԱՅ ԱՌԻՐԲ ԷՋՄԲԻԱՅՆԻ
ԱՍԱՏԵԱԼ Ի ՄԱՎԱԽԻՆ

Երջանկափայլ սրբարան ,
Լուսաղարց մայրց Սիօն ,
Սուրբ Երրորդին ընտկարան ,
Լուսաղարց մայրց Սիօն
5 Սուրբ Հուստայ բշակմարան ,
Մեղաց մերոց քաւորան (Է)
Գերափայլ աղնիւ Սիօն :

Բենաշէն յարկ տարփայլի ,
Մաքսւր լուսով Հրաշայլի ,
10 Մեր աղն Էիցս սիրելի ,
Ստիտր սակի տենչայլի :

Գեղեցկածէւ կողմեցար ,
Լուսակերպ նկարեցար ,
Անհամեմատ կերակցար ,
15 Աղնիւ լուսով փայլեցար :

Իմանայլի տուն յաւայ ,
Պայծառ սենեակից Աստուծոյ ,
Կուսական քս սուրբ պթայ՝
Արա տրժանի լուսայլ :

Ձեռագիր՝

D, ԹԳ. 12բ—14բ (բնագիր) :

2 Այս տողը իւրաքանչիւր կամ յաջորդ տողէ
վերջ ամբողջութեամբ կրկնելի է :

19 Կարծեմ պիտի թլլայ՝ յուսայլ :

Մեծապայծառ լուսարան , 20
 Անհատ Բանին ճեմարան ,
 Անուշ խնկոց բուրարան ,
 Կրկն ախարկն մաքրարան :

Ուլ սուրբ խորան լուսալի , 25
 Յուկտ պաղսք պերճալի ,
 Այնուաչառ նապլի ,
 Գունապեղիք ցանկալի :

Վարդապայն գեղեցկացար ,
 Կարմիր գունով պճնեցար , 30
 Սիրալի երեւցար ,
 Սրտի խմայ սէր ցուցար :

Սիրոյդ սրբոյ սարասցոյ ,
 Ախտի սիրոյ մասնեցոյ
 Կարի վիրսք խոցեցոյ , 35
 Ի քեզ հպմամբ բաժեցոյ :

Իմաստուն գերասուրբ ,
 Անարատ տմենասուրբ ,
 Արվիտալոյլ մշտասուրբ ,
 Դրախտ փայլուն յարասուրբ :

Սոսկալի գերամբիծ , 40
 Փետայդ քս սուրբ յար անբիծ ,
 Անտխտ սիրով միանցիք () ,
 Մանկունքս ձեօք հրճուեցաք .
 Է գերափայլ աղնիս Սիօն :

- 45 Էական լուսոյն կրօղ,
 Անմահ Բանին յար կրօղ,
 Ձմեղ նեղութեանց փրկօղ,
 Անճառ լուսոյն հրաւիրօղ,
 Է գերափայլ աղնիւ Սիօն:

Խորագրէն յետոյ կայ՝ «ԹՎին ՌՄԺԲին Ապրիլի մէկին գրեցաւ ձեռամբ անարժան և անպիտան և յանեալ ծառայ Աստուծոյ Պետրոսէ» (հմմտ. Տաղր՝ Տաշեան, Մայր ցուցակ էջ 862, թ. 412): Այս տաղը չառ նմանութիւն ունի Ղազար Կաթողիկոսի Էջմիածնի մասին գրած ոյն ոտղին հետ, սրուն սկիզբն է. «Էջմիածին գարդ փառաց, յոյս է, յոյս է, մայրդ լուսոյ» (Տաշեան, Մայր ցուցակ էջ 862):

Ժ .

ՏԱՂ ԱԶՆԻԿ (բառ մը անընթեռնիկ)
ՂԱՐԻՊՈՒԿԵԱՆ

Մեկնեցայ հայրենեացն իմ աստ մնալով ,
Յօտար երկիր թափառելով , մաշկելով ,
Պանդուխտ եւ անցատար վշտակիր մարմնով ,
Ի յնստանեաց եզրաբց կարօտ մնալով :

Օտար աշխարհ թափառ , չունիմ դպարում , 5
Տարարերեւոյ ծլփիմ նման ծովերուն ,
Ահ եւ կասկած եւ վիշաք անթիւ անպատում ,
Զանձրանալով ի սպաս մնացի կարօտով :

Վիշտս ի տապալկաց , վիշտս ի սուտ
Եզրաբց , 10
Վիշտս ի հրապուրանաց անօրէն ապանց ,

Զեռադիր եւ ապադրութիւն՝

A, թղ. 23ր—24ր (ընտղիր) :

P, 1858 42 135 :

1 հայրենաց իմ A :

2 օտար աշխարհ P :

3 պանդուխտ եւ նժդեհ P :

4 ի յնստանեաց P :

5 աշխարհ A : թափառ A :

6 տարարերեւոյ A :

7 կասկած P :

8 ի յնստանեաց եզրաբց կարօտ մնալով P :
կարօտով A :

11 արհամարհ A :

Արհաւիրք տհարկութիւն զեւ ջուրց հասանաց,
Պաշարելով անձն իմ, մնացի կարօտով:

Սարսաղութիւն կարկամեալ կամ երկիւղալից,
15 Խանդարեցի յասումն ի դէմս ամենից,
Թշուղտ կամ ենթուղբեալ յերկիր բարեից,
Բայց ոչ ունիմ հանդիստ, մնացի կարօտով:

Երեւեալ գեղերիմ ի այս կենցաղում,
Պահ մի սւրախանամ, հազար պահ
20 տրտում,
Յայց եւ զերեկ տաղնաւ, ահ եւ հասաչում,
Աղաղելով ի հոգս մնացի կարօտով:

Սրբուհի Կոյս, օգնեալ ինձ տատաղելոյս,
Կսկծալին աղբակելոյս, ցուելոյս,
25 Բարեխօսեալ տս Տէր սղարմիլ գերոյս,
Հանելով ի բանուէս, մնացի կարօտով:

12 կարօտով A:

13 երկիւղալ լից A:

14 յասումն P:

15 են զաղբեալ A:

16 կարօտով A:

17 ի յայս P:

19 ցայք... տաքնաւ A: արեւ հասաչումն P:

20 կարօտով A:

21 օգնեալ A:

24 կրակիւծաց գին աղբակելոյ A: տատաղելոյս P:

25 բարեխօսեալ A: գերաս P:

26 ի բանուէ P: կարօտով A:

Ինձ սղարմեա Յիսուս, Բանդոյ հայրական,
 Աստուինիմ ի քեզ, կենաց դատադան,
 Թէպէտ եմ մեղատուր զսլով անարժան,
 Մի թողուր զիս ի սպառ, մնացի կարօտսով : 30

27 սղարմեայ A :

28 կարօտսով A :

Տաշեան, Մայր ցուցակ, էջ 459 (թ. 156), Բաղ-
 մովկայ 1858, էջ 135, ուր խորագրուած է «Ազգացին
 պանդխտի մը երգ» : այսքան :

ԺԱ .

ՏԱՂ ԱՌ ՍԷՐՆ ԻԻՐ Ի ՅՂՁԱԿՆ ԿԱՄ Ի ՄՈՒՆՈՆԵԼ

Մեղմիրկ հարաւային հողմայն ,
 Հնչեաց եւ եղեւ նոր զարան ,
 Ե՛կ սիրելի իմ քաղցրուցայն ,
 Ե՛կ նիստ տորնթեր վարդենայն :

- 5 Ուրք երկորեակ սրդայ եղանց ,
 Իջին յանտատախիտ լերանց ,
 Աչերն յանեղէն ծարուրած ,
 Փառք ներակերտոյ Բարձրւոյն :

- Վրթք յանտարտեղ զիմեալ զան ,
 10 Յարօտ չաւանիս շաւանան ,
 Աժէնն երկորեակ ֆարտ սչ կան ,
 Ըստեղծայն յօրինէր զայնզոյն :

Ձեռագիր եւ տպագրութիւն՝

A, թղ . 21ր—22տ (ընտղիր) :

P, 1849 էջ 287 :

1 հարաւային A :

5 երկուսրթք P :

6 յանտատախիտ A :

7 անեղէն A :

8 նակերտոյ A :

9 վրթք յանտարտ A :

10 տրօտ A :

11 զամենն A : երկուսրթք P :

12 զուգացայն P : օրինել զայնզոյն A :

Սէր իմ սիրտէ՛լ եկ ի սյղին ,
 Ահա ծաղկեցաւ նրոնենին ,
 Թռչունն նրստէր վերայ վարդին ,
 Չայնէ տա իւր սիրեցելոյն : 15

Երամս երամոց հետեւին ,
 Թռչունքն ամենայն գետեղին ,
 Երգեն վրասս տան սաեղծ սղին ,
 Հաւապս ներբաղից գոյնոյոյն : 20

Սալամքն իջին ի լեւներուն ,
 Կարկաչեն ի մէջ թրփերուն ,
 Ունկն գիր ձայնից ձայերուն ,
 Ոմն թաւ , ոմն նրբրաղոյն :

13 ի սյղին A. ի յայղին P :

14 ծաղկեցաւ A :

18 թռչուն P :

20 նմապս A :

21 սալամք P : լեւներուն P :

22 կարկաչեն P. մէջ P :

23 ձայնից չոմի P :

Տաշեան, Մայր ցուցակ էջ 151) (Թ. 156) : Բաղ-
 մավէոյ 1849, էջ 287. Իսկ հրատարակութիւն ասանց
 սրեւիցէ տեղեկութեան : Խորագրութեամբ՝ «Տաղ բղձա-
 կան» :

ԺԲ .

ՏԱՂԱՒԱԾ ԼՂԱՂԱՒԱԾ ԻՆԻՐ՝ ՁԱՅՆ ԱՌԵՂՈՎ

Ե՛կ իմ սիրուն սիրելույսն ,
 Ձեզից ի՞նչ բեհեզ ձերանույսն ,
 Ե՛կ այսունի փեսաօք պարզուն ,
 Ե՛կ իմ տառաքանի շապոյք խոսուն :

- 5 Բամեայ ծաղկանց սայլ ժպտոյին ,
 Գունով զկտով համապարտին ,
 Խոսուն տերեւով փթթիմեայ պճնին ,
 Բայց ոչ ունին հաս քո վարդայն :

- 10 Գերազանցեալ զսհար վարդին ,
 Կայծ կարկեհան շափիւղային ,
 Բալար սրտակեր զեա ըլլասին ,
 Ձկայ քեզ նման յեղեցկայսն :

Մարդտրիտ անյին տննրման ,
 Լուսոյ ճաճանչ բիւրեղանման ,

Ձեռագիր եւ ստորագրութիւն՝

A, թղ. 20ա—21ա :

K, Բ. պրտկ էջ 29—30 :

P, 1875 էջ 106 (ընտղիր) :

1 Ե՛կ իմ սիրելույսն սիրուն A :

3 փեսաօք A :

8 վարդին A :

10 շափիւղային A :

12 զէա քղրասին A :

14 բիւրեղանման A :

Դու ճատաղայթ արեգական ,
Այսօր ցալացեալ եղեր յամպոյն :

(18)

Ոսկեապստա քաղով պճներ ,
Հանջօք քս արկ շրջաշատես ,
Այս քս պունով քան զլար կարմիր ,
Չեւով սպնիս վայելչապոյն :

(20)

Վարսիք գեղձան ծամակարով ,
Յեսեալ յսկանց թափ մարդարաս / ,
Ոսկի պրնաիք բաղկանացով ,
Պրճգրնատարն յարմարապոյն :

Սիրամարդ իմ սակի փեարով ,
Ել ի հովիտս աս շուշանով ,
Կայթեաց ի պարս ճեմելով ,
Ահա հրնչեաց հոգմ մեղմապոյն :

(28)

Եկրն հարա , հրնչեաց պղին ,
Ոստս արձակեաց նոճ նըչենին ,

(30)

16 փայլատակեալ եղեր A :

17 քով պրճներ A :

18 լանջօք քս արկ շխաշատիտ A :

19 Այդ քս K :

20 վայելչապոյն A :

21 վարսիք կաղմեալ ծամակարով A :

22 թաք մարդարասով A :

24 պրճգրնատար A :

26 յեկի A :

27 կայթեաց A :

28 հոգմ A :

29 հարափ A :

30 ոստ K :

Ահա բուրեաց հաս նարպասին,
Ծաղկունքն ամեն պայծառազայն:

Սիրով խայտայ ի պարախդին,
Էանց երկիւյն ձմեռնային,
35 Ժամ է որ դայ տատրակն յայդին,
Նրապելով երդ քաղցրազայն:

Ինձ տեսութեան տանել արժան,
Սակաւ երզայս լինել հաւան,
Ընկալ դավեսա ներբազական,
40 Ի Մովսիսէ նրա տառազայն:

32 ամէն AK:

34 երկիւյ A:

35 ազդին A:

36 նրվապելով A:

37 տեսութեանդ A:

38 լինել A:

40 նրվատառազայն A: հաւատառազայն եւ վերջ 36
նրապելով K:

Տաշեան, Մայր ցուցակ, էջ 459: Կոստանեան Կ.
Նոր ժողովածու, Բ. պրակ, Միջնադարեան Հայոց
տաղեր, Թիֆլիս 1892, էջ 29: Բաղժավէպ 1873, էջ
106. ուր տաղը հրատարակուած՝ առանց որեւէ
դրութեան: Այս տաղին Մովսէս Կարենցւոյն բլրաբուն
տպագրաց զույգէ բլրայ ժիպցն այն որ Թ. 156 (A)
Զեռաղբին մէջ Մ. Կարենցիի տաղերու շարքին մէջ
կը գտնուի:

ԺԳ.

ՏԱՂ ԱԶՆԵԻ ԳՈՒՆ, ԷԹԷ ԳԻՏԻՅԵԱ, ԻՐԻՇԻ ՊԱՍՏԷ

Մի վհատիր անձ իմ, լեր միշտ սցխոյան
 Մի զարհուրիր հոգի իմ յուսոյ տէր արդոյն
 Զի պահեացէ րոքեղ չարէն անխափան .
 Համիրամ, համիրամ, համիրամ կենօք
 անսասան :

Ուրախացիր սիրտ իմ, զի կառ վարանեալ,
 Նաւարեկեալ, ալեկոծեալ, մըրըրեալ,
 Կալ քեղ միշտ բարեխօս կոյսն ամէնսրհեալ,
 Համիրամ . . . :

Վասն է՞ր սաստիս եւ տատաղիս, վասն է՞ր
 լառ .
 Խանդադատեալ զասն ազէտիւ զիս՞րդ լառ .
 Խնդրեաց ի Տեասնէ, լիցի քեղ նրպատառ .
 Համիրամ . . . :

Սիրտ իմ առ քեղ ազապակէ ողբալով,
 Պաղատելով, աղերսելով, վարելով,
 Նայեաց առ իս Տէր իմ Յիսուս խնայելով
 Համիրամ . . . :

Էյ անսկիզբն, աներբ, անհուն, անպարպակ,
 Ամենազոր Տէր իմ, լեր ինձ (յ)օթանդակ,
 (Տոյ մը կը պակսի) :
 Համիրամ . . . :

Սկսւ իմ Յիսուս, սիրեցելոյդ սպարմեաց,
 Ողորմեաց . . . (անբնթեանի) ուցի տրժանի
 արայ
 Հաստեայ, տանեայ, կաստախարեայ,
 կազդարեայ,
 Համիրամ . . . :

Ձեռագիր՝

A, թղ. 15) և շարունակութիւնը թղ. 26) և
 (ընտղիրն իր ուղղորդութեամբ) :

Տաշեան, Մայր ցուցակ էջ 455: Այս սուղն ալ
 իջեւորմանը իսկ խոստանալով ինչ որ ունի, համար
 զերբ) :

Ըսկ Մովսէս և Մովսէս Արարչութեան տնայնե-
 րու. տակ կը գտնուին հետեւեալ ստղերն, որոնց
 հրատարակութիւնը շնորհ ընէր, զի մասամբ մը ստար
 լեզուով և և կամ զի խեղճ լսաներ ևն: Անոնք որ
 ստղերու տն ևն թ. 15) Տաղարանին մէջ: Ուղղորդու-
 թիւնը պահուած :

1. թղ. 24. Տաղ սոյնիւ կ'աշխատու
 արտայի :

Մայրեցայ սիրով նայելի,
 Քեզ տեսանել ցանկամ հոյի,
 Դու բարաստան ծաղկեալ այգի,
 Հոտ քո բարեաց զէտ նարպասի :

(Մէկ տուն հոյերէն և մէկ տուն տաշեանէն.
 սկզբնաստղի՝ Մովսէս) :

2. ԹԳ. 27բ. Տաղ սո կայսն Մարիամ :
Տաճկերէն իրբեւ պէստէ : Նազմէ մուհէ-
միր , եկ թէ գիտես մուգամ :

Մահ գէրտէ՝ սքսունան , սլէթ հասնան . . .

(Տուներու, սկզբնատառերը՝ Մօսէս) :

3. ԹԳ. 29ա. Տաղ տղնիւ գսնալ իրբեւ
պէստէ մուգամ յատստ :

Մի նիրհեր անձն իմ , լեր տրթուն .

Նէ տրբ պաւ տէրտաւ Նիսանրն

Մի տղտղեր , գիտրղ կաս քսն .

Արտ պալ տէրտալ տէրմանրն :

(Այսպէս տաղ մը հայերէն եւ տաղ մը թրքե-
րէն, սկզբնատղերու տառքին տառեր՝ «Մօսէս») :

4. ԹԳ. 30ա. Տաղ սո կայսն Մարիամ
Մօսէսի տաղեալ Արդարումեցոյ .

Մարիամ կայս չքնապաղեղ աննրման .

Մահճէպինրն բախաչրն սպսուն հէյաթ
չիրին գիպան :

5. ԹԳ. 31ա. Տաղ տղնիւ մուգամ . . .

Մարգարտալչար հիսեմք յարմար ,

Պսնալմի շախիճի հանրմ ,

Դեղ վայելէ գովեստ յարմար :

(Տաղ մը հայերէն եւ տաղ մը տաճկերէն, Տա-
ներու, սկզբի տառերէն կը կազմուի «Մօսէս») : Վեր-
ջին տան մէջ՝ «Մօսէս գպիրս ինթի գարէմ , սոյլէ
էյ չիրին գիպանրմ» :

6. (խորագիրը չկայ) :

Մարտիսու իւտաւեօրէն մերժիր յինէն մի
մօտիր յիս ,

Շատ է ինձ նեատհարիս սր խոցաւիմ միչա
ի աղղէս .

Ոչ սոներով բաղեպանի (sic) առնելոյ բղղեղ
ցաւոյս .

Ո՛հ ս՛հ ս՛հ ս՛հ տապ անցեալ օրերոյս ,

Որ կորուսի այս կենցաղոյս :

Ոչ յիշեցի դաժատը անաջատ դատաւանան
աճեղ ,

Եթէ ոչ լեալ էի հրմուտ պատարիւանաջն ,
ուչ էր մեղ ,

Յապաղելով հոյ աշխարհիս ոչ արար
ցաւոյս զեղ

Ոհ . . .

(Տառերու, տառքին բառերէն կը կազմուի «Մով-
սէս»):

7. Թղ. ՅԱր. «Մախում սապոյ , սր է
երկրորդ իրը առ քղձալին իւր ձայնէ , սր է
չնոր՝ Հոյոյն սրոյ :

Մանրոյճեմ նաղերով անցիր

Յիրանաղեղ (ս)ախ.ք նաղելի ,

Սէր իմ դու միով ախամբ նայելով

Աիշեցաւցեր զիս (Աստուծոյ՝) հոյի» :

(Տառերու, տառքին բառերու, տառքին տառերէն
կը կազմուի «Մովսէս»):

Տ. Քղ. ՅՏա. «Բաղամբալ, որ է վառ
ձայն :

Բառսուս յառաճեմ, ով արվիադեմ,
Գեղեցիկ իմ աղանի, ճշմարիտ եղեմ :
(Լէյսքան) :

(Տաշեան, Բայր ցուցակ, էջ 459) (Ձեռ. Թ.
156) :

Բովսէս անստան տակ մեզի հասած եւ
Բովսէս Կարնեցոյ վերաբերեալ տալերը,
որոնցմէ մաս մը հրատարակուեցաւ հաս եւ
մաս մը եւս յսկ յիշուեցաւ, չեն ներկայա-
նար բացասիկ բովանդակութեամբ եւ գրա-
ւիչ սճով : Բիջակ եւ սովորական բաներ են :
Շատ ցանցաւ կայծ ու լոյս կու տան : Բա-
կայն մասունքներ են մեր գրականութեան եւ
սուերաց չէ անսնցմով եւս հետաքրքրուիր :

ԿԱՐԳ ԵՒ ԹԻՒ
ԹԱԳԱՒՈՐԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
Ի ՄԱՐՏԻՐՈՍ Վ.Է ՂՐԻՄԵՅՑԻՈՅ

Մարտիրոս Ղրիմեցի կամ Կաֆա(յե)ցի
կամ Թաթար հեղինակն է նաև Հափածոյ
Ժամանակագրութեան մը, որուն խորագիրն
է «Կարդ եւ թիւ թաղաւորացն Հայոց», գոր
այժմ կը հրատարակեմ :

Մարտիրոս անծանօթ եւ աննշան գէմք
է : Ծնած է Կաֆա եւ ոյն՝ համաձայն Հ.
Պատուրեանի (Նաւասարդ 1923, էջ 72)
1605ի տառնները, իսկ Ա. Մարտիրոսեանի
համեմատ «Ծնունդն ընկնում է 1620ական
թուականներին»¹ (Մարտիրոս Ղրիմեցի, ու-

¹ Ա. Մարտիրոսեան Մ. Ղրիմեցիի ծննդեան
«1620ական թուականներին» իրբեւ ասպացոյց կը բերէ
Խաչատուր Կաֆայեցիի հետեւեալ տողերը.

«Աս կը Հոնաց յաշխարհի,

Ի գրանէ Ա. Նշանի,

Պարծանք է Խրիմի,

Եւ վարդապետն Կաֆացի :

Տղայ գոլով մանուկ բարի,

Արժան լինի խորին ծերի» (Հմմտ. Յակոբեան Վ., Մանր ժամանակագրութիւններ, Երևան
1951, Ա. հտր. էջ 228) : Եւ կը շարունակէ «Տարե-
գրութեան մէջ ոյդ յիշատակութիւնն ընկնում է 1657
թուականին, ուրեմն ոյդ ժամանակ Մարտիրոս զեռ
երիտասարդ էր (Տղայ գոլով մանուկ բարի), բայց
եթէ ընդունինք որ նա ծնուել է 1605 թուականին, կը

սումնասիրութիւն եւ բնագրեր, Երեսն
1958, էջ 9) : Որդին է Գրիգորի եւ Խաթունի
եւ աչակերտ Ստեփանոս Թօխաթեցիի եւ
Ասատւածատուր Տարօնցի Պատրիարքի,
որուն կ'օգնէ : Արդիւնաւոր զարժաննու-
թեամբ — Երուսաղէմի մէջ — իր վերելքի
ճամբան կը բանայ : Արդէն 1659ին Կ. Պոլսոյ
Պատրիարք կ'ընտրուի : Կը ջանայ պատրիար-
քարանի պարտքերը զոնէ նստացնել եւ Ղա-
լաթիոյի մեծ հրդեհին աղետալնէրու օգ-
նութեան ձեռք կարկասել : Բայց 1660 նո-
յեմբերին զահէն կը զրկուի : Քանի մը տա-
րի վերջ Յակոբ Զուլայեցի կաթողիկոսէն
կախկնդոյս կը ձեռնադրուի եւ կ'առաքուի
առաջնորդ Ղրիմի, ուր արդէն կանխու եւս
եղած էր. — ժամանակ մը գտնուած է նմա-
նապէս Բուլղարիա — (Բաղմամէզոյ 1929), էջ

լինէր 52 տարեկան, իսկ 52 տարեկան մարդը չի կա-
րող երիտասարդ համարուել» (Մարտ. Ղրիմեցի, էջ
9) : Սակայն «Տղայ զուլայ մանուկ բարի»ն ինչպէ՞ս
յարարեալութեան մէջ զնել յաջորդ տղին հետ. «Ար-
ժան լինի խորին ծերի» : Միթէ բռն՞ կ'ուզուի թէ
Մարտիրոս բոտ Ս. Գրգի բարի եւ հնազանդ դատակ
բլլալով՝ երկարակեաց եղաւ եւ խորին ծերութեան
հասաւ : Եթէ այս ճիշդ է՝ այն տուն 1620 թուական-
ներուն ծնած տղայ մը, որ կ'ապրի մինչեւ 1683 (այդ՝
Մարտիրոսի մահուան տարին է) ճամբայ ծեր մը
կ'ըլլայ, մինչ 1605ի ժամանակները աշխարհիս լոյս
տեսնող մանուկը 78ամեայ խորին ծերութեան հա-
սած :

Մանօթ է որ վերոյիշեալ առղերու հեղինակը
— Խաչատուր — ծնած է Մարտիրոս Ղրիմեցիէն յառաջ
եւ իր Տարեգրութիւնը կը վերջանայ 1656ին, սակայն

283, 1930, էջ 18) : Կը մխրճուի Եղիսայար Այնթապցիի եւ Յակոբ Զուգայեցիի կաթողիկոսական Աթոռի սյայքարին մէջ, ի նպաստ վերջինին, սրուն մահով տռաջինն էջմիածնի հայրապետական զահը կը բարձրանայ : Իսկ Երուսաղէմի պատրիարք կ'ըլլայ Մարտիրոս Ղրիմեցի, որ Յոյներու հետ սնեցած վէճի մը կարգադրութեան համար՝ Կ. Պոլիս - Ալլերխանսպոլիս կը մեկնի եւ վերադարձին՝ Եգիպտոսի մէջ 1683 Օդոստոս 25ին կը կնքէ իր վաթսրկալից կեանքը :

«Չնայած իր բազմազրազ կեանքին եւ տենդոտ գործունէութեանը, որ նրանից խլել է այնքան ժամանակ, Ղրիմեցին ստիժ չի թողել զրազելու զրական եւ մատենազրական աշխատանքով : Նա բեզմնատը է

զեռ մինչեւ 1657-8 կը շարունակուի եւ անիկա կը մեռնի 1658ին (համա. Ա. Արքայապետանի յոյուածը, էջմիածին, ամսացիր, 1944, Ա. էջ 39 - 51 եւ Վ. Յակոբեանի նախարանը, Մանր Ժամանակագրութիւններ, Ա. էջ 205 - 29) : Կը ստիպուինք խորհիլ՝ այդ տողը (կամ զոյգ տողերը) կա'մ յետադասուի եւ որիչ շարունակողէ ուկցուած, սրով (կամ որոնցմով) կանոնա ծնունդ եւ խոր ծերութիւն կրնան հաստատուիլ եւ կա'մ ատրքեր իմաստով - ծանրախորհարդ, լուրջ ոյկտք է առնել - եթէ ծերութեան հորցը կը մերժուի :

Մարտիրոսեանի միւս տղացոյցները՝ (Մ. Ղրիմեցիին) ուչ առեն ծնանելու մասին - այս է՝ վարդապետութեան եւ եպիսկոպոսութեան՝ հասուն հասակի եւն պահանջքները - կրնան ինչպէս «1620ական թուականներէ», նմանապէս 1605ի ժամանակները ծնած անձի մը մերձեցալի :

թէ՛ իբրեւ զրիչ, թէ՛ իբրեւ ստեղծագործող» (Մարտիրոսեան Ա., անդ էջ 23) :

Անոր գրութիւններէն² հոս նկատի կ'առնեմ միայն «Կարդ եւ թիւ թաղաւորացն (աղգիս) Հայոց» ոտանաւոր ժամանակագրութիւնը կամ Պատմութիւնը : Իր այս գրութիւնը յօրինած է 1672 թուականին, ինչպէս անոր վերջաւորութեանը կը յաւելու :

«Յինչն ընծայ այս քեզ, Լզրայր,
Մերոց նախնեացրս զէսդ եւ ճառ,
Մարտիրոսէս յսցն(ա) թշուառ...
Շրջորերեալ թիւս է ՅԻՄԱՌ»

(Ծ, Ի, Ծ, Ա, Ռ 1121 + 551 = 1672) :

Թէ ի՞նչ առիթով եւ ի՞նչ պարապանքով տակ դոյն գրած է, չենք գիտեր : Իր այս չափածոյ պատմութեան աղբիւրներէն Հայկազեան իշխանութեան եւ Արշակունեաց թաղաւորութեան համար կը յիշէ Մովսէս Խորենացին եւ Պօլիկրատէս, իսկ թէ յաջորդ դարերու կառավարիչներու եւ թաղապահներու տնտեսներն ու անոնց գործե-

² Գրութիւնները տեսնել՝ Պատուրեան Հ. Մ., Մարտիրոս Ղրիմեցի, Պուքրէշ 1924-30. Մարտիրոսեան Ա. Ա., Մարտիրոս Ղրիմեցի, ուսումնասիրութիւն եւ բնագրեր, Երևան 1958, Նաւասարդ 1923, էջ 72, Վէժ 1934, է, էջ 47, Բ. 60, Բազմազէպ 1929, էջ 283 եւ 1930, էջ 114 եւ 264, 1960 էջ 651, Աղգարար 1929 Թ. 911 - 2, Սիոն 1930, էջ 350, 384, 1932, էջ 21, 252 եւն, եւն) :

ըր որ հեղինակներէ քաղած է, կը լռէ : Բնական է որ անոնց ժամանակակից պատմագիրներէն ոմանցմէ օգտուած ըլլայ : Որքան կը նկատեմ իր առջեւն ունեցած է Ներսէս Պալիենցի «Իշխանութիւնք եւ թաղաւորութիւնք ՀայոցՅղրութիւնք»³ զոր վ. Յակոբեան 1956ին (Երեւան) լոյս ընծայած է «Մանր ժամանակադրութիւններ ԺԳ—ԺԸ դարեր» հաւաքածոյին Բ. Հատորին մէջ (էջ 196—206) : Ահա համեմատական նմոյշ մը. սակայն կանխաւ ըսեմ եւ այդ՝ հասկնալի է չափածոյ գրութեան մը համար որ Մ. Ղրիմեցի տարեթիւերը զանց առած կը թուի³. տես վարը :

Մ. Ղրիմեցի (հմմտ. վարը) :

«Վարդըն Պարոն նրստի նախկին :
 Պարոն Մարկոս⁴ զկնի նորին ,
 Պարոն Լեւզամն յաջորդ նմին :
 Պարոն Վահանն քաջն եւ արին ,
 Որ էր սա հոյր Վարդ պատրիկին :
 Վարդն պատրիկ զաւոզ Յունին ,
 Պարոն Դաւիթն յազգէ նորին :
 Թէ ողորոս ոմն յետ Դաւթին ,

³ Երկուքին միջեւ կան բաւական տարբերութիւններ անուններու եւ պատմական դէմքերու (Պալիենց՝ Վարագդատ չի յիշեր եւ Վաղարշ ու Վաղարշակ կը դնէ փոխանակ Լեւզակի եւ Վաղարշակի Էւն, Էւն) :

⁴ Այս է՝ Մանգնոս (Հմմտ. Աճառեան շ. Հայոց անձանուններէ բառարան, Գ. հտր. էջ 198) :

Եւ Համադասպ որ ի կարդին :
 Պարոն Մէժէժըն յետ նորին ,
 Պարոն Ներսէճն յաջորդ զահին :
 Պարոն Աշոտն Բաղրատունին ,
 Պարոն Սըմբատ զարմէ նորին :
 Անտիրանան զարձեալ կըրկին ,
 Յիսուն Լւ չորս ամ վերատին :
 Կոխան ազգաց բազմաց լինին ,
 Հաղարացոյ , Պարսից 'ւ Յունին :
 Յետ այսորիկ զարձ վերատին ,
 Թաղաւորաց մերոց լինին» :

Ն. Պալիեցի (Մանր ժմգր. Բ. էջ 204) :

«Պարոն Վարդ մարդպանն ամս ժէ ,
 Պարոն Մանկոս⁴ ամս ժԸ ,
 Պարոն Արչամ ամս Է ,
 Պարոն Վահան ամս ԻԸ ,
 Պարոն Վարդ ամս Գ ,
 Յետ սորայ անիշխան ամս Դ :
 Պարոն Դաւիթ ամս Լ :
 Պարոն Թէօդոս ամս ԻԷ :
 Պարոն Համադասպ ամս Է :
 Պարոն Մէժէժ ամս ԻԹ :
 Պարոն Ներսէճ ամս Բ :
 Պարոն Աշոտ ամս Գ :
 Պարոն Սմայտա ամս ԻԱ :
 Զկնի սորայ անիշխան ամս ԾԴ :
 Դարձեալ Թաղաւորք» :

Անանուն ժամանակադիր մը , որ յօրինած է «Կարդ Թաղաւորաց ազգիս Հայոց Եւ

Պարսից թէ ուստի՞ սերեալ թագաւորեցին» .
 մարդպաններու եւ ոստիկաններու չրջանն
 այսպէս կը ներկայացնէ .

«Վարդան մարդպան մօս ժէ ,

Վահան մօս իկ ,

Մեթեթ Գնունի իշխան մօս լԳ , . . . :

Ի թուականին Հայոց ՅԸ Դաւիթ Սա-
 հառունի իշխան մօս լ :

Թուին ԶԸ Թէսդորոս Ռիչաունի իշխան ,
 մօս իէ եւ այլք լ սսեն :

Թուին ՃԺԳ Համադասսդ , մօս է :

Թուին ՃԻ Գրիգոր Մամիկոնեան , մօս
 ժ :

Թուին ՃԼ Ներսէ՛ Շիրակացի , մօս Գ :

Թուին ՃԼԳ Աշոտ տաթին , մօս Գ :

Թուին ՃԼԶ Ներսէ՛ Կամսարական , մօս
 Գ :

Թուին ՃԼԹ Սմբատ տաթին , Բաղրա-
 տունի Բիւրատեան , մօս ի :

Թուին ՃԿ այսմ ժամանակի այրեցին ի
 Նախնեան զիշխանսն Հայոց եւ մնացին
 անիշխան մօս ՄԱ :

Թուին ՄԺԲ Երկրորդ Բաղրատունի ,
 մօս ժԹ :

Թուին ՄԼԱ Լեւոն տաթին , որ է որ-
 դի(°) , մօս Ե :

Թուին ՄՄԱ Աշոտ Երրորդ , որ է որդի
 Սմպատայ Մսակերի , մօս ի :

Թուին ՄՀԳ Սմբատ Երկրորդ , որ է որ-
 դի Աշոտայ , որ Այլտպանն կոչեցաւ մօս
 ԼԲ» :

Անանունի ժամանակագրութիւնն այժմ Վ. Յակոբեան հրատարակած է վերոյիշեալ «Մանր ժամանակագրութիւններ թԳ—ԺԸ դարեր» հաւաքածոյին Ա. հատորին մէջ (Երեւան 1951, էջ 252—58. յառաջըրեւում կտորը անդ էջ 255)։ Ուր կը նշէ թէ թէեւ ժամանակագրութիւնը կը վերջանայ 1337ին, սակայն գրուած է 1679ին։ Ուրեմն հեղինակը ժամանակակից է Մարտիրոս Ղրիմեցիին, որ իր գրութիւնը 1672ին աւարտած է, ուստի Անանունի կրնար ծանօթ ըլլալ Մարտիրոսի եւ Ներսէսի համանման երկերուն։

Անանունի այս հեղինակութեան «Ընդօրինակութիւնը կատարուել է նրա կազմուելուց հինգ տարի յետոյ 1684 թուին, Եփրեմ վարդապետի ձեռքով», «Սակայն չենք կարող ենթադրել, կը դրէ Յակոբեան (անդ էջ 252—3), թէ հէնց Եփրեմ վարդապետն էլ եղել է ստաջարկուող ժամանակագրութեան հեղինակը»։ Մարտիրոս Ղրիմեցիի տաղաչափեալ ժամանակագրութեան յաւելումներն մէջ (հմտ. վարը) կայ՝

Տեսեալ հիփոյս որ թշուառիկ,
Գաղտնիարեալ տենչիս սաստիկ,
Ստանալ յանձին զայս զանձս առատ,
Եփրեմ չնշինս, որ տպիրատ,
Արեգայէս կալ(ար)ուք խրրատ։

Միթէ նախորդին եւ ասոր մէջ յիշուած Եփրեմը կարելի չէ՞ միեւնոյն անձը համա-

րիւ: «Այդ Եփրեմը ամենայն հաւանականութեամբ Մարտիրոսի աշակերտն է: Ժամանակակից լինելը նկատուում է նրա խօսքից՝ Մարտիրոս պետն երջանիկ: Եփրեմ ընդօրինակել է նաև մեր Մատենադարանի Թ. 1495 եւ պատուիրել 7717 Ձեռագրերը» (Մարտիրոսեան Ա., Մարտիրոս Ղրիմեցի... էջ 44, ծն. 1): Յիշուած Թ. 1495 Ձեռագրին մէջ կը գտնուի վերոյգրեալ ժամանակագրութիւնը:

Իսկ եթէ խորհուի թէ Եփրեմ վարդապետն ու Եփրեմ արեղան տարբեր անձեր ըլլան եւ վերջինն աւելի ուշ ժամանակ աղաւթած, այն տտեն կը միտիմ վերջինը համարիլ ապապայ Եփրեմ Աջ(ա)պահեան Կաթողիկոսը (1771–84), որուն յաջորդն է Յաւելուածին վերջինթեր տողին մէջ յիշուած Կիրակոս Կաթողիկոսը (1797–1823. Երկուքն ալ բացմած Կիլիկիոյ հայրապետական պահին վրայ):

Թէ ո՞ր քաղաքին մէջ եւ նաեւ որո՞ւն խնդրանքով Մարտիրոսի ժամանակագրութիւնը յօրինուած է, այդ հարցերը մեզ չեն հետաքրքրեր: Կարելւորն այն է որ Մարտիրոսեանի ընդունելի վարկածին համաձայն Մ. Ղրիմեցի զայն դրած է հայ ժողովուրդին տրամադրութիւնը բարձրացնելու եւ սնորհովի ներշնչելու համար (անդ էջ 43): Հայ ժողովուրդին ծոյցն ելած են «քաջ»եր ու «բարի»ներ, հետեւաբար տոկայու է՝ նեղութիւններու եւ կուրծք տալու՝ դժուարու-

թիւններու : Այդ ժողովուրդէն գլացազներ
պիտի խզեն սարկութեան չղթաները եւ
սպառտութեան շեփոքները պիտի հնչեցնեն :

Մ. Ղրիմեցիի չափածոյ ժամանակա-
դրութիւնը պնտհասուած է . «Ճառքս գեղե-
ցիկ» եւ «Գանձս սուտա» (հմմտ. վարդ) :
Շատ պարզ , գիրահասկնալի եւ սահուն լե-
զուով ու սճով գրուած է : Բռնադրօտիկ քիչ
տողեր կան :

Մարտիրոս Ղրիմեցիի չափածոյ այս
ժամանակագրութեան հրատարակութեան եւ
համեմատութեան համար նկատի կ'առնուին
հետեւեալ Զեոսպիրներն ու Dulaurieri մաս-
նական հրատարակութիւնը (Ռուբինեանց
չրջանը) :

Թ. 465 = A. (թղ. 19ր—22ր) . գրուած
ԺԹ դարի մէջ (հմմտ. Տա-
հեան Հ. Յ. , Մայր ցաւց. էջ
939—10) : Այս եւ յաջորդը կը
գտնուին Վիենն . Միսիթա-
րեանց Մատենադարանին մէջ
եւ ընտրուած է իբր ընտղիւր ,
զի յաջորդէն տեղի լաւ է :

Թ. 32 = B. (թղ. 16ա—19ա) . գրուած
միեւնոյն շրջանին (Տաշեան ,
անդ էջ 181) : Արտադրողը
սխալեցով տալ ընդմէջ գրած
եւ իրարու խառնած է , այս-
պէս՝

Ազդս Հայոց դատ ասանձին ,
 Որդիք Նայի նահապետին :
 Մնանի Գամերն զթարգմտ՝ սրդին :

Ապա չատ ուչ՝

է ստուգիւ յարեմածին ,
 Յարմէ Գամերն եւ մեր նախնին ,
 Եւ նա զՀայկն յաջն եւ արին :

Թ. 1495 = C. (թղ. 141ր—142ր) . այս եւ յաջորդ Ձեռագիրը պահուած են Երեւանի Մուշոպի անուան Մատենադարանին մէջ : Անոնց լուսանկարումներն ու առաջումները — խնդրանքներուս վրայ — կը սղարտիմ նայն Գրադարանին բարեացակամ տնօրէն զկտր. Լ. Խաչիկեանին , որուն կը յայտնեմ անկեղծ շնորհակալութիւնս :

Թ. 737 (է 639) = D. (թղ. 197ա—199ր) . այս Ձեռագրի նկատմամբ խօսած եւ ժամանակացորութենէն մասեր յառաջ բերած է Պրոֆ. Աշոտ Արրահամեան (Հմմտ. Գիտական նիւթերի հաւաքածոյ Թ. 1, Երեւան 1941, էջ 212—13) : Այս եւ նախորդ Գրչագրին մէջ կան

մարդկաններու, Բագրատունեաց եւ Ռուբինեանց թագաւորներու կառավարութեանց « ամ » երբ (կամ սկիզբը եւ կամ տողերու վրայ), մինչ Վիկենայի դպր Զեռայիրները պանսնք չունին : Ասոնց հետեւելով պանսնք անտեսելինք :

- E. Dulaurier Է. հրատարակած է ժամանակագրութեան կիսիկեան չրջանի մասը ի Recueil des historiens des croisades, Documents arméniens, Ա. հտԲ. Պարիս 1869, էջ 684-87 :

Կարգ եւ թիւ թագաւորացն Հայոց ի Մարտիրոս վարդապետէ Ղրիմեցւոյ ոտանաւոր չափով :

Այդրս Հայոց դատ առանձին ,
է ըստուզիւ յարեթածին :
Որդիք Նոյի նահապետին ,
Յորմէ Գոմեր է մեր նախնին :

Ծնանի Գոմերն զԹորդսմ որդին ,
Եւ նա զՀայկն քաջն եւ արին :
Մինն սա էր յաշտարակին ,
Եւ ստտակոյ Բէլայ պրզին :
Յորոյ սերունդք Հայք անուանին ,

Նախնոյն անուամբ յիշատակին :
Արամանեակ Հայկայ որդին ,

Թագաւորաց Հ. (այսքան) ի Ղրիմեցւոյ Մարտիրոս վարդապետէ B: Կարգ Թագաւորաց ազգիս Հայոց (այսքան) C: Կանգ (քայց սրբազրուած՝ կարգ) եւ թիւ Թագաւորաց Հայոց ոգեալ ի Մարտիրոս վարդապետէ D:

Կարգ եւ թիւ Թագաւորացն Հայոց արարեալ Մարտիրոս վարդապետի Ղրիմեցւոյ E:

- 3 որդւոյ C:
- 4 Գոմէր A: Գոմերն CD:
- 5 Գոմերն B: Գոմեր C:
- 6 զՀայկ CD:
- 7 սայ CD:
- 8 ստտակոյ ACD Բէլա AC: Բէլայ D:
- 10 անուամբք A:
- 11 Հայկոյ՞ A:

Վասն այն Արմէնք մեզ ասացին :
 Եւ յետ սոցա ծնունդք սերին ,
 Դասեալ ի կարգ պատմարանին :

- 15 Տեարք եւ իշխանք մեր յաշխարհին ,
 Քաջք եւ արիք պահողք ազգին :
 Մինչ ի Պարոյրն , որ յառաջին ,
 Թաղաւորաց զարմէն Հայկին :
 Եւ այլք յսլովք յազգէ նորին ,

- 20 Թաղիւ պճնողք պատմարանին :
 Մինչեւ ի ցեղն Արչակունին ,
 ՅԱրրահամէ սերեալ զարմին :
 Որք Քետուրաց ծընեալ ասին ,
 Երման լեկսան ,ւ այլն ի կարգին :

- 25 Ի յարեւելս զալուստ նոցին ,
 Յայտնէ բուն զիրքն աստուածային :
 Անդ տճեցեալ զարմրք նոցին ,
 Պարթեւական տոհմք սնունդին :
 Ուստի Արչակ վեհն աստջին ,

12 Արմենք D :

13 Նորա B :

15 մերս CD : աշխարհին BCD :

16 պահողք A :

17 աստջին BC :

18 Թաղաւորեաց BC : զարմէ AD :

20 պճնողք AD :

24 Իմրայն սիկսայն ալլքն B : Երման՝ Եկսան
 այլն C : Եմրան Եկսան եւ այլն D :

25 Ի յարեւելս B : նորին B :

27 տճեցեալք CD :

28 տոհմ CD :

Թաղաւարեաց յայնմ՝ յաշխարհին : 30

Որով բոլոր աղղբք նոցին ,

Արչակունիք վերածայնին :

Եւ զքաղաքն Պահլ առին ,

Պահլաւունիք այնու առին :

ԶԱղէքսանդրեանսն՝ փախացին , 35

Որք պարեհեան պահ նրստէին :

Յետ Արչակոյ յաջորդ նրմին ,

Է Արտաշէս սրգի նորին :

ՅԱրտաշիսէ ծրնեալ արին ,

Զոր քաջ Արչակ անուանէին : 40

Սա յաւելու քան պատաջին ,

Տիրէ բազմաց բաժնի մասին :

Վաղարչակոյ Եղբօր բաժին ,

Տայ գշայաստան բոլորովին :

Այս Վաղարչակ ծնանի պարին , 45

ԶԱրչակ Երբօրգ պարմանալին :

30 աշխարհին C :

31 աղղբ⁶ B :

32 վերայծայնին D :

33 Պալ⁷ A : Պալհաւունին B :

34 Պալհաւունիք ACD : Պալհաւսանիք B :

35 ԶԱղէքսանդրեանսն ACD : ԶԱղէքսանդ-

36 նորին B : նստէն⁸ D : բեացն B :

37 Արչակայն B :

38 ՅԱրտաշիս⁹ է ծնեալ B : Արտաշիսէ A :

41 զառաջինն CD :

43 բաժինն C :

46 գԱրչակն BCD : Երկրորդ B :

Որ ըզՊոնտոս զերեւաց յուժղին,
 Կանգնեաց զարձան յեզր ծովին:
 Եւ զայն ծակեալ թափանցուցին,

50 Ջեռնոց արեամբ մխեալ տիւղին:
 Աղպն Յունաց երբ զսյն տեսին
 Իրբ Աստուծոյ երկրպագին:
 Իսկ Արտաշէս սորա որդին,
 Առիւծատիպ քաջ պատանին,

55 Տիրէ բոլոր յարեւմտին,
 Լուր պատմութեանց Պօլիկրատին:
 Որ զթագաւորն Եգիպտոսին
 ԶԿրիստոս (ԲՅ. ԿՐԻԻՐՈՍ) խանձեաց ի
 տապակին:
 Եւ զքարագէղ կարկառ սորին,

60 Զմութն նետիւք միջօրէին:
 Ապա Տիգրան սորա որդին,
 Զայն որ կոչեն Տիգրան միջին:

47 ըզՊոնտոս A: ուժղին C: ուշղին D:

48 արձան BCD:

49 թափանցային CD:

50 մխեալ A: տիւղին CD:

51 ազգքն C: զազգքն D:

52 երբ B: երկիր պագին C:

53 նորա B:

55 արեւմտին D:

58 Կրիստոս C:

59 զքար գէղ C: զքարագէտ D: կարկառք BCD:

62 կոչին D:

Սա արչաւէ ի Պաղեստին ,
 Յաղթահարէ զՀռոմայեցին :

Իսկ Արտաւազդ որդի սորին , 65
 Անբաղդ յաջորդ հօրըն զահին :
 Որ ծառայէր որովայնին ,
 Եւ նախատինք իւրոյ ազգին :
 Ասկա Արջամ եղբայր նորին ,

Թաղաւորէ նսրա բաժնին : 70
 Արդարիսս սորա որդին ,
 Մեծահաւատ զարմանալին :
 Յորոյ աւուր մեզ լոյս ծաղին ,
 Մենեղեամբ մերոյ օրհնեալ Փրկչին :

Իսկ անանուէն Արդարածին , 75
 Յիշատակաց ոչ արժանին :
 Իսկ Ստնատրուկ նըման նըմին ,
 Մի' յիշեսցի բարւոյ մասին :
 Նահատակող Թաղէոսին ,

64 Հռոմայեցին AD :

66 անբախդ D :

67 յսրովանին AC :

68 յազգին D :

69 Արչակ B : եղբայրն C :

70 բաժին B :

71 Արկարիոս A :

73 մեծ լոյս B : յետոյ աւուր մեզ D :

74 օրհնեալ մերոյ C :

75 Արկարածին A : Այն անուն B ան անունն CD :

76 յարժանին D :

77 Եւ Ստնատրուկ BC :

79 նահատակող ACD : Թաթէոսին A :

- 80 *Եւ Սանդխտոյ իւր զաւակին :
Ապա Երուանդ Արչակունին ,
Լիբր հերատունկ կնոջ սրղին :
Յոյժ չարակնի զսա տակին ,
Յորմէ արձանք պտատակին :*
- 85 *Իսկ Արտաշէսն որ յետ նսրին ,
Սանատրկոյ կրտսեր որդին :
Սա էր շինոյն Արտաշատին ,
Որ զԱթենիկն ունէր տիկին :
Եւ յետ մահուն Արտաշէսին ,*
- 90 *Գոյ Արտաւազդ շիթար որդին ,
Սակաւ աւուրս տիրէ զահին ,
Խեղացընսրն եւ եղկելին :
Ապա Տիրան Էդրոյր նսրին ,
Այն որ մընաց ներքոյ հիւսին :*
- 95 *Եւ յետ սորա Տիգրան յետին ,
Նա Էւս որդի Արտաշէսին ,
Ըզսա Վաղարշ իւր զուտ որդին ,*

81 Երվանդ A: Երեւանդ B: Երւանդ C:

83 զայս B: չորս ակնի CD:

86 Սանատրկ C: Սանատրկոյ D:

87 շինոյն AD: աշատաւակին B:

88 զԱթենիկն A: զԱթենիկն B: ունէր որ-
դին B:

89 Արտաշիսին BCD:

90 զա D: ջիգար B: շիգար CD:

95 Տիգրանն C:

96 Արտաշիսին BCD:

Պայտադատեալ նըստի զահին :

Ապա Խոսարով (ԲԱ. ԽՈՍԱՐՈՎ) որդի սորին ,

Որ յԱնակոյ սպանաւ յորսին :

100

Եւ անդանօր Հայք անաիրին ,

Կսիւան ազդին Պարսից լինին :

Մինչ ի զալուստ որդւոյ նորին ,

Տրդատ անուն յազթոզ կայսրին :

Յետ Տրդատոյ Խոսարով որդին ,

5

Ապա Տիրուն ծնունդ նորին :

Զկնի Արշակ հաւան չարին ,

Որդին իւր Պտոյ սխտաճսին :

Եւ Վարսուգատ Արշակունին ,

Եփրատափոյ ըսջ պատանին :

10

Ապա Արշակ Պտոյոյ որդին ,

Եւ Վաղարշակ Էդրոյր նորին :

97—98 Վաղարշակ D: նստոյց A:

100 Անակոյ A:

101 անտանօր ACD:

103 ի զալուստն BCD:

104 յազթոզ A:

105 Տրդատա D: Խօրսոֆ A:

106 ծնունծք B:

107 Հարին A:

108 որդի B:

110 Եփրատփոյ վոզ A: ՅԵփրատափ վոզ B:

ՅԵփրատափոյ CD:

111 Պապա CD:

Ոմբն Խոսարով գինի սորին ,
Վլոռամ շապուհն յետ Խոսարովին

- 15 Պարսիկ Շապուհն որ ի կարգին ,
Եւ Արտաշէսն որ հուսկ յետին :
Յայսլմ վայրի միջոյ բառնին ,
Յեզն արքայից Արշակունին :
Անտիրացեալ Հայոց ազգին ,

- 20 Ողարմելի կենօք վարին :
Զրաւ Արշակունեաց թագաւորացն եւ
նստին իշխանք :
Երեք տասան մօք անտիրին ,
Յայլասեռից իշխեալք լինին ,

- 25 Որպէս հնոյն Իսրայէլին ,
Դատաւորաց ժամանակին :
Յետ այնորիկ միաբանին

113 Խօրսօֆ A : նորին D : սոցին C :

114 Վոսմ շապուհն ACD : Խօրսօֆին A :

117 ալսմ A : միջոց B : բառին D :

118 ցեղք CD : արքայիցն CD :

119 անտիրացեալք CD :

121 Ի գրաւ Արշակունեաց թագաւորաց CD :

122 իշխանին B :

123 մօ BCD : իշխեալ C :

124 ալլասեռից B : իշխեալ CD :

Իշխանապետնք Հայոց ազգին ,
 Եւ սոհմանեն մարդպանութիւն ,

Վարդըն Պարսն նրստի նախկին , 30
 Պարսն Մանդնոս (ԲՃ. ՄԱՐԿՈՍ) զկնի նորին ,
 Պարսն Արչամն յաջորդ նմին :
 Պարսն Վահանն քաջն եւ արին ,
 Որ էր սա հայր Վարդ պատրիկին :

Վարդն պատրիկ զառող Յսւնին , 35
 Պարսն Դաւիթն յազգէ նորին :
 Թէոդորոս ոմն յետ Դաւթին ,
 Եւ Համապատան սր ի կարդին :
 Պարսն Մէծէժըն յետ նորին ,

Պարսն Ներսէհն յաջորդ զահին : 40
 Պարսն Աշոտն Բաղրատունին ,
 Պարսն Սմբատ զարմէ նորին :

128 Հայոցս C :

129 Հնար զսպանութիւն B :

131 Մանկոս BCD :

133 Վահան CD :

135 Վարդն (Վարդա՞ն) A : զառող A : զառողն C :
 զառողն D :

136 յազգէն իին(*) D :

139 Մէծէժն B :

140 Ներսէհն B : Ներսէհ CD :

141 Աշոտ CD :

142 Սմբատն B :

Անտիրանան գարձեալ կրկին,
Յիսուն եւ չորս ամ վերստին:

- 45 Կոխան աղպաց բողմաց լինին,
Հապարացւոց, Պարսից 'ւ Յունին:
Յեւ այսորիկ գարձ վերստին,
Թաղաւորաց մերոց լինին:
Նախաժառանգ այնքմ՝ դահին,

- 50 Աչոտ աղպաւ Բուդրատունին:
Արքունական տեղ սրատրատին,
Ի բուն Հոյոց բաժնի մասին:
Շիրակվանայ մեծի գաշտին,
Քաղաքն Անի յեղըր գետին:

- 55 Յեւ Աչոտայ Սրմբատա արին,
Յաջորդն արժան հօրն դահին:
Յեւ Սրմբատայ Աչոտ կրկին,
Որդիք զՀարք ժառանկէին:
Սրմբատ երկրորդ՝ Աչոտայ սրկին,

143 անտիրական B:

145 աղպացն B:

146 Հապարացոց A: Հաբարացւոց C: Հաղա-
րացւոցն B 'ւ չունի C:

147 այնորիկ B:

149 նախաժառանգ A: այնմ A: յայնքմ BD:

153 Շիրակ վանայ ABC:

155 Աչոտոյ CD: Սմբատն BCD:

156 աջորդ CD:

157 Սրմբատա D:

158 զՀարք D:

159 Սմբատն BCD: Աչոտոյ BD: Աչոտ A:

Կրկին Աչստ ըստ որում ասին : 60
 Դարձեալ Սըմբատ ոմն ի կարդին ,
 Ապա Աչստ որդի նորին :
 Յետոյ Աբաս Էղբայր սորին ,
 Աչոտ որդի սոյն Աբասին :

Դարձեալ Սըմբատ , սր է յԷրջին , 65
 Զոր Շահն շահ անուանէին :
 Գաղիկ Էղբայր Շահն շահին ,
 Եւ ըստ կարդի որդիք նորին :
 Երկու Էղբայրք ի միասին ,

Որք Յովհաննէս՝ Աչոտ կոչին : 70
 Դարձեալ Գաղիկ Աչոտ որդին ,
 Թաղաւորացն Էղեալ յԷրջին :
 Իմաստասէր յոյժ կորովին ,
 Կրթեալ ուսմամբ յունականին :

Սա մեռանի կըսկծաղին , 75
 Զնոսմբ գծնեայ Յունաց աղղին :

163 Աբրուս A : Յետոյ Աբուս Էղբայր սորա սը-

164 Աբրուսին A : գին D :

165 է չունի D :

166 շահնշահ B : Շահան շահ C :

167 Շահնշահին B : Շահան շահին C : Շահն-
 շահին D :

169 Էղբայր B : Էղբարք C :

170 Յովհաննէս A : Յովաննէս D :

171 Աչոտայ B : Աչոտ որդին D :

173 Իմաստասէրն B :

174 յուսմամբ A :

176 գծնեա CD : Յունեոյ(ն) D :

Մինչեւ ցայս վայր տեւեալ մնային,
Բազրատունեաց ազգն, որ ասին:
Յազգէն Հրէից զոլքն սոցին,

- 80 Պատմէ Մովսէս Խորենացին:
Քանզի Տիգրան արքայն միջին,
Որդի քաջին Արտաշէսին,
Սա արչաւէ ի Պաղեստին,
Գերէ զբազումս Հրէից ազգին,
- 85 Բազրատունիքն անտի սերին,
Թաղաւորացն մերոց յարին:
Ուստի նշանք յայտնի ցեղին,
Որ զկերպս անուանցն ոչ փոխեցին:
Շամբատն՝ Սմբատ անուանեցին,
- 90 զԱսուտն՝ Աշոտ յարմարեցին:
Եւ յետ մահուն Գաղկայ վեհին,

177 տվեալ մնային D: մնացին B:

178 ազգքն C:

180 Զմբատն A:

181 Տիգրան C:

182 Արտաշէսին BCD:

183 նա արչաւէ C:

184 ի Հրէից D:

185 Բազրատունիք CD:

186 Թաղաւորաց C: մեր AD:

187 նշանքն BCD: յայտ է C:

188 ոչ կորուսին C:

189 ԶՇամբատն C: զՇամբատն D:

190 զԱսուտն CD: յԱշոտ B: յարմարմային CD:

191 մահուն BCDE: Գաղկա C: Գաղկեա D:

— վհին B:

Թաղք արքայից մերոց բառնին :
Անտիրանայ զահն նոցին ,
Որ ի յԱնի նախապատմին :

Պարոն Ռուրէն զարմէ Գաղկին , 95
Զիշխանութիւն պահէ աղկին :
Չուեալ յԱնուոյ տարադնային ,
Գայ ի յաշխարհն Կիլիկէին :
Տիրէ տեղւոյն իշխանային ,

ԶՅոյնս հալածէ ի տոյժ Գաղկին : 200
Կրրկին տասնեակ ամք զըրաւին ,
Փոխի յաստեացս քաջ եւ արին :
Յետոյ որդին իւր Կոստանդին ,
Լինի ժառանգ հօրըն զահին :

Ապա Թորոս քաջն եւ բարին , 5
Նոյն Կոստանդեայ ծընեալ որդին ,

192 Թաղն BE :

195 Պարոն B : Ռուրէն E :

197 պարագային BE :

198 զալ A : ի յաշխարհ CD : Կիլիկէին C :

199 տեղոյն C :

200 ի տուժ CD :

201 զրուին B :

202 քաջն BC :

203 յետ իւր որդին իւր BCDE :

204 նոյն Կոստանդին B : Չուի՛ լինի ժառանգ
հօրն զահին E :

206 Կոստանդեա C : Կոստանդիա D : Կոստան-
դին E :

Յետ Թորոսի՝ Եղբայր նորին,
 Ջայն որ Լեւոն (Բն. ԼԽԾՆ) առձայնէին:
 Մընունդք Լեւոնի Թորոս կրկին,

- 10 Եւ Ստֆանէ Եղբայր նորին:
 Պարոն Մըլեհն որ յետ սոցին,
 Երեք սրդիքն իսկ Լեւոնին:
 Եւ յետ սոցա ժառանգ դահին,
 Ռուրէն՝ որդի Ստեֆանին:
- 15 Յետ Ռուրէնի Եղբայր նորին,
 Լեւոն Առիւծ բաղմի դահին:
 Թաղ ընկալեալ կոյսերց կրկին,
 Գերադանցեաց յամենեւին:
 Ասլա Ֆիլիպ փեսայ նորին,

208 Լէօն (միշտ) AD: Լէօն միշտ C:

209 Լէօնի (միշտ) AD: (Լէօնի (միշտ) C:
 ծնունդ (Լեւոնի) BCDE:

210 Ստֆանէ A: (Թողուցիմք, զի եւ Ստեփանէ
 չափէն աւելի կ'ըլլայ): Ստեֆանէ B:
 Եւ Ստէֆանէ C, Եւ Ստեֆանէ D: Ստե-
 փանէ E:

211 Մըլեհ E:

212 Երեքն CD:

213 ց(ո)ցա(ո) D:

214 Սֆանէին A: Ստէֆանէին C: Ստեփանէին
 E, Ստեֆանէին D:

215 Ռուրէնին B: Ռուրէնի CD: Ռուրէն E:

216 առիւծն BDE: Լէօնն առիւծ C:

218 գերադանցեալ BE:

219 փեսա C:

Բոյց կարճակեաց զնա ասացին : 20
 Մեծքն Հեթում իշխէ զաշին ,
 Զասկէլ զբշտոյն տեալ իւր կին :
 Յետոյ Լեւոն Հեթմոյ որդին ,
 Զոր յնդիպտոս զերի տարին :

Ուստի զարձեալ իշխեաց զաշին , 25
 Յետոյ Հեթում իւր մեծ որդին :
 Քանզի զՀեթումս այս կորովին ,
 Յոյժ երկիւղած զբրեն ի ճառին :
 Նեղեալ յնդրարցըն սաստկապին ,

Թողու զփառսն իւր կամովին : 30
 Նրստի Սրբատ Էդրայր նորին ,
 Յետ Սրբատայ միւս Կոստանդին :
 Եւ տալա միւս Էդրայր Օշին ,
 Յորոց բուն ազգըն վերպովին :

Զմեծքն Հեթում հարկեն կրրկին , 35
 Նրստուցանեն նախնի զաշին :

220 կարճակեաց B :

221 Մեծն A : Հեթում (°) D :

222 զԱսկէ B :

223 Լեւոն (միշտ) B : Լէոն (միշտ) C : Լէոն
 (միշտ) AD :

224 նդիպտոս D :

223 Էդրայրն C , Էդրայր նորին (չիք Օշին) D :

224 որոց A : ազգքըն CD :

225 զմեծ B :

226 նստուցանել E :

Եւ յետ երկուց լրբման ամին ,
 Փոխի յաստեացս երանելին :
 Ջկնի Լեւոն ոմն աղղային ,

- 40 Ապա եղբայրն իւր Կոստանդին :
 Ապա Լեւոն որդի Յոնին ,
 Ջկնի միմեանց փոխանցէին :
 Պարոն Ճուան Հօր քուերորդին
 Նախասացեալին Լեւոնին :

- 45 Եւ Կիտ եղբայրն Ճուանին ,
 Սակաւակեացք իսկ երկօքին :
 Քանզի սոցունց զօրքըն զըղուին ,
 Յորոց մահուամբ միջոյ բառնին :
 ՋԿոստանդին աղղ Լեւոնին ,

- 50 Կերսլ արքայի բերեալ Էդին :
 Յետ Կոստանդեայ որ Հուսկ յետին ,

241 Յօշնին A : Այլ և BCDE : Լիոն որդի Յօշ-
 նին B :

242 փոխ անձէին C : անձնէին D : փոխանէին E :

243 Ճրւանն A : Հօրքուերորդին E : Հօր քուեր
 որդին D :

244 Առասացեալն A : ասացեալն D : Լէոնին
 (Միշտ) C :

245 Կիտ (չունի) B : Ճուվանին C : Եւ Կիտ եղ-
 բայր Ճուանին չունի E. ունի՝ և յետ
 եղբայրըն Ճիւանին (E) :

247 զղուէն BE :

248 մահվամբ A : մահամբ D :

249 ոմն աղղ BCDE :

251 Կոստանդեա D :

Լեւան Արքայ ողորմելին :
Տիրեալ ամիսրս տասն եւ մին ,
Կորոյս ըղթագն ընդ աթոռին :

Քանզի Սուլթանն Եղիպտոսին , 35
Եկեալ գերեաց զամենեւին :
Զպարոնն եւ զիւրսն ի միասին ,
Եւ զթագուհի մայրըս նոցին :
Առ որ խըղճեալ բըռնաւորին ,

Թողու ազատ զայն թողուհին : 60
Ասէ զընալ ուր եւ կամին ,
Իսկ նա զիմէ ի Պաղեստին :
Հասնի զըրաւ կենաց նորին ,
Յերուսաղէմ սուրբ քաղաքին :

Թաղի ընդ սեամբ սուրբ տաճարին , 65
Հայոց ազգի սուրբ Աթոռին :
Ի յութ հարիւր Հայոց թուին ,
Քսանւերեք յաւելորդին :
Յազգէն զըժնեայ հազարածին ,

254 զթագն ընդ աթոռին A: Ըստ B:

255 սուլտանն BC: յեղիպտոսին A:

257 միասին A:

258 մօրու նոցին D: մօրու նորին BC: զթագու-
հին Մօրու նորին E: Մաքիուն քագու-
հին է (ծն.) :

261 կամեն D:

265 սեան A:

266 Հայոցս CD:

267 ի ութ C: Թրվին D:

268 աւելորդին B: քսան չերեք աւելորդին DE:

269 յկազարածին B: զժնեա հաքարածին C:

- 70 *Զդառնին բաժակրս զայս արրին ։
 Եւ աստանօր բանքըս վերջին ,
 Պատմարանեալքս զըրաւին ։
 Արքայք եւ պետք մեր բսպառին ,
 Ի չխանադունք միջոյ բառնին ։*
- 75 *Յեղք հայկազնիցրս վրդովին ,
 Եւ աստ եւ անդ վըտարանդին ։
 Ոմանք Պարսից մասին զիպին ,
 Մատայօրէն յայնց նըուանին ։
 Եւ կէսք Թուրքաց զոռոզ ազպին ,*
- 80 *Լեալ հարկատու հալեալ մաշին ։
 Յօտարացեղ ազանց նեղին ,
 Ըստ Ներսէսի սըրբոյ բանին ։
 Բայց զոհութիւն տացուք Փրկչին ,
 Հօր եւ Հոգւոյ շնորհազարդին ։*
- 85 *Զի եմք ծրնունդք աւաղանին ,
 Ի երկրպագուք սրբոյ խաչին ։
 Յինէն ընծայ այս քեզ , եզրայր ,*

273 սպանին E :

274 տող f 273 եւ 274 տեղափոխուած E :

275 Տեղք E :

278 անց BE : նուանին CD : նըւանին E :

279 դոռ A :

280 մաշին(ս) D :

282 Ներսիսի BE :

285 ծնունդ CDE :

286 երկրպագուք CD :

Մերոց նախնեացըս լէպ եւ ճառ :
Մարտիրոսէս յոյնաթըշուառ ,

Շըրջարեբեալ թիւս է ՅԻՄԱՌ : 90

Ուղղաչաւիլ նախնեաց մեր լէպ ,
Եւ օրինակ մեղ անվըրէպ :
Դիր զայս ունիլ յաշաց հանդէպ
Եւ սփոփիլ սովաւ է դէպ :

Սա է արձան եւ կոթողակ , 95

Եւ հաւաստի պատմող պրբակ :
Սկսեալ պատմէ մերս հեղինակ ,
ՅԱբեթական կոչէ զաւակ :
Զընթացս նախնեաց մեր բարեմիտ ,

Ժըղղրտալէպ եւ ճըմարիտ : 300

Յենեալ ի մի գէտ մարդարիտ ,
Զի մի մնացուք մեք կարճամիտ :
Արդ Մարտիրոս Պետըն երջանիկ ,
Գրեանց զայս ճառըս գեղեցիկ :

288 մերոյ D :

289 Մարտիրոսէ BE : յոգն թշուառ B : յոքնա
թշուառ C :

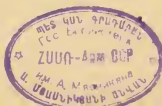
290 թիւն է BE : Զունին ասկէ վերջ BCDE :

296 պատմող A :

303 Այս տողէն մինչեւ վերջը հրատարակուած Հ .
Տաշեանէ՝ հմմտ. Մայր ցուցակ էջ 940.
ուր տող 317՝ ազգին : Հմմտ. անդ՝ էջ
181 :

- 5 Տեսեալ հիքոյս սր թըշուառիկ,
Գաղափարեալ տենչիւ սաստիկ:
Ստանալ յանձին զսյս զանձս առատ,
Եփրեմ չնչինս, որ ասլիրատ:
Արեղայէս կալուք խըրատ,
- 10 Ճառիցս եւ զայս մի թողուք զատ:
Գաղափարել որք կամիցին,
Սակաւիկ բանս կից ունիցին:
Բայց որք ըզսա փեռեկտիցին,
Կրկին կենաց զուրկ եղիցին:
- 15 Ի ժամանակս որ վըշտապատ,
Աղղիւ վարեալ ի խորխորատ:
Նուաճեալ յաղկացն սր անհուստ,
Վասն այն գրեալ աստ զայս գրատ:
Գրիւ ստացայ զսա վերջին,
- 20 Կիրակոս Վեհս իմոյ անձին,
Գրեցուցեալ ձեռամբ զպրին
Ստեփաննոս սարկաւաղին:

(305, Տաշեան, Մայր ցուցակ. էջ 941՝ տեսիլ:
313 փեռեկտիցէն A:



2013

